

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Tezin Konusu ve Önemi	4
Tezin Amacı	5
Tezin Varsayımları	5
Tezin Yöntemi	6
KISALTMALAR	7
TABLolar	8
GRAFİKLER	9

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN TEMEL ÇERÇEVESİ VE KAPSAMI

1. Organize Sanayi Bölgeleri	10
1.1. Organize Sanayi Bölgeleri Kavramı ve Tanımı	11
1.2. Organize Sanayi Bölgesinin Tarihsel Gelişim Süreci	13
1.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Amaçları	14
1.4. Organize Sanayi Bölgelerinin Kuruluş Bakımından Çeşitleri	16
1.4.1. Örgütlenme Düzeylerine Göre Organize Sanayi Bölgeleri.....	16
1.4.2. Kurarak Finanse Eden Kuruluşlar Yönünden Organize Sanayi Bölgeleri.....	17
1.4.3. Fonksiyonlarına Göre Organize Sanayi Bölgeleri	18
2. Organize Sanayi Bölgelerinin Temel Özellikleri ve Kuruluş Yapıları	19
2.1. Organize Sanayi Bölgelerinin Temel Özellikleri.....	19
2.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Kuruluş Yapısı.....	21
3. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri.....	21
3.1. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Ortaya Çıkışı ve Mevcut Durumu	21
3.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Önemi	23
3.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Hukuki Yönü	24
3.3.1. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu.....	24
3.3.2. Organize Sanayi Bölgeleri Yönetmeliği	26
3.3.3. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Kuruluş Kanunu.....	26

3.3.4. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliği.....	27
3.3.5. Endüstri Bölgeleri Yasası.....	28
3.3.6. Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliği.....	30
II. KENT PLANLAMASINDA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN YERİ	
1. Planlama Kavramı İçerisinde Organize Sanayi Bölgelerine Genel Bir Bakış.....	32
1.1. Organize Sanayi Bölgeleri ve Planlama.....	32
1.1.1. Ulusal Planlama ve Organize Sanayi Bölgeleri.....	33
1.1.2. Bölge Planlaması ve Organize Sanayi Bölgeleri.....	37
1.1.3. Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgeleri.....	40
1.2. Organize Sanayi Bölgesi ve Yer Seçimi Esasları.....	43
1.2.1. Makro Ölçekte Yer Seçimini Etkileyen Etmenler.....	45
1.2.2. Mikro Ölçekte Yer Seçimi Etkileyen Etmenler.....	47
1.3. Organize Sanayi Bölgelerinde Organizasyon ve Planlama.....	48
1.3.1. Kuruluş İşlemleri.....	48
1.3.2. Kuruluş Yeri Seçimi.....	49
1.3.3. Arazi Kullanım Standartları.....	51
1.3.4. Yönetim Yapısı.....	52
2. Organize Sanayi Bölgelerinin Kentleşme ve Sanayileşme Sürecine Katkıları.....	55
2.1. Bölgesel Dengesizliği Gidermede Organize Sanayi Bölgelerinin Önemi.....	56
2.2. Kentsel Gelişimi Yönlendirme Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgeleri.....	61
2.3. İstihdama Etkileri.....	63
2.4. Çevre Kirliliğinin Önlenmesi.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÜTAHYA İLİNİN FİZİKİ YAPISI VE SOSYO-EKONOMİK

ÖZELLİKLERİ

1. Kütahya İli Hakkında Genel Bilgiler.....	67
2. Kütahya İlinin Sosyal Konumu.....	68
2.1. Kütahya İlinin Demografik Yapısı.....	68
2.2. Kütahya İlinin İstihdamı.....	69
2.3. Kütahya İli Yerleşme Düzeni.....	70
2.4. Kütahya İli Arazi Yapısı ve Kullanım Durumu.....	73
3. Kütahya İlinin Ekonomik Yapısı.....	74

3.1. Tarım.....	74
3.2. Ticaret	75
3.3. Sanayi.....	76
II. KÜTAHYA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ve KENT PLANLAMASI	
1. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Organizasyonu ve Planlanması.....	79
1.1. Kütahya İlinde Organize Sanayi Bölgesi Kurulması İhtiyacı	79
1.2. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Kuruluşu.....	80
1.3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Kuruluş Yeri.....	82
1.4. Bölge Arazisinin Kullanım Durumu	83
1.4.1. Parselasyon Düzeni.....	84
1.4.2. Arazinin Kamulaştırılması	86
1.4.3. Mekansal Yapısı.....	87
1.5. Altyapı Yatırımları	88
1.5.1. Ulaşım ve Bölge-İçi Yapılaşma	88
1.5.2. Organize Sanayi Bölgesindeki Diğer Altyapı Yatırımları	89
2. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinde Yer Seçimi Esasları.....	92
2.1. Kütahya Organize Sanayi Bölgesindeki Yer Seçimi Çalışmaları	92
2.2. Kütahya İlinde Organize Sanayi Bölgesi Yer Seçimi Yapılan Alanın Özellikleri.....	93
2.3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Yer Seçiminin Değerlendirilmesi	94
3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin İşlevleri	97
3.1. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi ve İstihdam.....	97
3.2. Kütahya'da Çevre Kirliliğini Önleme Aracı Organize Sanayi Bölgesi	99
3.3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Ekonomiye Katkıları.....	101
3.4. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Sanayicilere Sağlayacağı Faydalar	104
4. Kütahya İli Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesinin Önemi.....	105
4.1. Kütahya İli Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesinin Yeri.....	105
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA	120
ÖZET.....	126
SUMMARY	127
EKLER	

GİRİŞ

Günümüzde gelişmiş ülke olmanın ölçütlerinden biri planlı sanayileşme ve planlı kentleşmedir. Nüfusun artışı, sanayinin gelişmesi kent sayısının artmasına, kentlerin büyümesine, toplum yapısında artan oranda organizasyon, iş bölümü ve uzmanlaşmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Türkiye geliştirmekte olan bir ülkedir. 1950'lerden beri yoğun bir kentleşme süreciyle karşı karşıyadır. Türkiye süreci yaşarken sanayileşmenin önemini kavrayarak, ekonomik ve toplumsal gelişimini bu bağlamda gerçekleştirmiştir. Fakat sanayileşmenin olumlu olan yönünün zamanla insan hayatını tehdit eden boyutlara ulaşması kentlerin planlı gelişmesini, sanayileşmenin yol açtığı sorunların önlenmesi gerektiği sonucunu doğurmuştur.

Bu amaçla, kentlerin planlı, ekonomik ve sosyal kalkınması için hükümetlerin benimsemiş olduğu sanayi politikalarından Organize Sanayi Bölgeleri uygulamalarına başvurulmuştur. Organize Sanayi Bölgeleri uygulaması ile ekonomik anlamda mekanın rasyonel kullanılması için sanayi işletmelerini toplu olarak bir bölgede toplayarak, ekonomik getiri ve maliyet etkinliğinin sağlanması, dışsal ekonomiler yaratılması hedeflenmiştir. Kent planlaması açısından ise öncelikli olarak kent planlama ilkeleri temel alınarak, makro ve mikro yer seçimi kriterleri uygulanmıştır. Plansız kent ve sanayi gelişimine son vermek ve çevre problemlerini ortadan kaldırmak için geleceğe dönük sanayi odaklı planlı bir kent kurulması amaçlanmıştır.

Sanayileşmenin kentleşmeyi hızlandıran bir dinamik olduğu kabul edildiğine göre, hiçbir kent içinde bulunduğu bölgeden bağımsız ve soyutlanmış bir biçimde planlanamaz. Bu düşünceye bağlı olarak sanayileşmenin kentsel gelişmeleri

yönlendirmesi, kent planlamasındaki önemi kent planlaması ile organize sanayi bölgelerinin ortak ele alınmasına neden olmuştur.

Böylece kentleşme sanayileşme ilişkilerini düzenleme aracı olarak görülen Organize Sanayi Bölgeleri anlayışı ile kentlerin planlı gelişimi, bölgesel dengesizliğin giderilmesi, kentlerdeki işsizlik için istihdam imkanı, ekonomik kalkınma ve çevre sorunlarının ortadan kaldırılması gibi sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konuya kuramsal açıdan yaklaşmış, ikinci bölümde ise, konuya ilişkin Kütahya Örneğine yer verilerek kuramsal yaklaşım somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölümünde, Organize Sanayi Bölgelerinin tarihsel gelişimi, amaçları, çeşitleri, Türkiye'deki mevcut durumu ve yasal dayanakları ayrıntılı biçimde ifade edilmiştir. Ayrıca Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgeleri kavramsal olarak tanımlanmaktadır. Organize Sanayi Bölgelerinin ulusal, bölge ve kent planlamasındaki önemine değinilmiştir. Organize Sanayi Bölgeleri yer seçimi süreci makro ve mikro ölçekte incelenerek, Organize Sanayi Bölgelerinin organizasyonu ve planlanması birinci bölümde ele alınmıştır. Yine bu bölümde Kent Planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin yeri, Organize Sanayi Bölgelerinin bölgesel dengesizlikteki önemi, istihdama etkisi, çevre kirliliğinin önlenmesindeki işlevleri açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci Bölümde, Kütahya İli Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesi uygulaması incelenmiştir. Kütahya ilinin fiziki yapısı ve sosyo-ekonomik özellikleri, Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin organizasyonu ve planlaması, yer seçimi esasları ve değerlendirilmesi, Kütahya ili kent planlamasında organize sanayi bölgesinin konumu, kent de istihdam yaratıp yaratmadığı,

ekonomiye katkısı ve çevre kirliliğinin önlenmesine faydası ikinci bölümde ele alınmıştır. Ayrıca ülkemizdeki bu kentteki kurumlarla görüşmeler yapılarak, kaynaklar temin edilmiş ve saptamalar yapılmıştır. Yapılan alan araştırmasıyla, kuramsal olarak oluşturduğumuz çerçevenin ulaştığımız verilerin desteklenmesi, ileri sürdüğümüz varsayımların bu uygulamadan elde edilen sonuçlarla sınınanarak değerlendirilmesi ile bilimsel daha kabul edilebilir sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Sonuç Bölümünde, İki bölümde yer alan kuram ve uygulamayı kapsayan çalışmalardan sağlanan bilgiler ışığında genel bir değerlendirme yapılmakta, varsayımların doğrulanıp doğrulanmadığı tartışılarak genellemelere ulaşılmaktadır.

TEZİN KONUSU ve ÖNEMİ

Son yıllarda yaşanan plansız kentleşme süreci kentlerin planlı gelişmesini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla kentleşmenin oluşumunda, kentsel gelişimin yönlendirilmesinde öne çıkan faktörlerden biri de Organize Sanayi Bölgeleri olmuştur. Kent planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin Yeri: Kütahya Örneği adlı tezimizde, Kent planlamasıyla Organize Sanayi Bölgeleri ilişkilendirilerek, kent planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin yeri, Organize Sanayi Bölgelerinin kentleşme ve sanayileşme sürecine katkıları değerlendirilecektir. Alan araştırması Kütahya Örneğiyle de kuramsal yaklaşımımız pekiştirilecektir.

20. yüzyılda diğer bilim dallarında olduğu gibi, kent planlaması alanında yaşanan gelişmelerle düzenli ve modern kentlerin planlanması, kentlerin sanayileşme ile birlikte hızlı bir biçimde gelişmesine birçok sanayi işletmesinin kentler içerisinde sıkışık durumda kalarak büyüme olanaklarını kaybetmesine neden olmuştur. Kentlerin plansız gelişmesi sonucu ortada kalan gelişemeyen bu sanayi işletmeleri zamanla başta çevre sorunları olmak üzere kent hayatı için sağlıksız yapılar haline gelmişlerdir. Bu durum büyüme olanaklarının sağlandığı planlı sanayi bölgelerine önem kazandırmıştır. Planlı sanayi bölgesi olarak ifade edilen OSB'ler sayesinde kent içerisinde kalan plansız sanayi işletmeleri altyapısı hazır edilmiş yer seçimi süreci başarıyla tamamlanmış mekanlara taşınarak planlı kentleşme sanayileşme işlevi yerine getirilmiştir. Kent planlamasının araçlarından biri olan organize sanayi bölgeleri anlayışı kentsel gelişmeleri önemli ölçüde etkileyerek planlı bir şehircilik anlayışının da önünü açmıştır. Bu nedenle OSB'lerin kent planlamasına çok yönlü katkısı ve konunun bilimsel bir metot ile incelenmesi tezimizi önemli konuma

getirmiştir. Ayrıca tezin Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesi ve kuramsal yaklaşımın Kütahya Örneğiyle sınanması tezin önemini daha da arttırmıştır.

TEZİN AMACI

Bu çalışmada, Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgeleri tanımlanarak, kent planlamasında organize sanayi bölgelerinin nasıl ele alındığı ayrıntılı bir biçimde incelenecektir. Kütahya ili uygulaması ile ilin kent planlaması, Organize Sanayi Bölgesinin kuruluş süreci ve yer seçimi süreci bir bütün halinde incelenerek, OSB'lerin kentin gelişme dinamiklerine yapmış olduğu olumlu, olumsuz etkilerine geniş bir biçimde değinilecektir. Kent planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin önemi, Organize Sanayi Bölgelerinin kentlerin planlanmasına katkısı çok yönlü bir biçimde değerlendirilerek sonuçlara gidilmesi tezimizin genel amacını ve hedefini oluşturmaktadır.

TEZİN VARSAYIMLARI

- 1) Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluş amaçlarından olan, kentlerin planlı gelişiminin yönlendirilmesi, bölgesel dengesizliğin giderilmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanması gibi temel hedeflere ulaşılamamıştır.
- 2) Organize Sanayi Bölgesi yer seçimi sürecindeki sorunlar kent planlamasını olumsuz etkilemektedir..
- 3) Organize Sanayi Bölgeleri kurulurken yer seçimi kriterlerinin eksik uygulanması kentin istihdamını istenilen düzeye ulaştıramamıştır.
- 4) Gelişmiş ülkelerdeki Organize Sanayi Bölgeleri uygulamalarıyla, ülkemizdeki Organize Sanayi Bölgeleri uygulamaları arasında büyük farklılıklar görülmektedir.

5) Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri uygulamalarında, yetkilerin farklı kurumlarca paylaşımı ve yasal süreçlerdeki çelişkiler yüzünden sorunlar yaşanmaktadır.

TEZİN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, kent planlamasında organize sanayi bölgelerinin yeri kuramsal bir yaklaşım çerçevesinde incelenerek, alan araştırması Kütahya örneğiyle kuramsal yaklaşımımız pekiştirilecektir. Çalışmada literatür taraması, yerinde inceleme ve görüşme tekniklerine geniş oranda yer verilecektir. Gene çalışmada, yöntem olarak kaynakların tespiti, incelenmesi, değerlendirilmesi, haritalardan yararlanılacaktır. Gözlem ve mülakat yöntemleri uygulanarak elde edilen verilere göre genellemeler yapılacaktır. Organize Sanayi Bölgelerinin kent planlamasındaki olumlu yada olumsuz işlevlerini belirleyebilmek ve Kütahya İlinin zaman içerisindeki gelişim seyrini görebilmek için, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Kütahya Belediyesi, Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, Kütahya Çevre İl Müdürlüğü ve Kütahya Valiliğinin sayısal verileri değerlendirmelerde esas alınacaktır.

KISALTMALAR

Bknz.	Bakınız
ADSL	Asimetrik Sayısal Abone Hattı
BM	Birleşmiş Milletler
BY	Basımevi Yok
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
C	Cilt
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KDV	Katma Değer Vergisi
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOBİ	Küçük Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KSS	Küçük Sanayi Siteleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
TMMOB	Türkiye Maden Mühendisler Odası Birliği
TOBB	Türkiye Odalar Borsalar Birliği
TODAİE	Türkiye Ortadoğu Amme Enstitüsü
TÜGSAŞ	Türkiye Gübre Sanayi Anonim Şirketi
TÜMAŞ	Türkiye Mühendislik, Müşavirlik, Müteahhitlik Anonim Şirketi
OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
OSBÜK	Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu
OSK	Organize Sanayi Kenti
S	Sayı
s	Sayfa
UNICEF	United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü)
Yay.	Yayımları

TABLULAR

Tablo 1: Ortalama Arazi Kullanım Yüzdeleri.....	51
Tablo 2: Organize Sanayi Bölgelerinin Coğrafi Bölgelere Göre dağılımı.....	60
Tablo 3: Kütahya İli Nüfusunun İlçelere Göre Dağılımı	68
Tablo 4: Kütahya İli İstihdam Göstergeleri	70
Tablo 5: Kütahya İli Sanayi Göstergeleri.....	78
Tablo 6: Organize Sanayi Bölgesi Alanı İçİ	83
Tablo 7: Organize Sanayi Bölgesi Alanı Dışı.....	83
Tablo 8: Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Parselleşme Durumu	84
Tablo 9: Kütahya Organize Sanayi Bölgesinde Kurulu Firmalar	85
Tablo 10: Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Kullanım Alanları.....	87
Tablo 11: Kütahya İli Mali Göstergeleri.....	102

GRAFİKLER

Grafik 1: 216 Organize Sanayi Bölgesinin Dağılımı (Adet).....	23
Grafik 2: 216 Organize Sanayi Bölgesinin (Hektar).....	23
Grafik 3: Kütahya İli Tarım Arazilerinin Sınıflara Göre Dağılımı	73

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN TEMEL ÇERÇEVESİ VE

KAPSAMI

1. Organize Sanayi Bölgeleri

Hızlı gelişmelerin yaşandığı global dünyamızda arzulanan sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi, devletle özel sektörün birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı misyonlarını gerektiği gibi yerine getirebilmelerine bağlıdır. Bir bakıma devlet, özel sektöre imkan vererek onu yönlendirecek şekilde temel stratejileri belirlemekte ve gereken alt yapı yatırımlarını yapacak organizasyonları kurmaktadır.¹

Sosyo-ekonomik gelişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığı ülkelerde sanayilerin belirli bir plan ve programlar çerçevesinde yönlendirilerek geliştirilmesi artık bir zorunluluk olmuştur.²

Bütün bu gelişmelerin sonrasında yeni bir anlayışa yer vermeye başlanmıştır. Sanayi faaliyetlerinin diğer faaliyetlere hakim olduğu bir arazi parçası üzerinde yüksek standartlarla işletilebilecek şekilde planlanan, yerleşim bölgelerinin yakınında fakat dışında, düzgün yolları, yeşil sahaları ve çevre tarafından da istenen komşu durumuna getirilmiş işletmeleri ile yüksek verimle çalışan bir sanayi topluluğu yaratabilmek için planlı bir yaklaşım olan organize sanayi bölgeleri fikri geliştirilmiştir.³

Böylece dağınık sanayinin neden olduğu sorunların çözümü için, sanayinin teşvik edilmesi, ekonomik kalkınmanın bölgelere eşit düzeyde dağılması, orta ve küçük ölçekli işletmelerin ülke sathında gelişiminin sağlanması amacıyla gelişmiş ve

¹ Servet Ünal, “Sanayileşme Sürecinde Organize Sanayi Bölgeleri”, *Standart ve Ekonomik Teknik Dergisi*, C. 37, S. 436, Nisan 1998, s. 81.

² Mahmut Özdemir, *Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri*, TOBB Yay. No: 155, Ankara, 1990, s. 18.

³ <<www.geocities.com/dumodevler/organizesanayibolgesikavramive_tanimi.htm>>(25.07.2004)

gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri tarafından yürütülen politikalarda organize sanayi bölgeleri uygulaması bir sanayileşme yöntemi olarak benimsenmiştir.

1.1. Organize Sanayi Bölgeleri Kavramı ve Tanımı

Sanayileşme sonrası oluşan çevre problemlerinin çözümü için, Batılı ülkelerin geliştirerek uyguladığı organize sanayi bölgeleri fikri, ekonomik büyüme açısından geri kalmış bölgelerdeki sanayi hareketlendirmek amacıyla fiziki özendirici tedbir uygulaması şeklinde ortaya çıkardıkları bir kavramdır.

OSB, sanayinin gelişmesini sağlayan, sanayi kuruluşlarını, değişen koşullara göre modernleştiren, verimliliği arttırırken, maliyetleri düşüren, dolayısıyla karın ve ürün kalitesinin öne çıktığı önemli bir sanayileşme biçimidir.

Kentleşme-sanayileşme ilişkilerini düzenlemek açısından büyük önem taşıyan OSB'ler, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde ve sanayileşmenin yurt çapına dağılımında da son derece önemli bir fonksiyonu üstlenmektedir.⁴

Organize sanayi bölgeleri değişik kişiler ve kurumlarca farklı biçimlerde tanımlanmıştır:

Kentbilim Terimleri Sözlüğünde; 'Örgütlü İşleyim Bölgesi' biçiminde adlandırılarak, "İşleyimin etkinliğini ve kentte düzenli yerleşmeyi sağlamak amacıyla, işleyim kuruluşlarının ulaşım, kentsel toprak, enerji, yakıt, su, işlenmemiş özdek gibi altyapı ve gereksinmeleriyle ilgili kolaylıkları bir arada bulunduran, özel olarak tasarlanan ve düzentsaralarda yer verilen bölge türü" şeklinde ifade edilmektedir.⁵

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri kanunundaki tanıma göre; "Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre

⁴ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Haziran 1999-2002 Dönemi Faaliyetleri Kitabı*, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Yay., Ankara, Haziran 2002, s. 21.

⁵ Ruşen Keleş, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İkinci Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 103-104.

sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli altyapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleridir.’’⁶

BM Örgütüncü yapılan ve uluslararası alanda kabul gören tanıma göre, ‘‘Organize sanayi bölgeleri, birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük işletmelerin, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanacak şekilde standart fabrika binaları içinde toplanmalarıdır.’’⁷

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında kabul gören tanıma göre, ‘‘Ağır sanayi kompleksleri dışında, küçük ve orta ölçekli imalat sanayi türlerinin, belirli bir plan dahilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri için sınırları tasdikli çıplak arazi parçalarının gerekli altyapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal kurumlarla donatıldıktan sonra, planlı bir şekilde ve belli standartlar dahilinde sanayi için tahsis edilebilir ve işletilebilir hale getirilerek organize edilmiş sanayi bölgeleridir.’’⁸

Bir başka tanıma göre OSB, ‘‘Ekonomik bir ölçek içinde gruplanmış fabrika yerleşim birimlerinin, ulaşım, su, elektrik, kanalizasyon, kantin, banka, ilk yardım

⁶ *Resmi Gazete*, 15.04.2000 Tarih, Sayı 24021

⁷ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, *Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri 1961-1981*, DPT Yay., Ankara, 1982, s. 1.

⁸ Canan Güler ve Diğerleri, *Organize Sanayi Bölgeleri Durum Tespit Raporu*, DPT Yay., Ankara, Eylül 1990, s. 39.

gibi genel gereksinimlerini giderebilecek biçimde donatılmış, teknik ve ortak altyapı hizmetlerinin sağlandığı uygun bir alan üzerinde yer almalarıdır.’’⁹

Kısa bir tanıma göre, ‘‘Belediye hudutları içerisinde veya dışında muayyen bir arazi parçası üzerinde, çeşitli ihtiyaçları karşılanmış sanayi tesisleridir.’’¹⁰

Bu tanımlamalardan hareketle organize sanayi bölgeleri hakkında yeni bir tanımlama şöyle yapılabilir:

Bölgesel dengesizliğin giderilmesi için sanayileşmenin ülkeye adil bir şekilde dağılımını sağlamak amacıyla hareket edilmesi, yatırımların özendirilmesi, kentleşmenin yönlendirilmesi, sanayinin çevreye verdiği olumsuz etkilerin önlenmesi için, küçük ve orta ölçekli imalat sanayilerini, belirli bir plana göre, sınırları belli arazilere yerleştirerek, gerekli altyapı olanaklarını sağlayıp ihtiyaca göre sosyal kurumlarla donatılarak yatırımcıların hizmetine sunulduğu alanlardır.

1.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Tarihsel Gelişim Süreci

Dünya da OSB ilk kez, 19. yüzyılın ilk yarısında, ABD’de kendiliğinden ortaya çıkmış bir uygulamadır. Gelişme kendiliğinden ortaya çıkarak yaygınlaşmıştır. Bu düşünce ABD’de 1885 yılında hazırlanan raporda, ‘Sanayi Bölgesi’ fikri şeklinde ortaya atılmıştır. Özellikle raporda, sanayi bölgelerinin oluşturulmasının sanayinin gelişiminde önemli bir araç olacağına dikkat çekilmiştir.¹¹

OSB’ler ile ilgili ilk bilinçli uygulama ise, 1896 yılında İngiltere’nin Manchester kenti yakınlarında kurulan ‘Trafford Park’ uygulamasıdır. OSB fikrinin yaratıcısı olan ABD’de ise uygulamaya 1899 yılında geçilmiştir. ABD’deki

⁹ UNIDO, *Guideliens For The Establishment of Industrial Estates in Developing Countries*, New York, 1978, s. 5-6.

¹⁰ Akın Süel, *Organize Sanayi Bölgelerinin Geliştirilmesinde Doğrusal Programlama İle Bir Yöntem Denemesi; Manisa Organize Sanayi Bölgesi*, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yay., İzmir, 1982, s. 7.

¹¹ Esen Onat, *Organize Sanayi Bölgeleri Fiziki Planlama Esasları*, TOBB Yay., Ankara, 1969, s. 9-13.

uygulamalar, ileri bir anlayışla gerçekleştirilerek başarılı sonuçlara ulaşılmıştır. 1905 ve 1909 yıllarında, özel girişimciler Chicago kentinde ‘Central Manufacturing’ ve ‘Clearing’ isimli iki sanayi bölgesi kurmuşlardır. Aynı zamanda kurulan bu bölgeler modern sanayinin ilk örnekleridir. ABD’deki ilk sanayi uygulamaları özel sektör tarafından kar elde etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.¹²

İkinci dünya savaşı ile birlikte başlayan dönemde, organize sanayi bölgeleri uygulaması devlet yatırımı olarak görülmeye başlamıştır. Bu dönemde, OSB’ler dünya ölçeğinde yaygınlaşmış, zamanla başlangıç amacından saptırılarak farklı biçimlerde geliştirilmişlerdir.¹³

1960’lı yıllardan itibaren OSB sanayi teşvik tedbirleri arasında uygulamaya konularak birçok ülke tarafından benimsenmiştir.¹⁴

1.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Amaçları

Organize sanayi bölgelerinin uygulandığı dönemlerdeki amacı; sanayicilerin altyapısı hazır arsa ihtiyaçlarının karşılayarak, bölgelere yatırım yapan özel sektörün kar elde etmesi hedeflenmiştir. Bir başka deyişle ilk uygulamalar özel sektörün karını öne çıkaran faaliyetlerdir.¹⁵

Farklı gelişmişlik düzeyinde olan ülkelerde organize sanayi bölgelerinin amaçları birbirlerinden farklılaşmaktadır. Buna göre;¹⁶

- Az gelişmiş ülkelerde, küçük ölçekli sanayilerin gelişimini hızlandırmak ve ilerletmektir.

¹² <<www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>(05.03.2005)

¹³ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, 1982, s. 9.

¹⁴ Mahmut Özdemir, 1990, s. 4.

¹⁵ DPT, ***Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı***, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT Yay. No: 2529, Ankara, 2000, s. 98.

¹⁶ H. Ahmet Alpat, ***Organize Sanayi Bölgeleri ve Tokat Organize Sanayi Bölgesi Uygulaması***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Mayıs 2000, s. 7.

- Gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşmeyi hızlandırmak ve özellikle dengeli bölgesel kalkınmayı sağlamaktır.

- Gelişmiş ülkelerde ise, sanayi Büyükşehir merkezlerinden çıkararak endüstriyel yerleşimlere doğru yönlendirmektir.

OSB'lerin amaçları ise şöyle sıralanmaktadır:

a) Kentlerin planlı gelişmesine katkı sağlaması¹⁷

b) Bölgelerarası dengesizliği gidermek için sanayinin az gelişmiş bölgelere doğru yaygınlaştırılması¹⁸

c) Birbirini tamamlayıcı ve birbirlerinin yan ürünü sanayilerin belli bir program dahilinde üretim yapmalarına imkan sağlamak ve üretimde verimliliği, kar artışının hedeflenmesi¹⁹

d) Sağlıklı, güvenilir altyapı ile sanayi disipline edilip, ortak kullanım arıtma tesisleri oluşturularak çevre kirliliğinin önlenmesidir.²⁰

OSB'lerin amaçları ve öncelikleri ülkelerin özgün koşulları ve ihtiyaçlarına göre değişmektedir. OSB'ler genelde sanayi teşvikte, hizmet ve maliyetler üzerindeki etkinliğin sağlanmasında ve kent planlamasında bir model olarak kullanılmışlardır.²¹

1.4. Organize Sanayi Bölgelerinin Kuruluş Bakımından Çeşitleri

¹⁷ Zehra Tezgel, “Dipsiz Kuyu OSB’ler”, *Ekonomik Trend Dergisi*, C. 3, S. 29, 16-22 Temmuz 1995, s. 37.

¹⁸ Sonay Şahin, *Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri ve Malatya Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2001, s. 6.

¹⁹ I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, *Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Ankara, 12-14 Şubat 2004, s. 8.

²⁰ *a.g.e.*, s. 8.

²¹ Esmeray Alacadağlı, *Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Yönetim Sistemleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 371.

Organize sanayi bölgeleri, organize oluş düzeylerine göre, kurarak finanse eden kuruluşlar yönünden, kurulma amaçlarına ve fonksiyonlarına göre dağılım göstermektedir.

1.4.1. Örgütlenme Düzeylerine Göre Organize Sanayi Bölgeleri

Örgütlenme düzeylerine göre organize sanayi bölgelerini dört ayrı şekilde tanımlanmaktadır.

a) Arazisi İyileştirilerek Girişimcilere Satılan Bölgeler: Arsa spekülasyonu ile uğraşanlar sanayi yerleşimine uygun araziye alarak, parsel büyüklüklerine ayırarak sanayi yatırımlarına veya diğer spekülörlere satarlar.²²

b) Arazisi İyileştirilip Gerekli Hizmet Birimleriyle Donatılıp Satılan Bölgeler: Arazisi iyileştirildikten sonra sanayi kuruluşları için zaruri hizmet birimleri planlanıp inşa edilmekte, maliyetler satışa sunulacak parsel fiyatlarına eklenerek bölge arazisinin daha çabuk ve karlı satılacağı düşünülmektedir.

c) İyileştirilip Donatılan Arsalar İle Satılık veya Kiralık Fabrika Binalarıyla Satılan Bölgeler: Bu türe giren bölgelerde sanayici firma bölgeden yer satın alarak kendi tesisini inşa edebileceği gibi bir fabrika binasını da kiralayabilir veya satın alabilmektedir.²³

d) Organize Sanayi Bölgesi İle Yeni Bir Şehrin Planlanması: OSB'ler kentlerde sanayi kuruluşlarının düzenli yerleşmesini, sanayinin desteklenmesini amaçlamaktadır. Kentleşmeyi yönlendirmek ve sanayi faaliyetlerinin düzenli gelişmesini sağlamak için OSB çalışmalarına gidilmektedir. Sanayi bölgeleri planlaması olan OSB'lerde, sanayi işletmeleri bir arada bulunduğundan dışsal ekonomilerin ortaya çıkışına da kaynaklık etmektedir. Sanayi işletmelerinin

²² Akın Süel,1998, s . 8.

²³ *a.g.e.*, s. 8-9.

yönlendirilmesiyle istihdam yaratılmakta ve kentleşme planlı bir şekilde yönlendirilmektedir.²⁴

Dağınık sanayinin, kentlerde neden olduğu sorunları asgariye düzeye indirmek için kent dışında kamu desteğiyle planlanan OSB'ler beraberinde sanayi çekebilecek ve nüfusu kaldırabilecek ölçüde tasarlanmakta ve kentsel gelişim için OSB'lerin çevresinde kentin gelişimine uygun alanları da meydana getirmektedir. Kentleşmenin yönlendirilmesi ve sanayi faaliyetlerinin gelişimi açısından OSB uygulamaları tercih edilmektedir.²⁵

Kentsel mekanların yaşanabilirliği alınan önlemlerin bir an önce hayata geçirilmesine bağlıdır. Sanayi işletmelerin her geçen gün artışı beraberinde çevre sorunlarına yol açmaktadır. OSB'ler sayesinde çevresel sorunların azaltılması ihtimali de kuvvetlenecektir. Kentsel gelişimin dinamiklerinden bir tanesi olan sanayinin organize olmuş bölgelerde planlanmasıyla kentlerin gelişimi de sanayi hareketlerine göre planlı olacaktır.

1.4.2. Kurarak Finanse Eden Kuruluşlar Yönünden Organize Sanayi Bölgeleri

Bu kuruluşlar özel kesim tarafından oluşturulan, özel ve kamu kurumlarının ortak geliştirdikleri ve kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilen organize sanayi bölgeleridir. Özel kesimce kurulan OSB'lerde, yatırımcı yada arazi sahipleri kar elde etmek amacıyla arazilerini satarlar. Özel ve kamu kuruluşlarının ortak geliştirdikleri OSB'ler, arazi sahipleri ile yatırımcıların işbirliği sonucu oluşturulan bölgelerdir. Son olarak tezimiz içinde önemli olan kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilen

²⁴ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 49.

²⁵ *a.g.e.*, s. 49.

OSB'lerdir. Bu OSB'ler kamu kuruluşları tarafından, kalkınma, işsizlik, gecekondular, trafik gibi sorunların çözülmesi için kurulan sanayi bölgeleridir.²⁶

OSB'ler 12.04.2000 tarih ve 4562 sayılı kanunun 15.04.2000 tarihli resmi gazete'de yayınlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Kamu kurumlarınınca gerçekleştirilen OSB'ler söz konusu kanunun 3. maddesi uyarınca; “Sanayinin görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli altyapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleri olarak tanımlanmıştır.”²⁷

1.4.3. Fonksiyonlarına Göre Organize Sanayi Bölgeleri

Fonksiyonlarına göre OSB'ler, genel amaçlı OSB ve ihtisaslaşmış OSB'lerdir. Genel amaçlı OSB, en çok karşılaşılan türdür. Her türlü malın üretildiği sanayi bu bölgelerde toplanmaktadır. İhtisaslaşmış OSB'ler, pek yaygın olmayan OSB'lerdir. Üretim yapılarındaki farklılıktan dolayı ihtisaslaşmış OSB'ler beşe ayrılmaktadır.²⁸

1) Tek tip üretim yapan sanayi bölgeleri: Üretimin aynı cins sanayi kolunda, tek tip üretime yönelik yapılmasıdır. İstanbul'daki deri OSB buna en güzel örnektir.

2) Fonksiyonel sanayi bölgesi: Fonksiyonel bir sanayi bölgesinde koordine edilmiş imalat programına göre her sanayi kuruluşu belirli bir üretimi gerçekleştirmektedir. Genellikle herhangi bir sanayi kolundaki imalat programı

²⁶ <<www.geocities.com/dumodevler/organizesanayibolgesi>>(25.07.2004)

²⁷ I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, 2004, s. 7.

²⁸ Yeşim Gündoğdu, OsB ve Biga Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 1998, s. 17.

firmalar arasında bölüşülmüştür. Kooperatif girişimleri içinde uygun olan bölgeler ile küçük sanayi işletmelerine ihtisaslaşmadan doğacak etkinlik ve ekonomiler yaratılmaktadır.

3) Yardımcı sanayi bölgeleri: Bir veya birkaç büyük ölçekli sanayi firmasına bağlı, farklı mamulleri üreten orta ve küçük ölçekli firmaların toplu olarak yerleştiği alanlardır.

4) Yuva (geliştirici) sanayi bölgeleri: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyük kapasiteli bir fabrika kurabilmenin basamağı küçük atölyelere bağlıdır. Sanayicinin gereksinin duyacağı kapalı bir atölyeyi yada fabrikayı, yani ‘Yuva Fabrikalar’ olarak adlandırılan yapıları, geçici olan taleplerin karşılanması için küçük girişimcilere sunulduğu organizasyonlardır. Yuva fabrika binaları küçük atölyelere bölünmüşlerdir. Firma büyüdükçe atölyelerin kullanılmasına izin verilir. Yeterli gelişme gösterdikten sonra firma yerleştiği yuvayı terk ederler. Burada amaç, zaman kaybının önlenmesi ve küçük sanayi birimlerine yerleşme fırsatı sağlanmasıdır.

5) Araştırma esaslı organize sanayi bölgeleri: Bu bölgelerde üniversitelerle işbirliğine önem verilerek, üniversitelere yakın yerlerde özel amaçlı kurulmuşlardır. Temel felsefe, bilimsel araştırmaların sanayileşmeye katkı bakımından teşvik edilmesidir.

2. Organize Sanayi Bölgelerinin Temel Özellikleri ve Kuruluş Yapısı

2.1. Organize Sanayi Bölgelerinin Temel Özellikleri

Organize Sanayi Bölgeleri, bölgesel dengesizliğin çözümü için sanayinin gelişmesi ile birlikte kentlerin planlanması, sanayileşmenin kentlerin dışında ve kentlerden yeşil bantlar ile ayrılan özel bölgelere yerleştirilmesidir. Çevreyi olumsuz yönde etkileyen sanayi kuruluşlarının, çevre kirliliği ve sanayi atıklarının

denetiminin mümkün olduğu, altyapı olanakları yaratılmış bölgelere taşınmasıyla, çevre kalitesinin üst değerlerde tutulduğu bir sanayii teşvik önlemidir.

Bu sebeple organize sanayi bölgeleri uygulaması, bölgesel kalkınmada, yatırımların teşvik edilmesinde, sanayinin ülke geneline yaygınlaştırılmasında, sanayileşme- kentleşme uyum sürecinde etkin bir araç işlevi görmektedir.

Organize sanayi bölgelerinin kuruluşunda dikkate alınan belli başlı temel özellikleri ise şunlardır:

1) Sanayi bölgelerinde yer alacak endüstriler birbirleri ile işbirliği içerisinde üretim yapmalıdırlar. Bir başka ifadeyle, sanayilerin birbirlerinin yan ürünü yada tamamlayıcısı olmaları veya aynı üretim dalında faaliyet göstermeleri gerekmektedir.²⁹

2) Hükümetler sağlıklı bir kent dokusu ve kentsel gelişimi yönlendirmek için OSB uygularlar.³⁰

3) Bu bölgelerde yer alacak kuruluşlar küçük ve orta ölçekli işletmeler olmalıdır. Ağır sanayi dayanan kuruluşlara yer verilmemektedir.

4) Organize Sanayi Bölgeleri standart fabrika binaları içinde çevre sorunlarında uzak mekanlarda kurulmuş olmalıdır.

5) Altyapısı hazır hale getirilen bölgelerde, elektrik, su, kanalizasyon, yol ağı, ulaşım hizmetleri gibi ortak altyapı hizmetlerinden yararlanmak maksadıyla kurulmaktadır.

OSB'nin amaçlarını gerçekleştirme de, sorun olan bir konu da, arsa tahsisinin nasıl olduğudur. Bazı ülkeler de, standart fabrika binaları inşaat esnasında sanayiciye tahsis edilmekte iken bazılarında fabrika inşaatı için sanayiciye kredi verilmektedir.³¹

²⁹ Mahmut Özdemir, 1990, s. 6.

³⁰ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2002, s. 10.

³¹ Mahmut Özdemir, 1990, s. 9-10.

2.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Kuruluş Yapısı

Organize Sanayi Bölgeleri, Müteşebbis Heyet, Bölge Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve OSB Bölge Müdüründen oluşmaktadır. Organize Sanayi Bölgesinin en temel organı müteşebbis heyettir. Sanayi bölgeleri müteşebbis heyetin öncülüğünde kurulmaktadır. Müteşebbis heyetin oluşumu ise şöyledir:³²

Valinin Başkanlığında; İl Özel İdareleri, Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi ve Ticaret Odaları, Belediyeler (belediye sınırları içerisinde olması halinde), sanayicilerin kendi aralarında kurdukları dernek veya kooperatiflerden müracaat edenler arasından bakanlıkça uygun görülenlerden meydana gelmektedir.

3. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri

3.1. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Ortaya Çıkışı ve Mevcut Durumu

Türkiye’de OSB uygulaması, gelişmiş batı ülkelerindeki uygulamalara birçok açıdan benzemekle birlikte, bazı farklılıklarda taşımaktadır. Batı ülkelerinde, yarı-kentsel alanlarda uzmanlaşmış bir sanayi dalını içeren, standart fabrika binaları ve altyapı tesislerinden oluşan OSB’ler, ülkemizde kentsel alanlarda karma yapıda, standart olmayan fabrika binaları ve altyapı tesisleriyle batılı ülkelerden ayrılmaktadır. Batılı ülkelerde OSB yönetimleri, kar amacıyla hareket ederken, bizde böyle bir şey söz konusu değildir. Gene batılı ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmelere yer verilirken bizdeki OSB’lerde büyük ölçekli işletmelere yer verilmektedir. Batıda satın almanın yanında kiralama yapılırken bizde böyle bir uygulama yapılmamaktadır.³³

³² Erdoğan Özbay, “Organize Sanayi Bölgelerinin Önemi, İşlevleri ve Sorunları”, *Denizli’de Kentleşme ve Sanayileşme Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Denizli, 1999, s. 80.

³³ <<www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>(05.03.2005)

1960 yılında başlayan planlı kalkınma döneminde sanayinin ekonomik ve toplumsal kalkınma ile birlikte gerçekleştirilmesi, sanayileşmeye önem verilmesi türünden uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. Belirlenen hedefler doğrultusunda ülke sanayisinin geliştirilmesi amacıyla, pek çok teşvik tedbirinden biri olan OSB uygulamasına 1962 yılında ilk olarak Bursa'da bir pilot uygulamasıyla başlatılmasına karar verilmiştir.³⁴ Bölgenin inşaatına Dünya Bankasından alınan kredi ile başlatılmıştır. 15-20 yıllık bir süre içerisinde dolabileceği düşünülen bölge; altyapı çalışmalarını izleyen birkaç yılda % 70 oranında dolmuştur. Bu sonuç OSB'lerin ülkemizde tutunacağına dair güven vermiştir.³⁵

1964 yılından itibaren, Manisa, Konya, Bartın, Ankara'da OSB planları yapılmıştır. Böylece ülkemizde OSB'ler yaygınlaşmaya başlamıştır. 1983 yılı sonuna kadar altı adet bölge tamamlanmıştır (Bursa, Gaziantep, Eskişehir, Konya, Erzurum, Manisa)³⁶

1962 yılında başlatılan uygulama çerçevesinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 2004 verilerine göre; 18.287 hektar alanda, toplam 77 OSB inşa edilmiştir. 2005 yılı yatırım programında ise, 23,234 hektar büyüklüğünde 99 tane devam eden proje mevcuttur.³⁷(Tablo-2, Ek-1 Bknz.)

4562 sayılı OSB kanunu ile 216 OSB'ye tüzel kişilik kazandırılmıştır. Bu OSB'lerin toplam alanı 62.570 hektarı bulmuştur. Toplam 216 OSB'nin alanı ve yöresel dağılımı aşağı (Grafik 1) ve (Grafik 2)'de gösterilmiştir.³⁸

³⁴ I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, 2004, s. 6.

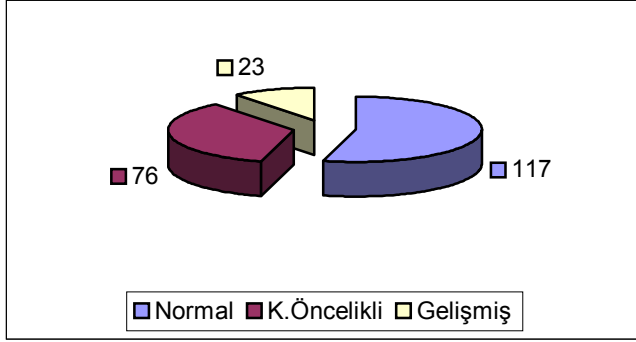
³⁵ <<www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>(05.03.2005)

³⁶ Mahmut Özdemir, 1990, s. 15.

³⁷ <<www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx.>>(15.04.2004)

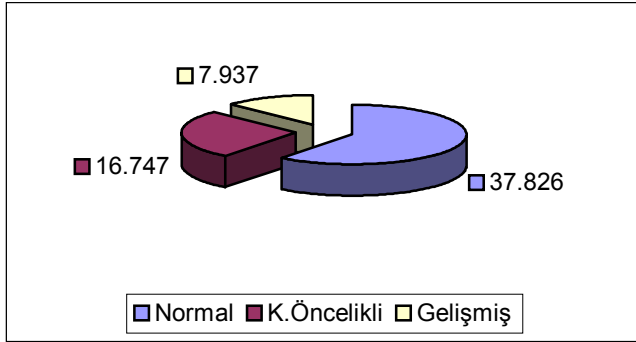
³⁸ I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, 2004, s. 11.

Grafik 1. 216 Organize Sanayi Bölgesinin Dağılımı (ADET)



Kaynak: Sanayi Bakanlığı Verileri, Nisan, 2005

Grafik 2. 216 Organize Sanayi Bölgesinin Dağılımı (HEKTAR)



Kaynak: Sanayi Bakanlığı Verileri, Nisan, 2005

3.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Önemi

Sanayinin özendirilmesi, az gelişmiş yörelerin geliştirilmesi ve kentlerin düzenli gelişmesini sağlamak için, Türkiye’de OSB’ler oluşturulmuştur. Bu alanlarda, yatırımcılar arsa başta olmak üzere aradığı kolaylıkları rahatça bulabilmekte ve aynı zamanda, sanayi alanları konutlardan uzaklaştırılmış olmaktadır.³⁹

³⁹ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 265.

OSB'lerin önemli bir hedefi de, sanayi kuruluşlarının düzenli yerleşiminin sağlanması yoluyla olası çevre sorunlarının ortadan kaldırılması ve planlı kentsel gelişimin sağlanmasıdır.⁴⁰

Kalkınma plan ve programlarında OSB'ler esas olarak, bölgesel dengesizliği ortadan kaldırma, planlı bir şekilde kentleşme ve çevre sorunlarının çözümü için oluşturulmuştur. Özellikle organize sanayi bölgelerinin kentlere getireceği hareketlilik ve yaratacağı istihdam ekonomi üzerinde olumlu etkilere neden olacaktır. Organize Sanayi Bölgeleri ile sanayi yatırımları bölgelere çekilerek, sanayi tesisleri için gerekli arazi spekülasyon hareketlere imkan verilmeden devletin denetimi de gerçekleştirilecektir. Ayrıca sanayinin çevrede yol açtığı tüm olumsuzlukları önlemek, altyapı hizmetlerinden düşük maliyetle faydalanmak bakımından da OSB'ler büyük imkanlar sunmaktadır. Yatırımcılar için olmazsa olmaz koşulunu sağlayan ucuz arsa, hazır altyapı, ulaşım ve haberleşme imkanlarının sağlandığı teşviklerle birlikte sanayinin gelişimi, çevreyle uyumu, kentin ve kent de yaşayanların ekonomik ve fiziki yaşam koşulları da düzenlenmiş olmaktadır.

3.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Hukuki Yönü

3.3.1. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu

Ülkemizde 45 yıllık bir geçmişe sahip OSB'ler bir müddet yasal düzenlemeleri olmaksızın varlıklarını sürdürmüşlerdir. OSB kanunu çıkarılmadan önce Sanayi ve Ticaret Bakanlığı OSB'ler üzerinde tek hakim kuruluş olmuştur. OSB'lerin kuruluşuna izin vermek, desteklemek, denetlemek ve eşgüdümün sağlanması görevini yürütmüştür.

⁴⁰ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000, s. 99.

Uygulamalara yasal statü kazandırılması için, 15.04.2000 tarihinde OSB'ler ile ilgili kanun çıkartılmıştır. Resmi Gazetenin 24021 sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 4562 sayılı 'Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu' OSB'lerin kuruluşu, kurumsallaşması, kamulaştırılması, planlanması ve işletilmesi gibi bir çok esası kapsamaktadır.

4562 sayılı OSB kanunu, 27 madde ve 7 geçici maddeden oluşmaktadır. Bu bölümlerde sırasıyla, OSB'nin amaçları, tanımı ve kanun kapsamı, kuruluşu, yer seçimi ve nitelikleri, yönetim organları, gelirleri, katılma payları, parasal haklar ve özlük hakları, arsa tahsisleri, muafiyetler, bakanlığın yetkileri, özel OSB'ler ile ilgili hükümler yer almaktadır.⁴¹

4562 sayılı OSB kanunu yürürlüğe girene kadar OSB'nin kuruluş ve çalışma esasları yönetmeliklere göre düzenlenmiştir. Bunlar; 1967 tarihli Organize Sanayi Bölgeleri Kurma Fonu Yönetmeliği, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliği ve Yer Seçimi Yönetmeliğidir.⁴² Kanunun yürürlüğe girmesiyle yürürlükten kaldırılmışlardır.

Kanunun amacı, Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluşu, yapımı ve işletilmesi esaslarını düzenlemek şeklinde belirtilmiştir.

OSB uygulamalarını bir disiplin haline getirmek amacıyla, yaşanan sorunları ortadan kaldırmak gayesiyle çıkarılan OSB kanununa göre; Sanayi ve Ticaret Bakanlığının izni ile organize sanayi bölgelerinin kendi aralarında yardımlaşmalarını sağlamak ve ortak sorunlarını çözüme kavuşturmak için son iki yılı aşkın süredir fiilen uygulanan ve ilgili yönetmeliklerin sonuçlarını değerlendirmek amacıyla

⁴¹ *Resmi Gazete*, 15/04/2000 Tarih, Sayı 24021

⁴² Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 72-73.

Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK) çatısı altında bir birlik oluşturulmuştur.⁴³

3.3.2. Organize Sanayi Bölgeleri Yönetmeliği

4562 sayılı kanunun ilgili maddeleri çerçevesinde düzenlenen OSB Yönetmeliği 1 Nisan 2002/24713 sayılı resmi gazete’de yayınlanmış fakat 8 Ocak 2003/24987 resmi gazete’de değişiklik yapılmıştır. Yönetmelikte, OSB’lerin kuruluşu, yapımı, işletilmesi ile ilgili usul ve esaslar düzenlenmiştir. OSB yönetmeliği 211 madde ve 7 geçici maddeyi içermektedir.

Yönetmeliğin 1. maddesinde yönetmeliğin amacı belirtilmiştir. Yönetmeliğin dayanağı olarak da, 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının bir maddesi ile 4562 sayılı OSB kanunu gösterilmektedir.⁴⁴

Yönetmelikte OSB’lerin kuruluşu, organlarının oluşumu ve görevleri, OSB’lerde teşkilatlanma ve sarf esasları, imar ve parselasyon planı yapımı esasları, ruhsat verme ve denetleme, katılma payları, kredi talepleri ve geri ödeme esasları, arsa tahsis ve satışları, altyapı tesisleri kurma ve kullanma ve işletme, bakanlık kredisi kullanacak OSB’lerde de üst kuruluşun oluşumu, görevleri konularında gerekli düzenlemeler sıralanmaktadır.⁴⁵

3.3.3. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Kuruluş Kanunu,

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı OSB’nin kuruluşuna izin verme yetkisine sahip kamu kuruluşudur.

Bakanlığın, “Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun” ikinci maddesinin a bendinde “...günün şartlarına ve teknolojinin gereklerine göre, ülkenin sanayi politikasının belirlenmesine, sanayinin geliştirilmesine ve yönlendirilmesine ait

⁴³ I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, 2004, s. 13.

⁴⁴ <<www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>(05.03.2005)

⁴⁵ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2002, s. 24-25.

tedbirlerin hazırlanmasına yardımcı olmak; kalkınma plan ve programlarında yer alan ilkelere ve hedeflere uygun şekilde tespit, tanzim ve idare etmek; bu konularda ilgili kuruluşlar arasında gereken işbirliğini sağlayacak tedbirleri almak’’tan; b bendinde ise, ‘‘Sanayi bölgelerinin ve sitelerinin kurulmasına izin vermek; bu kuruluşları desteklemek ve denetlemek; bu konuda ilgili kurum veya kuruluşlarla işbirliği yapmak ve gerekli mevzuatı hazırlamak; küçük sanayi ve el sanatları ile ilgili her türlü ulaştırma, geliştirme ve koordinasyon hizmetleri yürütmek; organize sanayi bölgelerinin ve küçük sanayi sitelerinin kurulması ile ilgili bütün faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamaktan’’⁴⁶sorumlu olduğu kanunda belirtilmiştir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığının yaptırımları güçlü olsa da, uygulama da yetkilerinin mali denetimlerle sınırlandırıldığı görülmektedir. Kuruluş yeri seçiminden başlayarak, organizasyon ve işletme safhalarına kadar uzanan süreçte, Bakanlık etkinliğini gösterememiştir. Çünkü kurumlararası süren rekabetin bürokratik sorunlara sebep olması, bakanlığın 4562 sayılı OSB kanununda belirtilen desteğini, denetimini ve koordinasyonunu imkansızlaştırmıştır.

3.3.4. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliği

Türkiye’de OSB’lerin kurulmasını teşvik amacıyla ‘Organize Sanayi Bölgeleri Kurma Fonu adı altında 1966 yılında yürürlüğe konulan daha sonra 1967 yılında yenisinin kabul edildiği yönetmelik uyarınca, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı emrinde bir fon oluşturulmuştur. Maliye Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığının bütçesinden ayrılacak ödenekler fonun ana kaynağını oluşturmaktaydı.⁴⁷

⁴⁶ Mahmut Özdemir, 1990, s. 90-91.

⁴⁷ Halil Kalabalık, *İmar Hukuku: Planlama, Arsa, Yapı, Koruma*, Seçkin Yay., Ankara, 2002, s. 235.

1969 ve 1972 yıllarında yönetmelikte iki defa düzeltme yapılmıştır. Yönetmelik mali düzenlemelere yönelik olduğundan organizasyon, idari ve denetim açısından büyük eksiklikler taşımaktaydı. Bunun üzerine mali yönlerin düzeltilmesi amacıyla 31 Ocak 1982 tarihli ve 17591 sayılı ‘Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliği’ çıkartılmıştır. Fakat organize sanayi bölgelerinin kurulması ile ilgili ilk hukuki düzenleme Organize Sanayi Bölgeleri Kurma Fonu Yönetmeliğidir.

Yönetmeliğin amacı, kalkınma planları ve yıllık planlara bağlı olarak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının genel hizmet politikaları uyarınca her yıl bütçe kanunu ile Bakanlık bütçesinde yer alan fonların, etkin biçimde kullanılmasını, idaresini ve denetlenmesini, yapılacak ödemeler ve verilecek kredilerin esaslarını ve fonlarla ilgili birçok hususu tespit etmektir.⁴⁸ Yönetmelik ağırlıklı olarak bakanlığın farklı alanlarda verdiği kredi fonlarının tek elden toplanma isteğinin bir sonucudur.

3.3.5. Endüstri Bölgeleri Yasası

Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi, teknoloji transferinin yaratılması, yatırımların teşviki gayesiyle yurt dışında Türk işçilerin birikimlerini Türkiye’de yatırıma dönüştürmek ve insanları yönlendirmek, yabancı sermaye girişini arttırmak için 19.01.2002 tarihinde ‘Endüstri Bölgeleri Kanunu’ 4737 sayılı resmi gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun uyarınca; Endüstri Bölgeleri Koordinasyon Kurulunun veya yatırımcılarının belirttiği yerlerde, Danışma Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu’na Endüstri Bölgeleri kurulması kararı verilmiştir.⁴⁹

Endüstri Bölgelerinin temel hedefi, yerli ve yabancı yatırımcılar için bürokratik işlemleri asgari düzeye indiren, planlı altyapısı hazır edilmiş bölgelerin,

⁴⁸ *Resmi Gazete*, 05/04/1990 Tarih, Sayı 20483

⁴⁹ << www.bilyap.com.tr/magazin/mag>>(30.07.2004)

gerekli izin ve onay alınarak, kısa sürede faaliyete geçirilmesiyle ülke ekonomisine katkı sağlanmasıdır. Endüstri Bölgeleri Kanunundan sonra 02.08.2002 tarihinde Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği çıkartılmıştır.⁵⁰

Endüstri Bölgeleri Yasası'nca; oluşturulan Yatırımları Teşvik Koordinasyon ve Danışma Kurulu, Endüstri Bölgelerinin kurulacağı bölgeleri belirleme de, bazı OSB'lerin Endüstri Bölgelerine dönüştürmesini önermede Endüstri Bölgesi kurulması gibi yetkilerle donatılmıştır.⁵¹

Kanunun getirilerinden bir tanesi de, OSB'lerin Endüstri Bölgeleri haline dönüştürülerek daha etkili ve verimli kullanılmasına imkan verilmektedir. Farklı sebeplerle boş kalan yada idari engeller nedeniyle yabancı sermayeyi çekmekte zorlanan OSB'ler Endüstri Bölgeleri haline dönüştürülerek hem OSB'ye yapılan yatırımların geri dönüşünü hızlandırılmakta hem de yeni yatırımların bölgeye çekilmesi kolaylaştırılmaktadır.⁵²

Endüstri Bölgeleri ve OSB'ler karşılaştırıldığında:⁵³

- A) OSB'lerden farklı olarak Endüstri Bölgeleri kullanacakları araziye hazine adına kamulaştırmaktadır.
- B) Kamulaştırma ve altyapı giderleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. Fakat gerekli ödeneğin geri dönüşü söz konusu değildir.
- C) OSB'lerde imar planları ve altyapı projeleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanırken, Endüstri Bölgelerinde ilgili kurum tarafından onaylanmaktadır.

⁵⁰ <<www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx.1256>>(15.04.2004)

⁵¹ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 75.

⁵² Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2002, s. 26.

⁵³ <<www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx.1257>>(15.04.2004)

D)Endüstri Bölgelerinde yatırımcı öncelikle Sanayi ve Ticaret Bakanlığına başvurmuştur. Endüstri Bölgelerindeki ÇED raporu olumlu kararı en fazla 15 gün içinde alınarak, tüm yasal işlemlerin 3 ayda tamamlanması öngörülmektedir

E) OSB'lerde yatırımcıya OSB yönetim kurulu tarafından parsel satılırken, Endüstri Bölgelerinde sabit yatırım tutarının % 0,5'i karşılığında yatırımcıya irtifak hakkı tesis edilir. Yabancı yatırımcılar doğrudan Endüstri Bölgelerinde yatırım yapma imkanına kavuşmaktadırlar.

3.3.6. Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliği

OSB yer seçimi işlemleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca, çıkarılan 28.07.1997 tarih 23033 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 'Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliğine göre yapılmaktadır. OSB için yer seçimi ve diğer hususlar ile ilgili olarak Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan organize sanayi bölgeleri yatırım kararı, yer seçimi, imar planı hazırlama usul ve esasları göz önünde bulundurularak yer seçimi kararı verilmektedir.⁵⁴

Yönetmeliğe göre, OSB kurulacak yerin incelenmesi ile ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca yapılan yada yaptırılan etüt çalışması şu bölümlerden oluşmaktadır:⁵⁵

I. İlin/İlçenin Genel Değerlendirilmesi

II. Eşik Analizleri

III. Alternatif Alanların Değerlendirilmesi

IV. Sonuç

⁵⁴ <<www.icisleri.gov.tr/yayinlar/inceleme-araştırma/organizesanayibolgelere.htm>>(05.06.2004)

⁵⁵ **Resmi Gazete**, 21/05/2001 Tarih, Sayı 24408

(Ayrıntılar için Bknz. Yer Seçimi Yönetmeliği)

Yürürlüğe giren yönetmelik, 4562 sayılı OSB kanunu hükümleri doğrultusunda yer seçimi etüdü, yer seçimi ve yatırıma geçiş safhalarından yatırıma geçiş safhası kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca ‘İhtisas OSB’ ve ‘Özel OSB’ tanımlarına da öncelikli yer verilmiştir. Gene Yönetmelikte yer seçimi çalışmalarına başlamadan kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan OSB gerekçe raporlarının hazırlanması, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından raporun uygun görülmesine ilişkin hükümlerde düzenlenmiştir. Özel OSB yerinin uygunluğunun belirlenmesi ve değerlendirilmesi, yer seçimi etüdü sonucunda alternatif alan bulunmaması ve OSB yerinin kesinleştirilmemesi durumunda gerekenleri açıklayıcı hükümlerde yönetmeliğin diğer maddeleridir.⁵⁶

⁵⁶ Nevzat Can “4562 Sayılı OSB Kanununun İlgili Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Planlama Dergisi**, C. X, S. 1-2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay., Haziran 2001, s.87.

II. KENT PLANLAMASINDA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN YERİ

1. Planlama Kavramı İçerisinde Organize Sanayi Bölgelerine Genel Bir Bakış

1.1. Organize Sanayi Bölgeleri ve Planlama

Türkiye’de OSB çalışmaları özel sektör yatırımlarının belli bölgelerde yoğunlaştırılması şeklinde ifade edilmektedir. OSB’ler sanayi yatırımlarının özendirilmesi, dağınık kentsel gelişimin önlenmesi, istihdam yaratılması, sanayileşmenin çevrede oluşturduğu sorunların giderilmesi, bölgesel dengesizliğin çözümü gibi birçok amaca hizmet etmektedir.⁵⁷

OSB’ler mekan düzenleme aracı olmalarının yanısıra örgütlü, düzenli ve planlı yaklaşımların oluşturduğu bir faaliyettir. OSB’ler sanayi bölgelerin planlanmasıdır. Uygulama da göze çarpan planlama kavramıdır. Belli başlı planlama tanımları şu şekildedir:

“Planlama, ne yapılacağına önceden karar verilmesidir.”⁵⁸, “Belirli bir amacı gerçekleştirmek için düzenlenen önlemler bütünüdür.”⁵⁹, “...iki zaman boyutundaki (geçmiş ve bugün) bilgilerle üçüncü bir zaman boyutuna (gelecek) müdahalede bulunma, bugünden yarına yön verme çabası”⁶⁰ Planlı sanayi bölgeleri olan OSB’lerin kurulması ile planlı sanayileşme, planlı kentleşme ve planlı çevre oluşturulması gibi amaçlar hedeflenmektedir.

Sanayileşmenin ilk aşaması, sanayi işletmesi kurabilmek için arazi satın almaktır. Daha sonra altyapı, işletme binası inşası, makine ve donanımın sağlanması, üretim için gerekli sermaye, girişimcilerin karşı karşıya kaldığı problemlerdir. Girişimcilerin yoğun emekleri sonucu oluşturulan sanayi kuruluşlarının, kentlerde

⁵⁷ <<www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>(05.03.2005)

⁵⁸ Turgay Ergun, Aykut Polatoğlu, ***Kamu Yönetimine Giriş***, Dördüncü Basım, TODAİE Yay. No: 241, Ankara, 1992, s. 221.

⁵⁹ Yalçın Küçük, ***Planlama, Kalkınma ve Türkiye***, Dördüncü Basım, Tekin Yay., İstanbul, 1985, s. 15-16.

⁶⁰ Serije Sezen, ***Türkiye’de Planlama***, TODAİE Yay. No: 293, Ankara, 1999, s. 9-10.

yol açtığı, plansız sanayileşme, çevre kirliliği gibi faktörler yüzünden sanayi kuruluşları kent merkezlerinde istenmemiştir.⁶¹

Bu gelişmeler Türk sanayisinde planlı bir yaklaşım olan OSB'lerin doğuşuna güç kazandırmıştır. OSB'lerin hem kendi kapsamı hem de planlama ile ilişkisi ulusal planlamada, bölge planlamasında ve kent planlamasında kavramın farklı biçimlerde ele alınmasına sebep olmuştur.

1.1.1. Ulusal Planlama ve Organize Sanayi Bölgeleri

1961 Anayasası'nın 41. maddesi, devleti kalkınma planı yapmakla görevli saymıştır. Kalkınma Planları DPT tarafından 1963 yılında beş yıllık dönemleri kapsayacak şekilde yürürlüğe konulmuştur. Kalkınma Planlarının temel hedefi, bölgesel farklılıkların giderilmesi, yatırımların hızlandırılması, ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminin sağlanmasıdır.⁶²

Kalkınma Planları, dönemin Bakanlar Kurulu'na kabul edilip imzalandıktan sonra TBMM onayını müteakip yürürlüğe girmiştir.⁶³

Kamu kesimi için bağlayıcılığı özel sektör içinse yönlendiriciliği olan Kalkınma Planları, sanayileşme, bölgesel gelişme ve kentleşme olgularıyla beşer yıllık olarak hazırlanıp, ele alınmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) yıllarını kapsayan dönemde, uzun vade de gelişim için sanayi sektörüne önem verilmesi vurgulanmıştır. 'Endüstriyi Teşvik' başlığı adı altında, endüstride verimliliği arttırmak, bölgesel kalkınmanın ülke geneline adil dağılımını sağlamak için düzenli sanayi bölgelerinin

⁶¹ <<www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>(05.03.2005)

⁶² Akın İlkin, *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 3487, İstanbul, 1988, s. 279.

⁶³ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 64.

kurulması amacıyla bölge planlaması ve ülke kalkınmasının şart olduğu öngörülmüştür.⁶⁴

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan ifadeler daha sonra kurulacak OSB'lerin ana ilkeleri olmuştur. Bu dönemde Bursa (1964) ve Manisa'da (1966)' da ilk OSB'ler kurulmuştur.⁶⁵

Planda özel sektöre yapacağı yatırımlar için özendirme önlemleri getirilirken, gelişmiş bölge yatırımcılarının yatırımlarını geri kalmış bölgelere yöneltilmesi düşünülmemiştir.⁶⁶

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) yıllarını kapsayan dönemde, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre daha fazla OSB ifadesine yer verilmiş, bölgesel gelişime dönük yatırımlar getirilmiştir.⁶⁷

Planla birlikte, OSB Fonu Yönetmeliği ve Sanayi Kredisi Fonu Yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur.⁶⁸

Sanayi faaliyetlerini geliştirmek için, sanayi gelişme potansiyeline sahip kentler çevresinde altyapı imkanı sunulmuş sanayi bölgelerinin kurulması, mali ve ekonomik teşvik tedbirleri gibi olanakların sağlanması belirtilmiştir.⁶⁹

Bu plan döneminde de, Eskişehir, Konya ve Gaziantep' de OSB yatırımları başlatılmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977) yıllarını kapsayan dönemde, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında bölgesel eşitsizliğin giderilmesi amaçlanırken, planda kentsel mekanların iyileştirilmesi, sanayileşmenin

⁶⁴ DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, s. 35-36.

⁶⁵ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, 1982, s. 9.

⁶⁶ Leman Akdoğan ve Diğerleri, *Türkiye'de ve Dünya'da Sanayi Bölgeleri Uygulamaları*, TOBB Yay. No: 311, Ankara, 1983, s. 33.

⁶⁷ Nevzat Can, 2001, s. 77.

⁶⁸ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 65.

⁶⁹ DPT, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, Ankara, 1968 s. 542.

düzenlenmesine yönelik beklentilere karşılık verilmeye çalışılmıştır. OSB' lerin fiziki planlama ve kentleşme konularındaki öneminden ilk defa bahsedilmiştir. Yerleşme düzeninin kalkınma hedeflerine uygun şekilde biçimlendirilmesi için kamu sanayi tesisleri ve OSB'ler çevresinde belediye disiplininin kurulması türünden ifadelerde planda yer almıştır.⁷⁰

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983) yıllarını kapsayan dönemde, OSB konusu “Organize Sanayi sitelerinin, sanayileşme çabalarında yatay yada dikey bütünleşmeyi sağlayıcı bir anlayışla kurulması ilkesi” kabul edilerek, “ bölgesel gelişme amaçlarına hizmet edecek sanayi kompleksi türündeki ağır sanayi tesisleri ve yan sanayilerden oluşan kapsamlı sanayi yerleşmeleri ile bütünleştirilecektir.”denilmiştir.⁷¹

Planın ayırt edici bir özelliği de, OSB kurulması kararı verilmemiştir. İlk defa OSB ile ilgili Özel İhtisas Komisyonları kurulması da bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) yıllarını kapsayan dönemde, OSB'lere daha çok önem verilmesiyle birlikte, sanayi bölgelerinin yer seçimi, kuruluşu, yetki ve görevleri, konut alanlarından sanayi bölgelerinin rezerv alanlarına kadar tüm konularda politikalar uygulanmaya başlamıştır.⁷²

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilk kez çevre konusu gündeme gelmiş ve çevrenin korunmasına yer verilmiştir. Planın diğer planlardan farklılığı, biten ve başlayan OSB sayısındaki artışlardır⁷³

⁷⁰ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, 1982, s. 11.

⁷¹ DPT, ***Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983***, Ankara, 1979, s. 277.

⁷² Mahmut Özdemir, 1990, s. 15.

⁷³ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 66.

Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda göze çarpan bir diğer özellikte küçük sanayi sitelerinin kurulmasının teşvik edilmesidir.⁷⁴

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) yıllarını kapsayan dönemde, planın bir önceki kalkınma planıyla aynı çizgide olduğu görülmektedir. Planda, OSB konut problemleri, hizmet-içi eğitim programları ve yan sanayi oluşumlarıyla ilgili şu ilkelere yer verilmiştir:⁷⁵

“OSB’lerin çevrelerinde oluşabilecek konut, yan sanayi gibi unsurlar planlama aşamasında dikkate alınacak, bölgelerde ihtiyaç halinde tamamlayıcı faaliyetlerin yer alacağı, küçük sanayi sitelerinin kurulması desteklenecek..., çalışanlar için hizmet-içi eğitim merkezleri kurulacak, sanayinin bölgeler arasında dengeli gelişimi ve sınai gelişmenin teşviki amacıyla, OSB yapımına devam edilecek, bölgeler seçilirken bölge gelişme şemaları dikkate alınacak...” türünden ilkelere yer verilmiştir.

Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) yıllarını kapsayan dönemde, ‘Sanayileşme Yaklaşımı’ adı altında, “Mevcut tesislerin OSB içine taşınması özendirilecek, doluluk oranı düşük olan yerlerde, bölgelerin dışında yapılacak sanayi yatırımları zorunlu haller dışında desteklenmeyecektir.” denilmiştir. Aynı planın ‘Bölgesel Gelişme ve Fiziki Planlama’ adı altında da “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için özel sektör yatırımlarını seçilecek bölgesel gelişme merkezlerine yönlendirmede, düzenli kentsel gelişme ve endüstriyel faaliyetler için dışsal ekonomiler yaratma da olumlu özelliklere sahip OSB’lerden azami ölçüde yararlanılacağı...”⁷⁶ ifade edilmiştir.

⁷⁴ DPT, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara, 1985, s. 165.

⁷⁵ DPT, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Yay. No: 2714, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1989, s. 315-319.

⁷⁶ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996–2000*, Ankara, 1995, s. 69-75.

Kalkınma Planı'nda, sanayileşme açısından gelişmiş illerde ihtisaslaşmış teknolojik OSB'lerin kurulması da teşvik edilmiştir.⁷⁷

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) yıllarını kapsayan dönemde, yatırımcılar desteklenerek, OSB'lerin yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasına özen gösterilmiş ve sanayileşmenin kentsel gelişimdeki olumlu etkilerine önem verilmiştir.

OSB'lerin içerisinde yer alacak sanayilerin orta ölçekli olması tasarlanmıştır. Kentsel gelişimde OSB'lerin büyük payı öne çıkmıştır. Kentleşme ve sanayileşme süreci sonucu ortaya çıkan çevre sorunları karşısında plan çevre değerlerinin korunması temel ilke ve amaç olarak kabul edilmiştir. KOBİ'lerin geliştirilmesine dair politikalar, Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planında ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Gene planın 'Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikalar' bölümünde, OSB ve küçük sanayi sitelerine yanında 'Örnek Sanayi Siteleri' uygulamaları başlatılmıştır. Planın bir başka bölümünde ise, 'Orta ve Büyük ölçekli sanayinin ileri teknoloji OSB ile teknokentler oluşturulmasına...' karar verilmiştir. Planda, 'Kentsel ve Kırsal Altyapı' ve 'Çevre' başlıkları adı altında da kentleşme ve çevre konuları ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir.⁷⁸

1.1.2. Bölge Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesi

Ülkeler arasında gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş gibi tanımlamalarla nitelenen gelişmişlik farklılıkları, ülkelerin farklı bölgelerinde ortaya çıkan bir durumdur. Ülkelerin gelişme süreçlerine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin mekan üzerindeki eşitsiz dağılımı bölgelerarası dengesizliğin nedeni olarak görülmektedir. Hemen hemen bütün ülkeler bölgesel dengesizlik sorunuyla mücadele

⁷⁷ Osman Balaban, "Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri Politikasına İlişkin Durum Değerlendirmesi", *Planlama Dergisi*, TMMOB Yay., C. X, S. 1-2, Ankara, 2001, s. 71.

⁷⁸ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, Ankara, 2000, s. 59-64, 171, 124-125, 229-230.

etmek zorunda kalmışlardır. Farklı ülke deneyimlerini incelendiğinde, bölgesel dengesizliğin giderilmesi için ülkeler yapılarına uygun politikalara ve uygulamalara yönelmişlerdir.⁷⁹

Türkiye’de ise planlı dönem öncesi ekonomik gelişme alanında büyük mesafeler aşılmasına, bölgesel gelişme politikaları izlenmesine rağmen, bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları sorun olmaya devam etmiştir.

1960 yılından bugüne gelinen süreçte, planlı kalkınma kavramının kabul edilmesiyle bölge planlaması anlayışı önem kazanmıştır.⁸⁰ Planlı dönemle imar planlaması dar kapsamından sıyrılarak, bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bölgesel gelişme ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının çözümüne özel önem verilmiştir.⁸¹

Bölge planlaması nedir sorusuna yanıt aradığımızda birçok tanımla karşılaşmaktadır. Bu tanımlamalar şu şekildedir:

Kentbilim Terimleri Sözlüğünde, ‘Bölge Tasarlaması’ olarak ifade edilmiştir. Buna göre, ‘‘Bir kentten daha geniş ama bir ülkeden daha küçük bir alan için, başlıca ekonomik etkinliklerin uzamda yasal bir biçimde dağılmalarını sağlamak, bunlara uygun bir yerleşme yapısı oluşturmak, aralarındaki iletişimi kurmak ve gerekli açık ve yeşil alanları bırakmak amacıyla, kent görevleriyle ekonomik etkinliklerin uzun dönemli tasarlara konu yapılmasını içeren eylem türüdür.’’⁸²

⁷⁹ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Taner Kavasoglu, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Yay., Ankara, 2003, s. 8-10.

⁸⁰ Feral Eke, ‘‘Türkiye’nin Bölge Planlama Deneyimleri’’, *Planlama Dergisi*, TMMOB Yay., Ankara, 2002, s. 12.

⁸¹ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT Yay., Ankara, 2004, s. 11.

⁸² Ruşen Keleş, 1998, s. 31.

“Bölge Planlaması, bölgesel farklılıkların giderilebilmesi için kentler arasında toplumsal ekonomik ve fiziksel planlama çalışmalarının birbirleri ile eşgüdümünü sağlayan bir planlama türüdür.”⁸³

“Bölgesel Planlama, sınırlarını coğrafi, ekonomik, yönetsel yada toplumsal ölçütlerin belirlediği ve birden fazla yerleşim birimini içine alan bir mekanda, içerdiği hedeflere ulaşılmasını ve bunun için gerekli kaynakların harekete geçirilmesini öngören bir planlama türü”⁸⁴ şeklinde açıklanmıştır.

Türkiye’de bölgesel dengesizliğin ortadan kaldırılması yatırıma dayalı olduğundan, kamu sektörü bizzat yatırım yaparak yada devlet yardımı gibi dolaylı politikalarla özel sektörü harekete geçirmek istemiştir. Bu amaçla geri kalmış sanayi’yi cazibe merkezi haline getirmek için sanayi alanları oluşturulmuştur. Bu politikanın en güzel örneği OSB’lerdir.⁸⁵

Bölgesel ve kentsel gelişme için önemli olan OSB, yerel sermaye birikiminin kent dışına çıkışını önlemede, dışsal ekonomi yaratılmasında, sanayinin yerleşmesinde ve sanayi birimleri arasında tamamlayıcılık ilişkilerinin gelişmesinde büyük fırsatlar yaratmaktadır. Diğer taraftan OSB’ler sanayi işletmelerinin gelişimlerine elverişli ortamlar yaratılmasında ve bölgesel dengesizliğin giderilmesinde de başvurulan bir yöntem olmuştur.⁸⁶

Bölgesel dengesizliğin giderilmesi için ulusal planlarla bölge planlarının uyumlu olması gerekmektedir. Çünkü ulusal planlar kalkınmanın nerede olacağı konusunda ayrıntılara inmezken, ayrıntı ve mikro analizlerin yapılabilmesi görevi

⁸³ İlhan Tekeli, “Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler”, *Planlama Dergisi*, TMMOB Yay., Ankara, C. X, S. 3-4, 1990, s. 8.

⁸⁴ Seriyeye Sezen, 1999, s. 17.

⁸⁵ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Taner Kavasoglu, 2003, s. 11.

⁸⁶ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, 2004, s. 13.

bölge planlarına düşmektedir.⁸⁷ Bu oluşum bölge planların ulusal planlarla karşılıklı etkileşim içerisinde hazırlanması gerektiğini ve bölge planlamasının ulusal planlardan ayrı düşünülmemeyeceğini göstermektedir.

1.1.3. Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesi

Türkiye 1950'lerden beri yoğun bir kentleşme süreci ile karşı karşıyadır. Kentleşme süreci beraberinde düzensiz ve dağınık yerleşimlere neden olurken kent hayatını da yaşanamaz boyutlara ulaştırmıştır. Bütün olumsuzluklar kentlerin yaşam kalitesinin yükseltilmesini, kent planlanmasını gerekli kılmıştır.⁸⁸

Kentsel gelişim için önemli olan kent planlamasının tanımı ve amacı şöyle ifade edilmektedir:

Kentbilim Terimler Sözlüğünde, 'Kentsel Tasarlama' olarak adlandırılmaktadır. Tanımı ise, "Bölge, çevre tasarıyla ve ulusal kalkınma tasarıyla uyumlu olarak, kentin yalnızca toprak kullanılışı bakımından değil, aynı zamanda, ekonomik, toplumsal ve nüfusbilimsel yönden tasara bağlanması"⁸⁹ şeklindedir.

Başka bir kaynakta kent planlaması, "Bir kentin yerleşim biçimi ve alanı, toprak yapısı gibi fiziksel ve coğrafi; nüfus, geçim kaynağı, ulaşım, barınma gibi toplumsal ve ekonomik özelliklerinin, kenti çevreleyen tüm koşullarla birlikte belirlenerek, bunların gelecekteki yönelimlerine ilişkin kestirimlerde bulunma ve kentsel hizmetleri bu kestirimlere göre ayarlama eylemi"⁹⁰ biçimindedir.

Kent planlamasının amacı, kentin gelişigüzel büyümesini denetim altına alarak, kentsel yaşam kalitesinin sağlandığı atmosferleri oluşturmak⁹¹ ve kentin ileride

⁸⁷ <<www.geocities.com/dumodevler/organizesanayibolgesikavramve_tanımı.htm>>(25.07.2004)

⁸⁸ Yakup Bulut, "Kent Planlaması ve Gap'ta Kent Planlamasına İlişkin Yaklaşımlar", ***Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu***, C. 1, DPT Yay., Ankara, Mart 2004, s. 70.

⁸⁹ Ruşen Keleş, 1998, s. 82-83.

⁹⁰ Seriyeye Sezen, 1999, s. 15-16.

⁹¹ *a.g.e.*, s. 16.

alacağı görünümü önceden belirlemektir.⁹² Kent planlamasının en önemli yasal dayanaklarından biriside, (03.05.1985) tarih 3194 sayılı imar mevzuatıdır. İmar yasası, kent planlamasına temel oluştururken, yasal bir çerçevede çizmektedir.⁹³

Kent yönetimleri, imar planlarıyla, kentin gelişme eğilimini, kentte yaşayanların gereksinimlerini göz önünde tutarak, kent toprağını kullanımına göre bölgelere ayırmaktadırlar.⁹⁴

Kent planlamasına göre, toprağın kullanım alanlarına ayrılma işleminin adı bölgeleme (zoning) dir. Bölgeleme (zoning) kavramı, “Kent içinde çeşitli amaçlar için yer tahsisi ve arsalardan faydalanma bakımından bazı sınırlamalar koymak”⁹⁵ anlamına gelmektedir.

Farklı bir kaynaktan, bölgeleme (zoning), “Bir toplumda kullanım planlarının uygulanması için en çok kullanılan yasal araçlardan biridir.”⁹⁶

Diğer bir kaynaktan ise, bölgeleme (zoning), “Kent topraklarının kullanımını ve gelişmesini denetlemek ve yönlendirmek amacıyla, kenti, bu toprakların bugünkü ve gelecekteki kullanım türlerine göre bölgelere yada semtlere ayırma işlemi”⁹⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Bölgeleme (zoning) uygulama nedeni düzensiz kentleşmeyi önlemek, kentleşmenin kente dengeli bir biçimde dağılımını sağlamaktır. Verimli topraklar üzerinde yoğunlaşan kentleşmenin olumsuzlukları kent planlamasıyla ortadan kaldırılarak verimsiz topraklar kullanılabilir hale getirilmektedir.

⁹² Yakup Bulut, 2004, s. 71.

⁹³ Mehmet Nazım Özer, *Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri: Antalya Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Mayıs 1998, s. 54.

⁹⁴ Seriyeye Sezen, 1999, s. 16.

⁹⁵ Yakup Bulut, 2004, s. 71.

⁹⁶ William I. Goodman ve Eric C. Freund (der), *Principles and Practice Of Urban Planning*, International City Managers Association, Washington, 1968, s. 15.

⁹⁷ Ayşegül Mengi, Ruşen Keleş, *İmar Hukukuna Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 2003, s. 34.

Bölgeleme ile birlikte herhangi bir alan içerisindeki gelişme yoğunluğu kontrol edilerek, devlet tarafından sağlanan hizmetlerin (cadde, okul, dinlenme alanları gibi) bölgeler içerisinde eşit dağılımı da sağlanmaktadır.⁹⁸

Belli amaçlarla uygulanan bölgeleme (zoning) kavramı üç şekilde kendini göstermektedir. Bunlar, 'Kullanım Bölgelemesi', 'Yükseklik Bölgelemesi' ve 'Yoğunluk Bölgelemesidir.'⁹⁹ Bu bölgeleme türlerinden bizim için önemli olanı kullanım bölgelemesinin bir türü OSB uygulamasıdır.

Kentlerde sanayi kuruluşları için ayrılan bölgelerin düzenli bir biçimde geliştirilmesinden yola çıkılarak oluşturulan OSB'ler, sanayinin ve sanayicilerin ihtiyacı olan ulaşım, enerji, yakıt, hammadde ve benzeri imkanlar toplu halde bulundurulurken, ihtiyaç duyulan arsa kolaylıkla sağlanmakta, hem de sanayiler konut alanlarından uzaklaştırılmaktadır.¹⁰⁰

Kentleşme ve sanayileşme ilişkilerini düzenlemek açısından önemli olan OSB'ler ile düzenli kentsel gelişim gerçekleştirilirken, sanayi için gerekli fiziksel altyapıda toplu halde yatırımcıya sunulmaktadır. Sanayi işletmelerinin toplu olarak yer aldığı bölgeler daha kolay ve ucuz üretim imkanına kavuşturularak, sanayinin çevrede yol açacağı olumsuzluklarda kontrol altına alınmaktadır. OSB'ler sanayinin az gelişmiş bölgelere doğru yaygınlaştırılmasında fiziki teşvik unsurudur. Özellikle OSB'ler kurulurken objektif ve doğru yer seçimi kararları verilmesi elverişli tarım topraklarında sanayileşme ve kentleşmenin önlenmesini, tarım dışı arazilerinde kullanılır hale dönüşümünü de sağlamaktadır.

⁹⁸ William I. Goodman ve Eric C. Freund (der), *Principles and Practice Of Urban Planning*, International City Managers Association, Washington, 1968, s. 15.

⁹⁹ Halil Kalabalık, 2002, s. 277.

¹⁰⁰ *a.g.e.*, s. 234.

OSB'ler ile düzenli kentsel gelişim gerçekleştirilmesi hedeflenirken, OSB'lerin çekici gücü ve sunduğu imkanlarla sanayileşmenin birçok problemi de çözülmüş olacaktır.¹⁰¹

1.2. Organize Sanayi Bölgesi ve Yer Seçimi Esasları

Türkiye'de OSB'ler sanayinin planlı bir şekilde oluşturulmasını, bölgelerarası gelişmişlik farklılığının azaltılmasını, kentlerin düzenli gelişmesi ve çevrenin korunmasını sağlamak gibi amaçlarla yıllardır uygulanmaktadır. Sanayinin teşvik edilmesi, yatırımların yönlendirilmesinde etkili olan OSB anlayışı, konumlandığı kentin gelişimine yön vermektedir. OSB yer seçimi, hem sanayi teşvikinde, hem de kentsel gelişimde üzerinde durulan önemli bir konudur.

OSB'lerin yer seçimleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na yayınlanan 'Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliği' kapsamında uygulanmaktadır. Çevre, doğal ve kültürel kaynakların korunması, kurumların belirlediği projelerle birlikte, imar ve çevre düzeni planlarıyla uyumlu çalışmaların yürütülmesi kriterleri esas alınarak yer seçimi yapılmaktadır. Böylece kurumların belirledikleri projeler incelenip, sanayi kurulacak bölgenin coğrafi ve ekonomik koşulları dikkate alınarak, kaynakların kirlenmesine uzak alternatif mekanlar tespit edilmektedir. Alternatif mekanlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde oluşturulan 22 kişilik bir komisyon tarafından alternatif mekanlardan herhangi birisi oy birliği ile seçilerek yer seçimi süreci tamamlanmaktadır.¹⁰²

Sanayi bölgeleri yer seçiminde belli kriterlere göre yer seçimi yapılmaktadır. OSB'ler de yer seçimi yapılırken, dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle sıralanmaktadır:

¹⁰¹ Canan Güler ve Diğerleri, 1990, s. 8-9.

¹⁰² I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, 2004, s. 8-9.

Altyapı maliyetinin yüksek olmadığı alanlar tercih edilmektedir. Birinci, ikinci, üçüncü sınıf tarım arazileri üzerinde ve DSİ tarafından planlanmış veya proje aşamasına gelmiş sulama alanlarında OSB kurulamaz. OSB'lerin sağlam zemin üzerinde kurulması gerekir. Fay hatlarının bulunduğu bölgeler kesinlikle tercih edilmemelidir. Kuru dere ve dere yataklarıyla bölünmemiş alanlar olmak zorundadır. Hakim rüzgar yönü nedeniyle sanayi kenti olumsuz etkilememelidir. İçme suyu amaçlı barajların kısa ve orta mesafeli alanlarında kurulmamalıdır. Turizm alanlarını olumsuz etkilememelidir. Doğal sit alanlarını, arkeolojik sit alanlarını, kentsel sit alanlarını etkileyecek veya bunların içinde olan alanlar seçilememektedir. Ana ulaşım akslarına yakın olan kuruluş yerleri tercih edilmelidir. OSB'lerin atıksu boşaltmasıyla kirlenme olasılığı olan su havzalarına bağlantılı dereler dikkate alınmalıdır. İhtisas OSB projelerinde ÇED raporu istenmektedir. Koruma altına alınmış alanlar kuruluş yeri olarak seçilemez. OSB'nin kurulacağı arazinin yeterli büyüklükte ve genişlemeye uygun olmasına dikkat edilmesi gerekir. Enerji ve su tesisi kurulmaya müsait alanlar tercih edilmelidir.¹⁰³

Kentsel gelişimin aracı OSB'lerin kuruluşunda büyük paya sahip yer seçiminin düzenli kentsel gelişime yönelik uyulması gereken kriterleri ise şöyledir:¹⁰⁴

- 1) OSB alanının 1/25000 ölçekli onaylı çevre düzeni planları içerisinde yer alıp almadığı, planlara uyum sağlayıp sağlamadığı,
- 2) Sanayi kurulacak alanın çevredeki yerleşme alanlarına göre konumu,
- 3) Kentin nazım imar planı ile belirlenen şehir gelişme alanlarına ve nazım plan kararlarına (kapsanıyorsa) durumu,

¹⁰³ Sapmaz Selahittin, Ahmet Eryaşar, Şahin Yüce, "Organize Sanayi Bölgelerinin Kalkınmadaki Yeri", *21. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayi Sempozyumu*, 17-19 Ekim 1997, s. 157-158.

¹⁰⁴ Erol Ünal, *İmar Planları, Programları, Uygulamaları*, Türkiye Belediyeler Derneği Konrad Adenauer Vakfı Yay., Ankara, 1994, s. 70.

- 4) Turistik şehir, bölge ve kıyılarda OSB kurulmaması,
- 5) OSB en yakın şehirden, kentin fiziki gelişmesi, kirlilik, trafik ve gürültü açılardan sorun ve sınırlama yaratmayacak, buna karşın gidip gelme zamanı ve maliyetleri fazla yükseltmeyecek makul bir uzaklıkta bulunması (Bu uzaklık ortalama 15-25 km arasındadır.)
- 6) Mevcut ve planlanan karayolu, demiryolu, liman ve hava ulaşım tesislerine göre konumu gerekli şartlara uygunluğu,
- 7) OSB'ler faaliyete geçtiği zaman trafik arterlerine bindireceği yükün hesaplanması ve arterlerin kapasitesi, yoğunluğu ile karşılaştırılarak uygunluğunun incelenmesi, yeni yol ve kavşakların düzenlemelerinin belirlenmesi,
- 8) OSB alanı, orman, tarım, turizm, su ürünleri üreme ve istihsal sahaları gibi dış etkenlere karşı hassas ve ekonomik değer taşıyan alanları olumsuz yönde etkilememelidir.¹⁰⁵

Yukarıda sıralanan hususlara, kent planlaması OSB yer seçimi sürecinde, dikkat edilmesi gerekmektedir. OSB kurulması öncesinde yapılan yer seçimi kriterlerinin başarılı bir biçimde uygulanmasıyla, kentlerdeki çevre problemleri kent dışına atılarak ortadan kaldırılmaktadır. Kentin gelişimi OSB'ler ile birlikte düzenli gelişerek, yatırımcılar içinde uygun koşullar yaratılmaktadır.

1.2.1. Makro Ölçekte Yer Seçimini Etkileyen Etmenler

OSB yer seçimi kararı verilirken iki şekilde karar verilmektedir. Birincisi makro ölçekte yer seçimi diğeri ise mikro ölçekteki yer seçimi kararlarıdır. Makro ölçekte yer seçimi kararları; bölgesel özelliklerin ağırlıklı olarak önemsendiği, sanayi yerleşmesinin coğrafik dağılımını etkilemektedir. Mikro ölçekteki yer seçimi

¹⁰⁵ A. Nazan Önen, *Sanayi Faaliyetlerinin Yer Seçimi Kriterleri ve Çevre Boyutu; Organize Sanayi Bölgesi Yer Seçiminin Isparta Organize Sanayi Bölgesi Üzerinde Araştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Temmuz 1994, s. 51.

kararları da daha çok makro ölçekte verilen kararlardan sonra, kentte kurulacak OSB'nin alternatifli yer seçimlerinin avantajlarının değerlendirilmesi sonucunda verilen kararlardır.¹⁰⁶

Sanayi yerleşmesinde makro ölçekte yer seçimi çalışmasının taşınması gereken hedefler milli gelirin maksimize edilmesi, istihdam oranının artırılması, az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, gelişmiş bölgelerdeki sosya-kültürel problemlerin giderilmesi, dengeli bir gelir dağılım politikası ve ülkede eşit iş imkanları yaratılarak, gizli işsizliğe çare bulunması makro ölçekte yer seçiminin temel hedefleri olarak benimsenmiştir.¹⁰⁷

Bu hedefleri bir anda gerçekleştirmek mümkün değildir. Yapılması gereken bir öncelik sırası ve tercih unsurudur. Tercih yapılması da ülkenin genel politikasında sosyal maliyetlerde yada parasal maliyetlere bağlı değişkenlik göstermektedir.¹⁰⁸

OSB faaliyetlerinin yer seçimi, yatırımları ve kentsel gelişimi etkileyen önemli kararlardır. Yer seçimi kararlarını makro ölçekte belirleyen etmenler aşağıdaki belirtilmiştir:¹⁰⁹

- Arazinin durumu (Toprak)
- İşgücü Potansiyeli
- Sermaye Birikimi
- Ulaşım
- Sanayiler Arası Ekonomiler
- Kentsel Ekonomiler

¹⁰⁶ *a.g.e.* , s. 14.

¹⁰⁷ Nevin Ölçen, *Türkiye'de Bölge Planlaması Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması*, Ankara, 1966, s. 27.

¹⁰⁸ Akın Süel, 1982, s. 65.

¹⁰⁹ Leman Erdoğan ve Diğerleri, 1983, s. 26.

1.2.2. Mikro Ölçekte Yer Seçimini Etkileyen Etmenler

Yer seçiminde makro ölçekte uygulanan faaliyetlerden sonra OSB'nin yerleşme birimlerinin neresinde konumlanacağına dair ikinci bir yer seçimi kararı olan mikro ölçekli yer seçimi kararları verilmektedir. OSB'lerin mikro ölçekteki yer seçiminin önemi kentsel gelişim ve sanayileşmeye sağladığı katkılardır.¹¹⁰

Mikro ölçekte, yer seçimi yapılan arazinin taşınması gerekli karakteristik özellikler ise şunlardır:¹¹¹

1) Seçilen arazinin tarımsal niteliğinin olmaması yada oldukça düşük olması gerekir.

2) Bölgenin inşaat yapmaya uygun özellikle sağlam bir zemine sahip olması gerekmektedir.

3) Temel ulaşım şebekelerine enerji, haberleşme ve su gibi ihtiyaçların temini kolay olan alanlar tercih edilmektedir.

4) Bölge gelişmeye uygun potansiyeli barındırmalıdır. (Konut yerleşim alanlarını içermeyecek yerde kurulması gerekir.)

5) Altyapı maliyetlerini arttırmayacak bir eğime sahip maksimum %10 olması gerekir. Bu durum altyapı ve fabrika binalarının kolay ve ekonomik olarak gelişmesine uygun olmalıdır.

Yer seçimi kararı verilirken yer seçimi asla sezgisel olmamalıdır. Kullanılan ölçütler ve saptamalar matematiksel, ekonomik metotlar ve modellere göre yapılmalıdır. Ulusal, bölgesel ve kent planlamalarına bağlı olarak sanayi yer seçimi planlanmalı ve karar aşamasında hangi ekonomik sistemde olursa olsun, firmalar

¹¹⁰ Salim Küçük, *Kentleşme Politikalarında Araç Olarak Organize Sanayi Bölgeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ocak 1994, s. 102.

¹¹¹ Leman Erdoğan ve Diğerleri, 1983, s.27.

iyice etüde edilip eğilimleri belirlenmelidir. Yer seçimi sonrasında uygulama araçlarının tam olarak kullanılıp kullanılmadığı belirlenerek değerlendirilmelidir.¹¹²

1.3. Organize Sanayi Bölgelerinde Organizasyon ve Planlama

1.3.1. Kuruluş İşlemleri

Sanayinin az gelişmiş yörelere dönük yaygınlaştırılması ile dağınık ve düzensiz sanayi işletmelerinin belli bir plan içerisinde toplulaştırılması gibi farklı amaçları içeren Organize Sanayi Bölgeleri¹¹³ özel sektörün sorumluluğunda olmakla beraber konuyla ilgileri bakımından birçok kamu kuruluşunu da kapsayan bir süreçtir.

“4562 sayılı OSB Kanununun ikinci bölümü 4’üncü maddesi gereğince, yer seçimi aşaması tamamlanan bir OSB’nin içinde bulunacağı, il, ilçe ve belde belediyesinin, Büyükşehirlerde Büyükşehir Belediyesinin, il ve ilçelerdeki mevcudiyet durumuna göre Sanayi Odası veya Ticaret ve Sanayi Odasının, Sanayici dernek veya kooperatiflerinden biri veya daha fazlasının katılımı ile hazırlanan OSB kuruluş protokolü Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na onaylanmakta ve her OSB’ye bir sicil numarası verilerek OSB müteşebbis heyetlerine tüzel kişilik kazandırılmaktadır.”¹¹⁴ Ayrıca ihtisas OSB’ler de konuyla ilgili mesleki kuruluş ve teşekküllerin temsilcileri de talep edilmesi halinde müteşebbis heyete dahil edilmektedir.¹¹⁵

Müteşebbis Heyetin oluşmasının ardından izlenen süreçte, kuruluş işlemleri ilgili valiliğin teklifi başlamaktadır. Proje DPT tarafından yatırım programına alınmasından sonra, Bakanlığın mahallinde ön etüt çalışması yapılarak yer seçimi süreci tamamlanmaktadır. Yer seçiminin DPT tarafından kabulünden sonra OSB

¹¹² Ergun Taneri, *Bölge Planlaması*, Yıldız Üniversitesi Yay., İstanbul, 1986, s. 77.

¹¹³ Salim Küçük, 1994, s. 21.

¹¹⁴ <<www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem>>(15.02.2004)

¹¹⁵ *Resmi Gazete*, 15/04/2000 Tarih, Sayı 24021

kuruluş yeri ile ilgili jeolojik etüt ve fizibilite raporu hazırlanır. Arsa Ofisi yada İl Özel İdaresi tarafından kamulaştırma yapıldıktan sonra müteşebbis heyete devredilir. Müteşebbis heyet, imar planı, altyapı ve sosyal tesisler ile ilgili uygulama projeleri ile keşif ve ihale dosyaları hazırlar. İnşaat ihalesi yapılarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığının kesin kabulü işlemi ile süreç sona ermektedir.¹¹⁶

1.3.2. Kuruluş Yeri Seçimi

Kentsel gelişmede önemli olan OSB'lerinin yararları, kuruluş yeri seçiminde dikkat edilecek hususlara ve kuruluş yerinin kentsel ihtiyacı karşılayıp karşılamadığına bağlıdır. Kuruluş yeri seçimi makro (bölgesel) ve mikro (kentsel) kriterlere göre saptanmaktadır.

Uygulamalara bakıldığında, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, sanayi potansiyeli ve işgücü gibi belirgin faktörlere bağımlı yer seçimi yapılmışsa da, her il için bir OSB kurulması politikaları mikro ölçekli yer seçiminin önem kazanmasına, makro ölçekten mikro ölçeğe kayan anlayışın hakim olmasına neden olmuştur.¹¹⁷

Kuruluş yeri raporlarına göre; arazinin bulunabilirliği, alternatif arazi fiyatları, ulaşım, altyapı yaratımdaki imkanlar ve imkansızlıklar, altyapının getirisi, alternatif maliyetler, jeolojik yapı, kentin sosyo-ekonomik gelişim profili, kurulacak sanayinin istihdam edeceği işgücü miktarı gibi konuların öncelikli olarak ele alınması gerekir. Bunlara ilaveten, sanayi, kurulacak bölgedeki fabrika binalarının projeleri, hizmet alanları, sosyal tesisler ve doğuracağı maliyetler, özellikle de toplam proje maliyeti ile ilgili süre kuruluş yeri seçimi raporlarında öne çıkmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁶ Erdoğan Özbay, 1999, s. 80.

¹¹⁷ H.Can Ergülen, *Kütahya Ekonomisinin Yeniden Yapılandırılmasında Organize Sanayi Bölgeleri Rolünün İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 1998, s. 46.

¹¹⁸ Asuman Yücel, *Türkiye'de Arazi Kullanımı ve Sanayi Yer Seçiminde Kamu Sektörü Özel Sektör İlişkileri*, DPT Yay., Ankara, Mayıs 1987, s. 24.

Ülkemizde bu koşullara göre hareket edildiği de ayrı bir inceleme konusudur. Yer Seçimi Yönetmeliğinin olmaması, yer seçimi sürecindeki olumsuzluklar, OSB kurulmasında Müteşebbis Heyetlere öncülük eden TOBB'un kuruluş yeri seçiminde yeni bir yer seçimi kriterleri belirlemesine sebep olmuştur. Bunlar ise şunlardır:¹¹⁹

- Bölgenin alanı 500.000 metrekareden küçük olmamalıdır.
- Yaz-Kış geçit veren herhangi bir kara yoluna 2.5km'den uzak olmamalıdır.
- Şehirlerarası ana karayollarından herhangi birine 7.5km'den daha uzak olmamalıdır.
- Herhangi bir demiryolu istasyonuna 2 km'den uzak olmamalıdır.
- Arazinin eğimi en fazla 6 derece olmalıdır. (2-5 derecelik bir eğim idealdir.)
- Toprak tabii bir drenaj kanalına veya suyu emecek yumuşaklıkta yapıya sahip olmalıdır.
- Yakın çevrede en az 50 yıldan beri herhangi bir tabii afet meydana gelmemiş olmalıdır.
- Toprak alüvyonlu olmalıdır.
- Akarsu varlığı, yeraltı suyuna tercih edilmelidir..
- Mevcut yada sağlanabilir elektrik enerjisi, bölgenin tam kapasite ile çalışacağı azami ihtiyacından düşük olmamalıdır.

Belirlenen kriterlerin tutarlılığı, amaca uygun oluşu tavsiye niteliğinde kalmıştır. Bu durum, hem müteşebbis heyetlerce hem de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı uygulamalarında pek dikkate alınmamıştır.

¹¹⁹ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, 1982, s. 21.

1.3.3. Arazi Kullanım Standartları

Türkiye’de OSB yerleşim alanları, belirlenen sanayi parselleri, altyapı ve genel hizmet binalarını kapsamaktadır.

Ülkemizde fiziki alanların oluşturulmasında arazi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından Bayındırlık ve İskan Bakanlığının ön izni ve arsa ofisinin kamulaştırma yapmasından sonra müteşebbis heyete devredilmektedir. Ancak müteşebbis heyet araziye gerekli ön izin alındıktan sonra kendisi de satın alabilmektedir.¹²⁰

OSB alanı içinde fabrika parselleri, yollar, park yerleri, yeşil alanlar ve hizmet binaları ile sosyal tesislerin yerleri önceden hazırlanan ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığına sunulan plana bağlı olarak arazi üzerinde uygulanmaktadır.¹²¹

Türkiye’de arazi kullanım standartları TOBB’nin gerçekleştirdiği ortalama ölçütler aşağıdaki tablo’ya göre olmalıdır.

Tablo 1. Ortalama Arazi Kullanım Yüzdeleri

Arazi kullanım tipi	%
Yollar ve kaldırımlar	12.0
Altyapı	12.0
Hizmet Binaları	12.0
Ardiye ve Depolar	1.0
Yeşil alanlar	5.0
Sanayi yerbölgümleri	78.0
TOPLAM ALAN	100.00

Kaynak: Asuman Yücel¹²²

¹²⁰ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, 1982, s. 22.

¹²¹ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 83.

¹²² Asuman Çezik, Ayda Eraydın, 1982, s. 22.

Yukarıdaki standartlara bağılı olarak yapılan arazi kullanımları tavsiye niteliğinde olup, bölgelerin coğrafi konumları ve birçok faktör sebebiyle değışkenlik göstererek, uygulamada sanayi parselleri lehine önem kazanmaktadır.

1.3.4. Yönetim Yapısı

Sanayi bölgelerinin yönetim yapısı; OSB kanunu ve yönetmeliğı yürürlüğe girene kadar ‘Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliğı’ ve bakanlığın oluşturduğu ‘Tip İç Yönetmeliğine’ göre oluşturulmuştur. OSB kanununun kabulünden sonra ve yönetmeliğın uygulanmasıyla yönetim yapısı artık mevzuata göre şekillenmiştir.¹²³

4562 sayılı OSB kanununa göre; OSB yapısı, Müteşebbis Heyet, Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Bölge Müdürlüğüdür. OSB’nin en temel organı müteşebbis heyettir. Organize Sanayi Bölgeleri müteşebbis heyetin sorumluluğunda kurulmaktadır.

Valinin Başkanlığındaki Müteşebbis Heyet; İl Özel İdareleri, Sanayi odaları, Ticaret Odaları, Sanayi ve Ticaret Odaları, Belediyeler (OSB belediye sınırları içinde olması halinde) sanayicilerin kendi aralarında kurdukları dernek veya kooperatiflerden müracaat edenler arasından bakanlığın uygun gördüklerinin bir araya gelmesinden oluşur.¹²⁴

OSB kanununun 7. , yönetmeliğinin 12. maddesine göre, müteşebbis heyetin en az üye sayısı; on bir asıl on bir yedek üye; en fazla on beş asıl on beş yedek üye olabilir. Katılım oranına göre üye sayısı değışir. Kurul üyeleri 2 yıllığına seçilir. Temsil edilen kurumdaki görev süresi sona ermesiyle müteşebbis heyetinin görevi de sona erer. Müteşebbis heyet bölgedeki işletmelerin 2/3’ ünün faaliyete geçmesiyle ve

¹²³ Esmeray Alacadağılı, 2004, s. 86.

¹²⁴ Erdoğan Özbay, 1999, s. 80.

bölgenin kredi borçlarının tamamen ödenmesine müteakip toplanarak, denetim kurulu üyelerini seçerek görevi sona ermektedir.

4562 sayılı OSB kanunu ve yönetmeliği uyarınca müteşebbis heyetin başlıca görevleri; “OSB’nin kuruluş amacını gerçekleştirmek için sanayi bölgesinin en ideal şekilde kurulması ve işleyişi için ilgili kararları almak, OSB’nin kuruluş gerekçe raporunu hazırlamak ve yer seçim raporunda belirtilen çalışmaları yapmak, bölge yönetim ve denetim kurullarını oluşturmak, OSB bölge müdürünü atamak, yönetim ve denetim kurulu çalışmalarını ibra etmek ve denetlemek, OSB’ye ait para ve diğer kaynakları kuruluş amaçlarına uygun şekilde kullanmak, arsa tahsisi yapmak, bölge yönetim kurulu ve bölge müdürü tarafından yerine getirilen görevlerle ilgili olarak, idari, mali, teknik gibi konularda katılımcılar ve yönetim arasında doğabilecek uyuşmazlıklar hakkında karar vermek, bölgenin gelişmesi için her türlü tedbiri almak, planlamak, yasa yönetmelikler kuruluş protokolü ve benzeri düzenlemelerle verilen görevleri yapmak, bakanlığa karşı sorumluluklarını yerine getirmek”¹²⁵ olarak tanımlanmıştır.

OSB uygulamasında yetkileri bünyesinde toplayan müteşebbis heyet temel işlevlerle donatılmıştır. Sanayi bölgelerinin yönetim yapısındaki ikinci bir organda bölge yönetim kuruludur. Kurul, İl Özel İdare Müdürü, Sanayi ve Ticaret Odası temsilcisi, yatırımcılardan bir temsilci ve bölge müdüründen oluşur. Mevzuata göre üyelerin en az dördünün müteşebbis heyet arasından seçilmesi gerekir. Kurul üyeleri iki yıllığına seçilir. Ayda en az iki kez ve salt çoğunlukla toplanır. OSB’nin temsil edilmesi ve borçlandırmaya yetkili olan yönetim kurulunun başlıca görevleri; müteşebbis heyetin vereceği kararları yerine getirmek, arsa tahsis ve taleplerini

¹²⁵ *Resmi Gazete*, 15/04/2000 Tarih, Sayı 24021 ve 01/04/2002 Tarih, Sayı 24713

sonuçlandırmak, sanayicilerle ilişkileri yürütmek, bölgeye ait gayri menkullerin kira bedelini tespit etmek, ortak alanlara yapılacak sosyal tesisleri projelendirmek, müteşebbis heyetin belirlediği ilkelere göre ruhsat ve izinleri vermektir.¹²⁶

Sanayi bölgelerinin yönetim yapısını oluşturan bir organda denetim kuruludur. müteşebbis heyetin kendi üyeleri arasından seçeceği iki asıl iki yedek üyeden meydana gelen iki yıllığına seçilen bir örgütlenmedir. Denetim kurulu üç ayda bir yaptığı denetimlerle OSB defterlerini inceleyerek, OSB katılımcılarının şikayetlerini dinleyerek hazırladıkları raporlarla müteşebbis heyete sunarlar. OSB yönetiminin OSB kanunu ve uygulama yönetmelikleri esaslarına uygun davranmalarını sağlamakla yükümlüdür. Mevzuata aykırı hareketlerin, davranışların denetimi denetim kurulunun yükümlülüğündedir.

OSB yönetim yapısında son olarak Bölge Müdürlüğü yer almaktadır. Bölge yönetim kurulunun teklifi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının onayı ile müteşebbis heyet tarafından atanan bölge müdürü, yönetim kuruluna bağlı olarak çalışan bir amir ve yeteri kadar idari ve teknik personelden oluşan bir örgütlenmedir.

Bölge müdürünün görevleri, inşaat ve işletme dönemi olarak iki farklı şekilde tanımlanmaktadır.¹²⁷ İnşaat döneminde; mevzuat çerçevesinde müteşebbis heyet ve yönetim kurulu kararları doğrultusunda kadro oluşturmak, ihale hazırlamak, bütün inşaat işleriyle, büro işlerini yönetmek ve denetlemektir. İşletme döneminde ise; parsel satışını yapmak, çevre bakım ve temizliğini yapmak, elektrik, yapı ve makina konularında hizmet vermek, trafik ve ilk yardım hizmetleri sunmak ve OSB uygulama hükümlerini uygulamaktır.

¹²⁶ *Resmi Gazete*, 15/04/2000 Tarih, Sayı 24021

¹²⁷ Servet Ünal, 1998, s. 82.

2. Organize Sanayi Bölgelerinin Kentleşme ve Sanayileşme Sürecine Katkıları

Modern toplumları karakterize eden özelliklerden ikisi sanayileşme ve kentleşmedir. Az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme çabaları sanayileşme ile gelişmektedir. Sanayileşme kaynaklı kentleşmenin negatif etkileri bölgelerarası dengesizlik, göçler ve çevre kirliliği gibi karmaşık problemleri ortaya çıkartmıştır.¹²⁸

Günümüzde ekonomik refahı, siyasal istikrarı sağlama yollarından bir tanesi sanayileşmedir. Ekonomik ve sosyal kalkınma, dengeli, planlı ve kararlı sanayi politikalarına bağlıdır. Bunlardan biri de OSB politikalarıdır.

Uygulamanın amacı, kent planlama ilkelerinin temel alındığı, sanayi kuruluşlarının kent dışında ve kentten yeşil bantlarla ayrılmış, altyapısı hazır hale getirilmiş, sanayi atıklarının denetim altına alındığı bir bölgede yapılandığı alanların yatırımcıya sunulmasıdır.¹²⁹ Kentleşme ve sanayileşme ilişkilerini düzenlemek açısından önemli olan OSB, sanayi birimlerinin topluca yer aldığı bu bölgelerde, ucuz üretim daha düşük maliyetle yapılmakta ve altyapı hizmetlerinin geniş imkanlarından yararlanmaktadır.¹³⁰

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri KOBİ'lere dayandığından, ülkelerin kalkınması bunlara bağlıdır. Sanayi tesislerinin topluca yer aldığı bölgelerde verimliliğin artmasına, dışsal ekonomilerin ortaya çıkışına da zemin hazırlanmaktadır. Ayrıca atıl kaynaklar faaliyete geçirilerek faydalı hale dönüştürülmektedir.¹³¹

OSB'lerin ekonomiye etkileri; devlet yardımı ve uzun vadeli kredi olanaklarıyla girişimciye devredilen OSB'ler, devlet bütçesinde azalma olarak

¹²⁸ <<www.geocities.com/dumodevler/organizesanayibolgesikavramvetanimi.htm>>(25.07.200)

¹²⁹ İnci Özgüç, "Organize Sanayi Bölgeleri", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, C. 32, S. 375, 2-4 Ağustos 1997, s. 22.

¹³⁰ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 50.

¹³¹ Salim Küçük, 1994, s. 138-141.

görülse de, zamanla bölgenin kurulmasıyla hareketlilik ekonomiyi olumlu yönde etkileyecektir. Elde edilen kazançlar, vergi ve tesisler milli gelir üzerinde pozitif etki yapacaktır. Yatırımcı için fabrika kurmak üretim için zorunlu olan sermayenin devlet desteğiyle kolaylaştırılması yani uzun vadeli kredi imkanları bölgelere olan talebin artmasına neden olacaktır. Kent bazında, sanayilerin düzenli olarak örgütlenmesi, çarpık sanayileşmenin önüne geçilmesini, arazilerin boş yere heba edilmesini de önleyecektir. Yatırımın ekonomik gelişme için temel olduğu bir ülkede, yatırımların artışıyla ekonomik büyüme gerçekleşecektir. Sanayi tesislerinin, OSB içinde kurulmasıyla, milli ölçekte sanayide verimliliğin artması, sanayileşme sürecinin hızlanmasına da yardımcı olacaktır.¹³²

2.1. Bölgesel Dengesizliği Gidermede Organize Sanayi Bölgelerinin Önemi

Kentleşme olgusu, 20. yüzyılda ortaya çıkmış ve toplumların ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal yaşam tarzlarında köklü değişimler meydana getirmiştir.¹³³ İnsanlık tarihini derinden sarsan Sanayi Devrimi toplumsal hayatı her yönden etkilemiştir. Endüstrileşme toprağa yeni kullanım anlamları kazandırmıştır. Toprak artık sadece ev olarak değil aynı zamanda fabrikalar, kurumlar, madenlerin işletim yerleri olarak algılanmaya başlamıştır. İnsanlar artık evlerini işyerlerinin yakınlıklarına kurmaya başlamıştır. Bu kentsel gelişim ve sanayi iç içeliği toplum içerisinde sosyal problemlerin çıkmasına, devletin bu duruma çeşitli denetim ve yasalarla müdahale etme ihtiyacını doğurmuştur. Bu sorunların büyümesinde de nüfusun hızlı bir şekilde artışı, politik, ekonomik ve sosyal belirsizlikler önemli rol oynamıştır.¹³⁴

¹³² Ergün Kahya, *Organize Sanayi Bölgelerinin Ekonomik Etkileri ve Sakarya Organize Sanayi Bölgeleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Ağustos 2002, s. 26-29.

¹³³ A. Yılmaz Gündüz, “Kentsel Ekonomi ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Projeleri”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, C. 1, Mart 2004, s. 247.

¹³⁴ Charles Abrams, *Urban Land Problems And Policies*, New York, 1953, s. 3.

Kentleşmenin önem kazanması da gene devrimin sonrasında ağırlık kazanmıştır. Kentlere doğru nüfus hareketleri, sanayi bölgelerine yönelik göçler bu dönemde başlamış, ülkelerin bölgeleri arasında gelişme bakımından bölgesel dengesizliklerin doğuşuna neden olmuştur.¹³⁵

Sanayi Devrimi sonrası kentlere yönelik göçler sonucunda, bölgesel dengesizlik sorunu iyice büyümüştür. Gelişmiş ülkeler, bölgesel dengesizliğin giderilmesinde, etkin politikalarla başarılı olurken, gelişmekte olan ülkeler duruma kayıtsız kalmışlardır.

Ülkemizde ise bölgesel dengesizlik kavramı, artık kabul edilmesi gereken bir olgu olmuştur. Ulusal ve uluslararası istatistiklerde ortaya konan veriler yapılan araştırmalar olağan olan durumu gözler önüne sermiştir. UNICEF raporuna göre; Türkiye’de halkın % 14,2’si yoksulluk sınırının altında yaşarken, oran Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da % 44,7’ ye ulaşmaktadır. Gene bir başka araştırmaya göre; Türkiye’de ulusal gelirin % 49,1’i yalnızca altı ilde toplanmaktadır. Bunlar, İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Adana illeridir.¹³⁶

Yapılan araştırmalarda, ülke genelindeki üretken yatırımların batı bölgelerinde arttığı, gelir dağılımının da batı bölgelerinde ağırlık kazandığı görülmektedir.

Günümüzde ekonomik mekan ile ekonomik gelişmeler arasındaki karşılıklı etkileşime ülkenin bazı bölgelerindeki gelişimin diğer bölgelerinin uyum sağlayamaması bölgeler açısından bölge planlaması yapılması zorunluluğunu gündeme getirmiştir.¹³⁷

Bölge planlaması gereksinim sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır. Bölge planlaması, sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme

¹³⁵ A. Yılmaz Gündüz, 2004, s. 250.

¹³⁶ <<www.aydinlanma1923.org/sayi/35/35-03.htm>>(10.05.2005)

¹³⁷ Mustafa Tamer, *Kalkınma ve Bölge Valiliği*, DPT Yay. No: 2572, Ankara, 2001, s. 74.

potansiyellerini, sektörel amaçları, altyapıların bölgelere göre dağılımını belirlemektedir. Bölgenin mevcut kapasitesini bölgesel gelişim için saptanan amaçlara nasıl ve hangi araçların kullanılmasıyla ulaşılabileceğini açıklayan bir planlama şeklidir.¹³⁸

Bölge planlaması bölgesel dengesizliğin giderilmesine yönelik bölgesel gelişmeyi gerçekleştirmek için, KÖY Politikaları ve Bölgesel Gelişme Projeleri gibi iki araç kullanmaktadır.¹³⁹ Bir ülkenin kalkınması , refah seviyesinin yükselmesi, bölgesel dengesizliklerin azalması toplum ihtiyaçlarını karşılayacak üretim birimlerinin artışı ve gelişmesi ile doğru orantılıdır.¹⁴⁰ Başta yatırımlar olmak üzere çeşitli politikalar ve stratejiler bölgesel dengesizlikte uygulanmaktadır. Bunlardan bir tanesi de bölgesel dengesizlikte geri kalmış bölgelere bazı yatırımlar açısından öncelik hakkı tanınmasıdır.¹⁴¹

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, ülke ekonomisinin sanayiye dayalı oluşu, organize sanayi bölgelerinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesiyle bölgesel dengesizliğin önüne geçileceği yatırımların böylelikle eşit bir dağılım göstereceği fikri, organize sanayi bölgelerini bölgesel dengesizliği gidermede etkin bir konuma getirmiştir.

Bölgesel dengesizliğin giderilmesinde uygulama aracı olan organize sanayi bölgeleri geri kalmış yörelerin sanayileştirilmesinde başvurulan bir yöntemdir.¹⁴²

Başlangıçta sanayi kuruluşlarını yerleşim merkezlerinden ayırarak sanayinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak maksadıyla, sanayi bölgesinin altyapısı hazır

¹³⁸ İsmail Sarıca, “Bölge Planlamaya Genel Bakış ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planı”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, C. 2, Mart 2004, s. 195.

¹³⁹ *a.g.e.*, s. 192-195.

¹⁴⁰ Mahmut Özdemir, “Türkiye de Organize Sanayi Bölgeleri ve Sorunları”, *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, C. 14, S. 102, Ankara, Ocak-Şubat 1990, s. 32.

¹⁴¹ Milli Güvenlik Kurulu, *Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri*, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yay., Ankara 1993, s. 37.

¹⁴² Ruşen Keleş, 2002, s. 349.

hale getirilmiş belli bir alanda toplanmasıyla oluşturulan OSB uygulamaları, zamanla sanayi tesislerinin yönlendirilmesinde, mevcut potansiyel gücün harekete geçirilmesinde ve teşvik unsuru olmasında hükümetlerce ülke genelinde yaygınlaştırılmışlardır.

Türkiye’de ise durum Batı bölgelerindeki sanayinin az gelişmiş bölgelere kaydırılması için OSB projeleri hazırlanarak, bölgesel olarak eşit kalkınma hedeflerine dönük çalışmalar yapılmaktadır. Görüldüğü üzere, 2004 sonu itibarıyla kalkınmada öncelikli illerde toplam 30 organize sanayi bölgesi faaliyet de bulunmaktadır. Türkiye genelinde toplam 77 proje mevcuttur. Türkiye’deki OSB’lerin toplam sayısının yaklaşık olarak % 48’si toplam alanın ise % 26’sı kalkınmada öncelikli illerde toplanmıştır. Bu oran oldukça önemli bir orandır ve bölgesel dengesizlik de OSB’lerin önemini ortaya koymaktadır. 2005 yılı yatırım programında kalkınmada öncelikli illerde 67, Türkiye toplamında 99 organize sanayi bölgesi planlanmıştır. 2005 yatırım programında, kalkınmada öncelikli illerde organize sanayi bölgesi yatırımlarının adedi, toplam OSB yatırımları adedinin % 57’si, toplam alanın ise % 56’sı olarak düşünülmüştür. (Ayrıntılar için Bknz. Ek-1) Sanayi Bakanlığı verilerinde de görüldüğü üzere belli başlı bölgelerde bölgenin konumu kalkınmada öncelikli iller kapsamının dışında kalması gibi nedenler yüzünden OSB kurulmayacağı görülmektedir. Ancak burada önemli olan husus, kalkınmada öncelikli illerde OSB kurulurken tam kapasite ile çalışacak yatırımcı için her türlü kolaylığın sağlandığı bölge yaratılmasının öncelikli olmasıdır.

Türkiye’de kurulan OSB’lere ülke genelinde bakıldığında, 2004 sonu itibarıyla biten OSB’lerin 13 tanesi Marmara, 11 tanesi Ege, 10 tanesi Akdeniz, 16 tanesi İç Anadolu, 13 tanesi Karadeniz, 7 tanesi Doğu Anadolu, 7 tanesi Güneydoğu

Anadolu’da olmak üzere 77 tanedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki toplam OSB sayısı 14 olduğunu görüyoruz. Buda Türkiye genelinde bölgesel dengesizlik bakımından OSB’lerin etkinliğini, fakat sayıca diğer bölgelere nazaran Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki eşitsiz dağılımın düzeltilmesi gerekmektedir. Türkiye’de 2005 yılı yatırım programında yer alan OSB sayısı ise 116 olduğu görülmektedir. (Bknz. Tablo-2)

Genel olarak bölgesel dengesizliklerin çözümü OSB’lerin olabildiğince az gelişmiş bölgelere doğru yaygınlaştırılmasıyla faydalı olacağı anlayışı günümüzde geçerli olmaktadır.

Tablo 2. Organize Sanayi Bölgelerinin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGE ADI	2004 YILI BİTENLER			2005 YILI YATIRIM PROGRAMINDA OLANLAR			
	ADET	ALAN	%	ADET	ALAN	%	%
			Hektar			Hektar	Adet
MARMARA (11 İL)	13	4.082	22,32	14	3.003	12,93	12,07
EGE (8 İL)	11	3.012	16,47	21	3.769	16,22	18,10
AKDENİZ (8 İL)	10	2.453	13,41	7	1.203	5,18	6,03
İÇ ANADOLU (13 İL)	16	4.018	21,97	16	4.381	18,86	13,79
KARADENİZ (18 İL)	13	1.348	7,37	30	4.307	18,54	25,86
DOĞU ANADOLU (14 İL)	7	1.248	6,82	16	2.408	10,36	13,79
GÜNEYDOĞU ANADOLU (9 İL)	7	2.126	11,63	12	4.163	17,92	10,34
TÜRKİYE TOPLAMI (81 İL)	77	18.287	100	116	23.234	100	100

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Verileri, 2005

OSB’lerin kurulmasıyla günümüze kadar geçen zaman diliminde az gelişmiş bölgelere sanayi yönlendirilerek, gelişmiş bölgeler için çok fazla sayıda OSB kararı

verilmesi yapılan uygulamaların çelişkili olduğunu göstermiştir. Gelişme düzeyi farklı olan bölgelere uygulanan teşvikler ve muafiyetler arasındaki farkın küçük oluşu çelişkiyi daha da arttırmıştır. Az gelişmiş bölgeler için verilen OSB kararları bölgelerin milli gelirden aldıkları paylarla uyumsuzluk göstermektedir. Teşvik aracı olan OSB'lerin yatırımcılar için yatırım hissi uyandırmaması, bölgesel dengesizliğin giderilmesinde, OSB'lerin yeterince etkin olamadığını gösteren diğer etkenlerdir.

2.2. Kentsel Gelişimi Yönlendirme Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgeleri

Batı ülkelerinde ortaya çıkıp uygulanan, ülkemizde de kabul gören OSB anlayışı, sanayinin teşviki, bölgesel dengesizliğin giderilmesi, kentsel yerleşimin planlı sanayi bölgeleri vasıtasıyla düzenlenmesi kentlerin gelişimi ve yönlendirilmesi açısından önemlidir.

Sanayinin çarpıklığı, kentler içinde dengesiz kümelenmeye başlaması birlikte sanayileşme, çevre düzenini bozan olumsuz etkilere yol açıp, insan yararına olan görüntüsünü rahatsız edici boyutlara ulaştırmıştır. Sanayi yerleşimlerinin plansızlığı OSB politikasını gündeme getirmiştir. Buna bağlı olarak hazırlanan plan ve programlar kentsel gelişim için yönlendirici bir konum haline gelmiştir.¹⁴³

Kentleşme için kentsel alanların değişimine yön verilmesi biçimi olarak ifade edilen kent planlaması,¹⁴⁴ bir kentin tarihsel süreci içerisinde yaşadığı sorunları, ihtiyaçları ve kaynakları dikkate alarak; geleceğin şimdiden tahmini ve kentin geleceğine ilişkin önerilerin biçimlendirilmesidir.¹⁴⁵

Kent planlamasının işlevi, kentin gelişiminin tahmini ve yönlendirilmesinin ağırlıklı olduğu, yaşamaya hazır hoş bir atmosferin oluşturulmasıdır. Bir başka

¹⁴³ Mahmut Özdemir, 1990, s. 31.

¹⁴⁴ <<www.kentli.org.tr>>(17.03.2004)

¹⁴⁵ Cevat Geray, “Kent Planlamasının Yasal Çerçevesi ve Araçları”, ***Prof. Dr. Fikret Arık'a Armağan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi***, TODAİE Yay., 1973, s. 95.

deyişle; kentsel alanların modernleştirilmesine yön vermek ve sosyo-ekonomik gelişimin sağlanmasıdır.¹⁴⁶

Sanayileşmenin kentleşmeyi hızlandıran bir dinamik olduğu kabul edildiğine göre; sanayi bölgelerinin konut ve yan sanayi gibi kentsel faaliyetler için çekicilik içermesi, planlı kentsel gelişimin sanayileşmeye sanayi yapılandırılmasına bağlı olduğunu göstermiştir.¹⁴⁷

Sanayi kuruluşlarının konumları kentlerin gelişme yönlerini belirlemektedir. Kentlerimizdeki sanayiler küçük ve orta ölçekli sanayiler olup, kentten kopamayan ve kent merkezine bağımlıdırlar. Kentin çok yakınında yer almak zorunda olan sanayiler, çevrelerinde düzensiz yerleşmelere neden olmakta zamanla kent altyapısını zorlamaktadır. Kentin yakınında yer almak zorunda olan sanayiler OSB'lerde topluca ele alındığında kent merkezinden belli oranlarda kopabilecektir. Mesela; ölçek olarak 30.000 kişilik istihdamı barındıran OSB orta büyüklükteki bir şehrin nüfusunu destekleyebilmektedir. Bu potansiyele sahip sanayi, kentin altyapısını zorlamadan istenilen yerde konumlandırmaktadır.¹⁴⁸

Kent planlamasında, sanayileşme sürecinde yer seçimi konusu başlı başına araştırma ve inceleme gerektirir. Yer seçiminde saptanan kıstaslar, belirlenen standartlar söz konusu olduğu halde, kuruluşlararası anlaşmazlıklar, mevcut standartları ihmal etme eğilimleri ve siyasi baskılar yer seçimi sürecinin sağlıklı olmasına sebep olmuştur.

Mekanda sağlıklı gelişmenin temini yönünden, kent büyümesinin altyapısı önceden hazırlanan planlı alanlara yönlendirilmesi, konut yapımı için kent civarında

¹⁴⁶ Yakup Bulut, 2004, s. 71.

¹⁴⁷ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000, s. 99.

¹⁴⁸ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, ***Organize Sanayi Bölgeleri Programı***, Ankara, DPT Yay., 1982 s. 12-14.

kamu mülkiyetinde bulunan arazilerin alt ve üst yapı yatırımlarıyla inşaata hazır duruma getirilmeleri, bu arsaların satışı yerine irtifa hakkının devredilmesi uzun dönemde milli menfaatlerin korunmasına kısa dönemde de birçok problemin çözümüne faydalı olacaktır.¹⁴⁹

Sanayileşme ve konut politikalarının ortak ele alınması konut probleminin çözülmesinden ziyade, kentlerin gereğinden fazla çarpık, gelişigüzel kurgulanmasını da önleyecektir.¹⁵⁰ OSB ile planlanan konut alanları kentsel konut ihtiyacını da düzenli olarak karşılayarak yapılacak yerel hizmetlerinde yetersiz duruma düşmesini engelleyecektir.¹⁵¹

Yerleşim merkezlerinin dışında konumlanan OSB ile kentin konut ve gecekondü sorununa çözüm üretilebileceği gibi arsa spekülasyonu da önlenmiş olacaktır. Kent topraklarının korunması ile ilgili çeşitli sosyal ve ekonomik yararlar sağlanarak kent planlamasında pozitif sonuçların doğması da böylelikle oluşturulacaktır.¹⁵² OSB'ler ile OSB kentleri yaratılacak hem kentsel gelişim dengeli bir hale gelecek hem de göç ve istihdam gibi sorunların çözümü sağlanacaktır. OSB'ler ile sanayi bölgesinin civarında yeni yerleşim binalarının yapılması da inşaat sektörü için cazip iş imkanlarının oluşmasına neden olacaktır.

2.3. İstihdama Etkileri

OSB planlamasının amaçlarından biri de özel girişimci için imkan yaratılarak, yeni yatırımların özendirilmesidir. Düşük maliyetli üretim artışını sağlayacak

¹⁴⁹ Asuman Yücel, Nadi Köklü, *Yerleşme-Kentleşme-İmar Planları-Organize Sanayi Bölgeleri*, DPT Yay., Ankara, 10 Şubat 1984, s. 4.

¹⁵⁰ Aydın Meriç, *Organize Sanayi Bölgeleri ve Eskişehir Uygulaması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1991, s. 231.

¹⁵¹ Akın Süel, 1982, s. 14-15.

¹⁵² A. Nazan Önen, 1994, s. 36.

altyapısı hazır sanayi bölgeleri oluşturularak kentlerde yaşayan insanların en büyük sorunlarından bir tanesi olan işsizliğin ortadan kaldırılmasıdır.

Ülkemizin geri kalmış bölgelerinde genç nüfusun imkansızlıklar yüzünden bölgeden ayrılması terk edilen bölgenin durumunu gittikçe kötüleştirmektedir. Çünkü başta bölgenin nüfus yapısı bozulmakta daha sonra nitelikli işgücü açığı ortaya çıkmaktadır. Bölgede birikmiş olan, sınırlı miktardaki sermayede işgücünü izleyerek gelişmiş bölgelere geçmektedir. Bu durumun makul sonucu da ekonomi o bölgede kan kaybına uğramaktadır. OSB'lerin ne kadar önemli olduğuna bu açıdan bakıldığında OSB'lerle istihdam yaratılarak, göçlerin ve bölge ekonomisinin refahı da sağlanmaktadır.

Özellikle OSB yer seçim sürecinde yer tespiti esnasında sanayi bölgesinin işgücü diğer bir ifadeyle çalışacak işçi nüfusu yoğunluğu önceden incelenerek değerlendirilmelidir. Sanayi bölgesinin kurulmasıyla bölgenin işgücü potansiyelinin karşılanmış olması gerekmektedir. OSB'lerin kurulmasıyla KOBİ'lerin hızlı bir biçimde artışı beraberinde sanayi kuruluşlarının tamamlayıcısı yan sanayilerin ortaya çıkarak faaliyete geçmesine sebep olacaktır. Bu da çeşitli özellikleri bünyesinde barındıran farklı iş sahaları için işgücü taleplerini doğuracaktır. Böylece istihdam olanakları yaratılmasıyla işsizlik önlenecek ve ülke için ekonomik yetersizliğin nedeni olan göçlerde bir bakıma engellenmiş olacaktır.¹⁵³

2.4. Çevre Kirliliğinin Önlenmesi

Kentsel gelişim ve sanayileşme toplumsal gelişime katkıda bulunan, olumlu faktörleri kentlerde bütünleştiren etkenlerdir. Kentlerde sanayileşme paralelinde

¹⁵³ Neşe Algan , “İstihdam ve İş Yaratmada Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Rolü”, *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, C. X, S. 1-2, 1992, s. 87.

oluşan mevcut sanayiler, dışsal ekonomiler ve ölçek ekonomilerini meydan getirerek yeni hizmetleri oluşturması kentleşmeyi doğuran nedenlerden biridir.

Sanayi bölgelerinin çekiciliği zamanla çevresinde kent planlamasından uzak, programsız yerleşimlerin doğuşu,¹⁵⁴ kentsel planlaması için sorun olmuştur. Sanayileşme ile birlikte çoğalan sanayi kuruluşları biçimsiz bir şekilde kent yaşamında konumlanmışlardır. Değişen koşullar, yenilenen teknolojiler karşısında plansız kurgulanan sanayiler çağın gerisinde kalmış insanlar için büyük tehdit unsuru haline gelmiştir.

Plansız sanayileşme sonucu hava kirliliği, su kaynaklarının kirlenmesi, verimli toprakların yitirilmesi ve ormanlık bölgelerin kaybı gibi insan hayatını tehlikeye düşüren faktörler ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.¹⁵⁵

Sayılan olumsuz faktörlerin ortaya çıkmasının yanısıra önemli olan temel sorun temelde sanayi bölgeleri yer seçimidir. Gelişigüzel yapılan yer seçimleri sanayinin belli bölgelerde kümelenmesine yerleşimlerinde sanayi odaklı olmasına sebep olmuştur. Zamanla çevre düzenini bozan plansız sanayileşme, çevre ve görüntü kirliliğinin ortaya çıkarıcı plansız yerleşimlere neden olmuştur.

Bu tür yer seçimleri çevrede sayısız sorunlara, verimli tarım topraklarının yitirilmesine büyük çevre sorunlarına sebep olmuştur.¹⁵⁶

Genel olarak ele alındığında, sanayi kuruluşlarının düzensizliği, kent merkezlerinde kümelenmesi, ekonomik ve mali külfetlere yol açarak özellikle çevreyi tahrip etmiştir. Bu durum planlı sanayileşmenin ve düzenli kent planlamasının zaruretini ortaya koymuştur.¹⁵⁷ Böylelikle küçük ve orta ölçekli

¹⁵⁴ Asuman Çezik ve Ayda Eraydın, 1982, s. 5.

¹⁵⁵ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000, s. 99.

¹⁵⁶ Asuman Yücel ve Nadi Köklü, 1984, s. 2.

¹⁵⁷ Mahmut Özdemir, 1990, s. 19.

sanayinin çevreyi kirletmesini önleyen¹⁵⁸ altyapısı hazır, düzenli kentsel gelişime imkan veren, geniş rezerv alanına sahip, kirliliğin ve atıkların denetim altına alındığı¹⁵⁹ OSB'ler kurularak çevre kirliliğinin önlenmesi kararlaştırılmıştır. Çünkü arıtma tesisleri kurmak, işletmek, katı atıkları yok etmek, fabrika baca gazlarını kontrol altında tutmak ve çevresel yatırımların bireysel olarak karşılanmasındaki maddi külfetlerin zorluğu gibi faktörlerin etkisi OSB anlayışının kabul edilebilirliğine yatırımcıları yöneltmiştir.¹⁶⁰ OSB uygulaması ile düzenli kentleşme hedeflenirken, diğer taraftan kirlilik sorunları en aza indirilerek ihtisaslaşmaya, daha örgütlü üretim süreçlerini tasarlamaya, sanayileşmenin desteklenmesine çalışılmaktadır.

Sanayi bölgesi içerisinde temiz havanın korunması bakımından, bölge sınırları çevresinin yeşil bant ile ayrılması mecburiyeti ve planlarda yer alması OSB'lerin çevreyi önemseyen önemli bir tedbiridir. Yerleşim birimlerinin sanayi bölgesine belli uzaklıkta oluşu da OSB'lerin gürültü faktörünü önleyen bir diğer önlemlerindendir.

Sanayi bölgesi yer seçiminde yerleşim bölgesinin tarıma elverişli olmaması, hakim rüzgar yönü ve arazi eğiminin dikkate alınması gibi hususlarda çevre korunmasına yönelik dikkate alınan koşullardır. Yapılan çalışmalar sanayileşme-kentleşme yerleşiminin sağlanmasında OSB'nin iyi bir çevre düzenleme aracı olduğunu¹⁶¹ sağlıklı bir yer seçiminde çevre faktörlerinden ayrı düşünülemediğini açıkça göstermiştir.

¹⁵⁸ Yılmaz Çakır, "Organize Sanayi Bölgeleri ve Çevre", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, C. X, S. 347, Şubat 1995, s. 58.

¹⁵⁹ Esmeray Alacadağlı, 2004, s. 115.

¹⁶⁰ Ünver Boduroğlu, "Organize Sanayi Bölgeleri ve Çevre Sorunları", *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Temmuz-Ağustos 1990, s. 19-20.

¹⁶¹ Mahmut Özdemir, 1990, s. 19-20.

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÜTAHYA İLİNİN FİZİKİ YAPISI ve SOSYO-EKONOMİK

ÖZELLİKLERİ

1. Kütahya İli Hakkında Genel Bilgiler

Ege Bölgesinin yer olan Kütahya, Ege bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde, İç Anadolu Bölgesi ile Ege Bölgesi arasında bir eşik konumundadır. 38° / 70° ve 39° / 80° kuzey enlemleri ile 29° / 00° ve 30° / 30° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Kütahya 11875 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye topraklarının %1,5'nu kaplamaktadır. Kütahya ili, kuzeyden ve kuzeybatıdan Bursa'nın İnegöl, Keles ve Orhaneli; kuzeydoğudan Bilecik'in Bozüyük; doğudan Eskişehir ve Seyitgazi; güneydoğudan Afyon'un İhsaniye, Afyon merkez; güneyden Uşak'ın Banaz ve Uşak merkez; güneybatıdan Manisa'nın Demirci ve Selendi, batıdan ise Balıkesir'in Dursunbey ve Sındırgı ilçeleri ile çevrilidir.¹⁶²

Kütahya'nın yer aldığı İç Batı Anadolu eşiği jeolojik oluşum bakımından bir depresyon sahasıdır. Bu eşik yaklaşık 1200 m. yüksekliğinde dalgalı bir yayla görünümünde olup üzerinde yer yer dağ dizileri ve bunlar arasında yayla içine gömülmüş çukur ovalar yer almaktadır. Birbirlerinden belirli eşiklerle ayrılan ovaların en büyüğü Kütahya ovasıdır. İl merkezi olan kent ovanın güneyindeki Acem Dağının kuzey yamaçlarında kurulmuş ve zamanla ovaya doğru inerek gelişmiştir. Bölge jeolojik özellikleri nedeniyle, il sınırları içindeki zengin maden yatakları ve termo-mineral su kaynakları açısından da zengindir.¹⁶³

Kütahya'nın iklimi Ege Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi arasında geçiş iklimi özelliği göstermektedir. Kışları soğuk ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak, baharları ise

¹⁶² <<www.kutso.org.tr>>(10.05.2004)

¹⁶³ Kütahya Belediyesi, *Kütahya Nazım İmar Planı Açıklama Raporu*, Kütahya, 1982, s. 2.

değişken ve bol yağışlıdır. Geçiş iklimi olması nedeniyle yıldan yıla farklılık söz konusudur. Sıcaklık bakımından daha çok İç Anadolu ikliminin etkileri, yağış rejimi olarak Marmara ikliminin etkisi altındadır. ¹⁶⁴

Kütahya'nın genel bitki örtüsü ormanlardır. Ormanlar dışında en yaygın bitki topluluğu makidir. ¹⁶⁵

Kütahya'nın ulaşımı, coğrafi konumu ve topoğrafik yapısı bakımından elverişli konumdadır. İl hem karayolu hem de demiryolu ulaşımından faydalanmaktadır. İç Batı Anadolu'nun önemli kavşaklardan biri olan Kütahya'da düğümlenen karayolu ve demiryolu; İç Anadolu'ya, Marmara Bölgesine, Göller Yöresi üzerinden, Akdeniz kıyılarına ve batıda Ege kıyılarına kadar uzanmaktadır. ¹⁶⁶

2. Kütahya İlinin Sosyal Konumu

2.1. Kütahya'nın Demografik Yapısı

Kütahya ilinde 1997 yılında yapılan nüfus tespit çalışmalarına göre, toplam nüfusu 643.117dir. 22 ekim 2000 tarihinde yapılan genel nüfus sayımına göre ilin nüfusu resmi olmayan geçici sonuçlara göre 714.375 olmuştur. Nüfus tespiti çalışmalarında, nüfusun % 48'i şehirlerde % 52'sinin köylerde yaşadığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo'da Kütahya ili merkez ve bağlı ilçelerin nüfusları, ilçelerdeki kent/köy oranları verilmiştir.

Tablo 3. Kütahya İli Nüfusunun İlçelere Göre Dağılımı

İlçenin Adı	Nüfus Sayımları			Şehir-Köy Oranları (%)						Yüz ölçümü (Km2)	Nüfus yoğunluğu (Km2)
				1990 (%)		1997 (%)		2000 (%)			
Yıllar	1990	1997	2000	Şehir	Köy	Şehir	Köy	Şehir	Köy		
Merkez	176.184	198.787	208.590	74.32	25.68	79.87	20.13	80.56	19.44	2.572	81
Altıntaş	25.152	24.764	25.262	22.28	77.72	26.52	73.48	25.40	74.60	905	28

¹⁶⁴ Çevre İl Müdürlüğü, *Kütahya İli Çevre Durum Raporu*, Çevre İl Müdürlüğü Yay., Kütahya , 2005, s. 41-42.

¹⁶⁵ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, *Kütahya İli Arazi Varlığı*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., Ankara, 1989, s. 33.

¹⁶⁶ <<www.kutso.org.tr>>(10.05.2004)

Aslanapa	15.420	13.677	13.066	14.49	85.51	14.28	85.72	18.00	82.00	659	20
Çavdarhisar	12.280	10.670	15.218	32.89	67.14	33.21	66.79	33.92	66.08	591	26
Domanıç	21.949	22.350	19.271	18.07	81.93	23.23	76.77	24.22	75.78	619	31
Dumlupınar	6.840	5.476	5.490	52.03	47.97	57.72	42.28	60.13	39.87	305	18
Emet	38.859	48.218	56.297	31.51	68.49	41.90	58.10	42.85	57.15	684	82
Gediz	66.790	77.601	95.869	21.70	78.30	28.68	71.32	28.69	71.31	1.454	66
Hisarcık	16.120	19.780	23.412	25.71	74.29	27.40	72.60	31.56	68.44	330	71
Pazarlar	13.079	11.412	14.448	29.40	70.60	45.50	54.50	45.72	54.28	144	100
Simav	78.823	98.119	124.152	19.61	80.39	26.49	73.51	30.Mar	69.97	1.557	80
Şaphane	10.247	11.659	12.761	37.52	62.48	33.24	66.76	42.75	57.25	251	51
Tavşanlı	96.277	100.604	100.539	39.08	60.92	46.29	53.71	46.92	53.08	1.804	56
TOPLAM	578.020	643.117	714.375	41.87	58.13	47.99	52.01	48.36	51.64	11.875	60

Kaynak: Kütahya Valiliği

1997 genel nüfus sayımında, Kütahya genelinde km²'ye 54 kişi düşmesine rağmen şehir merkezinde km²'ye 77 kişi düşmüştür. Tablo 3'de de görüldüğü gibi en yoğun kentleşme il merkezindedir.¹⁶⁷

Çok eski tarihe ve kültüre sahip olan Kütahya ilinin ekonomik yapısını tarım, sanayi ve ticari faaliyetler oluşturmaktadır. İl ekonomisinde tarımsal faaliyetlerdeki hakimiyetini sanayiye kaptırmasıyla, sanayinin nüfusu çekici özelliği kent merkezinde ilçelere göre daha yoğun kentli nüfus meydana getirmiştir.¹⁶⁸

2.2. Kütahya İlinin İstihdamı

Kütahya ilinde 12 yaş ve üstü faal nüfusunun 280.097'si toplam nüfusun % 48,46'sını oluşturmaktadır. Faal nüfusun tarımdaki payı % 66,90'dır. Sanayi iş kolundaki payı (Madencilik-İmalat-Sanayi-Elektrik-Gaz ve Su) % 9,89'dur. Nüfusun çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu oran bölge için % 50,48 Türkiye için, % 48,38dir. Aktif nüfusun iş durumu dağılımına bakıldığında; 76,666'sının % 27,99'u ücretli, 1457'sinin % 1,30'u işveren, 64,997'sinin % 23,21'i kendi adına çalışan, 135.955'inin % 48,54'ünde ücretsiz aile işçisi olduğu görülmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Kütahya Valiliği, *Kütahya 2002*, İl Özel İdaresi Yay., Kütahya, 24 Eylül 2003, s. 89-91.

¹⁶⁸ TÜMAŞ, *Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Fizibilite Raporu*, Ankara, Şubat 1989, s. II.3.

¹⁶⁹ Kütahya Valiliği, 2003, s. 91.

Kütahya ili ile ilgili 2000 yılı istihdam göstergeleri aşağıda tablo'da verilmiştir.

Tablo 4. Kütahya İli İstihdam Göstergeleri

Yıl	%	İSTİHDAM GÖSTERGELERİ	KÜTAHYA	EGE	TÜRKİYE
2000	Yüzde	<u>Tarım İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı</u>	66,90	50,48	48,38
2000	Yüzde	<u>Sanayi İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı</u>	9,84	13,84	13,35
2000	Yüzde	<u>Ticaret İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı</u>	4,81	10,10	9,67
2000	Yüzde	<u>Mali Kurumlar İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı</u>	1,08	2,64	3,11
2000	Yüzde	<u>Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı</u>	27,99	43,26	43,52
2000	Yüzde	<u>Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı</u>	2,89	10,42	8,81
2000	Yüzde	<u>İşverenlerin Toplam İstihdam Oranı</u>	1,30	2,62	2,61

Kaynak: DPT Kütahya ili ekonomik ve sosyal göstergeleri (2003)

Kütahya ilinde istihdam sektörünün temeli tarım sektörüdür. Tarım sektörünü sırasıyla hizmet sektörü, imalat ve madencilik sektörleri izlemektedir. Bu nedenle bölgede sanayinin gelişmesi için yeni yatırımların yapılması kalkınma açısından zorunlu hale gelmiştir. Yatırımlar içinde en iyi fırsat Organize Sanayi Bölgesidir. OSB'nin etkinliğiyle yatırımların bölgeye çekilmesi sanayinin gelişimi ve istihdamın sağlanması açısından OSB'nin kurulması büyük kazançtır.

2.3. Kütahya İli Yerleşme Düzeni

Kütahya kentinin oluşmasında doğal faktörler rol oynamıştır. Kentin ilk kurulduğu dönemlerde tarihi şehirlerde gördüğümüz özelliklere aynen rastlanmaktadır. Başta savunma amaçlı kale içerisi ve çevresinden başlayan yapılaşma, gerisi tarım arazisi olmayan yamaçlarda devam etmiştir. Giderek artan nüfusun talebini karşılamakta zorlanan kent ister istemez verimli Kütahya ovasını işgal etmeye başlamıştır. Kentin arkasını dayadığı Yellice Dağı kent formunun oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Eğimin % 20'den fazla olduğu sınırlarda

yapılaşmanın kaldığı gözlenmektedir. Kentin yapılaşmasının Doğu-Batı yönünde gelişmesi kentin koridor şeklini almasına neden olmuştur.¹⁷⁰

Kütahya'nın kentsel büyüme deseninde, kentin yerleşme çekirdeği Hisar ve Hıdırlık tepeleri önündeki kesimdir. Tepelerin önündeki eski yerleşmelerin merkezi, Ulu Cami çevresi ile Belediye Meydanı arasındaki kesimdedir. İş merkezleri iki kesimi bağlayan Cumhuriyet Caddesi ve civarında yoğunlaşmıştır. Bu iki tepe arasından geçen ve kent yerleşme alanlarını Kuzey-Güney doğrultusunda ikiye bölen Kapan Deresi, Porsuk'a dökülen Felent Çayının bir koludur. Kent hisar kalıntılarının bulunduğu tepenin eteklerinden, kuzeydeki ovaya yayılmıştır. Yeni mahalleler ovaya doğru oluşmuştur. Tarihi olan kentin yerleşiminde kalenin doğu etekleri tercih edilmiştir. Kentin bir başka genişleme yönü de bugünkü belediye meydanının olduğu alana doğru yayılan yerleşmelerdir. Güneyindeki yükselti ve orman alanı nedeniyle güneye doğru gelişemeyen kent, kuzeydeki ova yönünde ve ovadaki doğu-batı doğrultulu yamaç boyunca yayılmıştır. Bu gelişme biçimi kentin çok sayıda su kaynağından yararlanmasını sağlamıştır. Demiryolu, Şeker Fabrikası, Askeri Alanlar ve Yellice sırtları arasında sıkışmış olan eski yerleşmenin 3/4'üne yakın bölümü sit alanı olarak belirlenmiştir. Yeni gelişme alanları bunun dışına kaydırılmıştır. Kentin dört yöndeki sınırları arasında kalan boşluklarda, kuzeydoğuda çevre yolu içinde organize sanayi bölgesinin de yer aldığı güneydoğudaki Afyon yolu boyunca, batı ve güneybatıda da eğimli kesimlere doğru gelişmektedir. Fakat kentin ulaşım sisteminde, kentsel fonksiyonların yer seçimi planlı yapısına uygun değildir.¹⁷¹

¹⁷⁰ Çevre İl Müdürlüğü, 2005, s. 186.

¹⁷¹ *a.g.e.*, s. 186-187.

Son yıllarda yapılaşmanın ovaya doğru yayılması ve tarım alanlarını ortadan kaldırmaya başlamasıyla durum son derece kaygı verici bir hal almıştır. Ovaya doğru kayan yapılaşma sadece toplu konutlar değildir. Yeni gelişmeye başlayan sanayi tesisleri de aynı yönde gelişigüzel yaygınlaşmıştır. Çevrede ve kent planlamasındaki uygun olmayan yapılaşmaların oluşturduğu olumsuz durumun giderilmesi için Organize Sanayi Bölgesi kent planlaması için en iyi önlem olarak düşünülmüştür.

Şehirdeki konut alanlarının önemli bir bölümü eski dokusunu korumaktadır. Kütahya ve çevresindeki doku, geleneksel yapı tarzında evler, iki üç katlı ahşap yapılar şeklindedir. Merkezde geniş alan kaplayan Ali Paşa Mahallesi, eski ve yeni yapıların birlikte bulunduğu orta ve yüksek gelirliilerin çoğunlukta olduğu, konut konforu yönünden karma görünümlü, mülkiyet açısından da kiracılık ve ev sahipliğinin eşit oranda olduğu eski şehir dokusundan yeni yapılaşmaya geçtiği kesimdir. Daha batıya doğru düşük nitelikli konut alanları uzanır. Güney ve doğu kesimlerinde benzer nitelikli yapılara rastlanılmaktadır.¹⁷²

DPT'nin 2003 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre Kütahya, 'Üçüncü Derecede Gelişmiş İller Grubunda' yer almaktadır. Bu gruptaki iller toplam nüfusun % 19'una sahip olmakla birlikte ülke yüzölçümünün yüzde 24'lük bölümünü kapsamaktadır. Kütahya'nın da içerisinde yer aldığı iller, yüksek gelişme potansiyeline sahiptirler. Bunlar ekonomik faaliyetlerde tarım sektörünün ön planda olduğu illerdir. İl ve bölge ölçeğinde üretim yapan sanayi kuruluşlarının olduğu bu bölgeler, küçük ve orta ölçekli tesislerin yaygın olarak bulunduğu ve sosyo-ekonomik gösterge değerlerinin ülke ortalamalarına yakın olduğu kentlerdir.¹⁷³

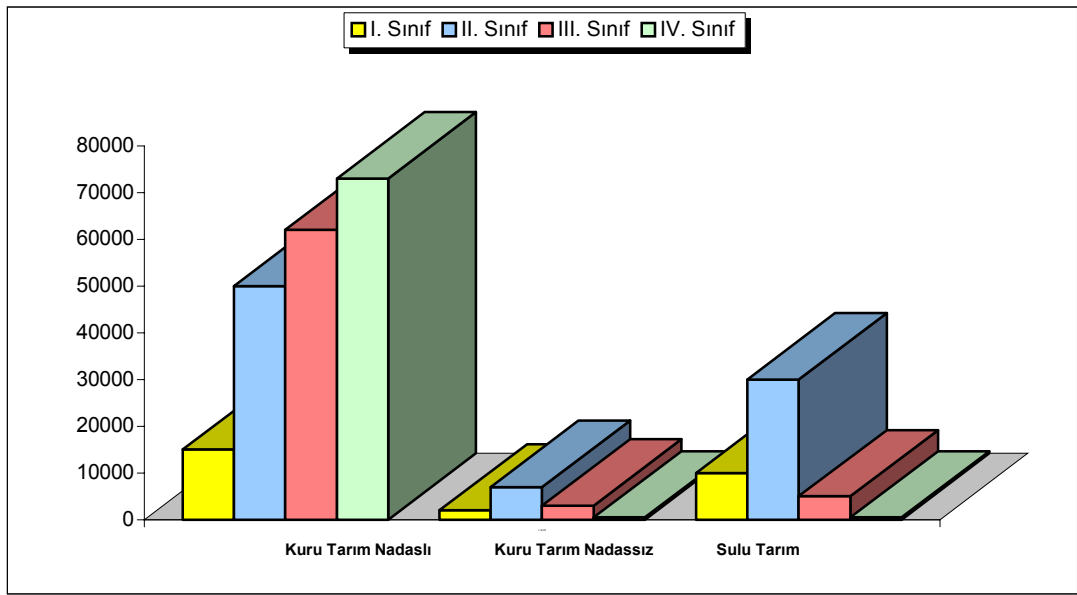
¹⁷² Yusuf Dönmez, *Kütahya Ovası ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, [BY], İstanbul, 1972, s. 135.

¹⁷³ DPT, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması araştırması*, DPT Yay., Ankara, Mayıs 2003, s. 65 - 66.

2.4. Kütahya İli Arazi Yapısı ve Kullanım Durumu

Kütahya ilinin arazisi sınıflara ayrılmaktadır. 1.188.900 hektarlık toplam arazi varlığının % 34'ü olan 409.488 hektarlık kısmı tarım arazilerini, % 52'si olan 612.592 hektarı orman arazilerini, % 8'i olan 88.209 hektarı çayır mera arazisini ve yaklaşık % 6'sı olan 78.611 hektarı da diğer arazilerden oluşur. Aşağıdaki (Grafik-3)'de Kütahya ili tarım arazilerinin sınıflara göre dağılımı verilmiştir.

Grafik 3. Kütahya İli Tarım Arazilerinin Sınıflara Göre Dağılımı



Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları İl Raporu, Ankara 1993

Kütahya ilinde arazi kullanımında, tarım işletmeleri arasındaki dağılım oldukça dengesizdir. Bu durum toprak birlikteliğinin olmadığını göstermektedir. Tarımsal işletmelerin çoğu dağınık, parçalı, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdir.¹⁷⁴

1997 yılı verilerine göre; ilin 409.488 hektarlık tarım alanının % 80.7 si olan 330.443 hektarında tarla ürünleri tarımı, % 1,5'i olan 6.037 hektarında sebze tarımı, % 0.9'u olan 3.835 hektarında meyve tarımı yapılmakta, % 16.3'ü olan 67.820

¹⁷⁴ Kütahya Valiliği, Kütahya İlinin Durumu Potansiyeli ve Sorunları, Kütahya Valiliği Yay., Kütahya, 1989, s. 47.

hektarı nadasa bırakılmaktadır. Toplam tarım alanının % 13.5'i olan 55.574 hektarlık alanı da sulanmaktadır. Toplam sulanabilir tarım alanı ise 201.210 hektardır.¹⁷⁵

3. Kütahya İlinin Ekonomik Yapısı

3.1. Tarım

Kütahya ili madencilik, çini ve porselen sanayisinden başka geniş ölçüde tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir kenttir. Kütahya oldukça yüksek potansiyele sahip olmasına rağmen, potansiyelinin yeteri kadar değerlendirildiğini söylemek pek mümkün değildir. Kütahya İlinde mevcut olan tarım alanlarının 366.884 hektarlık (% 87,45) kısmı tarla ziraatında, 6.240 hektarlık (%1,2) kısmı meyve ziraatında, 7.208 hektarlık kısmı (%1,9) sebze yetiştiriciliğinde, 29.156 hektarlık arazisi de (% 9,2) mevcut arazilerin parçalı oluşu ve göçler sonucu bazı tarlaların terkedilmişliği gibi sebeplerle kullanılmayan tarım arazileridir.¹⁷⁶

Tarımsal üretimin yoğun olduğu ekonomiye sahip Kütahya'da, gelişmiş tarım tekniklerinden yararlanılırken, sulu ve kuru şartlarda çeşitli kültür bitkileri yetiştirilmektedir. Tarımsal üretim değerlerine baktığımızda, Türkiye içindeki payı % 1,10, Ege Bölgesinde % 17,26, Türkiye'de ise bu oran % 100 dür.¹⁷⁷

2004 yılında yıllık hububat 596.232 ton, sanayi bitkileri 294.894 ton, yem bitkileri 229.120 ton, baklagil 40.131 ton ve diğer tarla bitkileri 4261 ton üretilmiş olup, 2005 yılı fiyatlarıyla tarımsal üretimin tahmini değeri 382 milyardır.¹⁷⁸

Kütahya ilindeki tarım potansiyelinin değerlendirilememesi Kütahya için büyük kayıptır. Üçüncü derece de gelişmiş iller grubunda yer alan Kütahya'da tarıma

¹⁷⁵ Çevre İl Müdürlüğü, 2005, s. 75.

¹⁷⁶ *a.g.e.*, s. 75-76.

¹⁷⁷ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Taner Kavasoglu, DPT Yay., 2003, s. 197.

¹⁷⁸ <<www.kutahya-bld.gov.tr/kutahya/eko.htm>>(10.03.2005)

dayalı sanayiye ağırlık verilmesi gerekmektedir. Çünkü Kütahya ilinin tarımsal üretimi oldukça büyük boyutlarda olmasına karşın, konumunu ilin ekonomisinin gelişimine pek yansıtamamaktadır. Ekonomik amaçlara yönelik kurulan Organize Sanayi Bölgesi yatırımlar için özellikle tarım kaynaklı yatırımlar için organize edilmiş en iyi imkanlardan biridir.

3.2. Ticaret

Kütahya'daki endüstriyel gelişmeler ticaret sektöründe hareketliliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Organize Sanayi Bölgesinin kurulması ile oluşan sanayi tesisleri ticaret hayatına olumlu etkilemiştir.

Kütahya'nın ulaşım olanaklarının geniş olması önemli yollar üzerinde bulunması, sanayi kuruluşlarının ihtiyacı olan çeşitli maddelerin temin edilmesinde ve sanayi mamullerinin pazarlanmasında önemli avantajlarından. Maden yatakları bakımından ilin zenginliği ticari hayatın gelişiminde en önemli faktördür. Tarım ve Orman ürünlerindeki çeşitlilik ticari hayatın parlak olmasındaki diğer etkenleridir.

Kütahya'nın ithalat ve ihracatı incelendiğinde, Kütahya'da 2003 yılında 61 milyon dolar ihracat yapılırken, buna karşılık 33 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirilmiştir. Kütahya ilinin ihracat kalemleri; porselen, seramik, karo, cam, mermer, manyezit, muhtelif ateş tuğlalar, ahşap, ambalaj, ip, metalik eşyalar; ithalat kalemleri ise; kaolin, sodyum siyanür, grafit, manyezit, boya, pamuk, muhtelif metalik parçalar ve sanayide kullanılan muhtelif kimyevi maddelerdir. Kamu gelir ve giderleri ise, 2004 sonu itibariyle ilde tahakkuk eden gelirler toplamı 330.3 trilyon olup, tahsil edilen miktar 283 trilyon olmuştur. Tahsilat oranı % 86'dır. Bir önceki yıla göre vergi gelirlerindeki artış oranı % 39 olarak gerçekleşmiştir. Tahakkuk eden vergi gelirlerinin tahsilat oranları gelir vergisinde % 92, kurumlar

vergisinde % 92, KDV'de % 89, diğ er vergi gelirlerinde % 86 olmuştur. 2004 yılı bütçe giderleri 253.6 trilyon olup, bir önceki yıla göre artış oranı %'7 dir. 2004 yılında bütçe giderlerinden; cari harcamalar 239.7 trilyon, yatırım harcamaları 10.2 trilyon, transferler 3.5 trilyon olmuştur. 2004 yılında 283 trilyon gelire karşılık 253.6 trilyon harcama yapılmıştır. Gelirin gideri karşılama oranı % 111'tir.¹⁷⁹

3.3. Sanayi

Kütahya ilinde sanayileşme, Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT), katkıları ekonomik gelişmenin temeli oluşturmaktadır. Fakat son yıllarda özel sektörün de ekonomik gelişmelerde önemli rol oynadığı da görülmektedir. Kütahya'da monopol güce sahip işletme ve küçük el sanatlarına dayanan işletmeler dışında özel sektör yatırımlarındaki yetersizliklerden söz edilmektedir. Şehrin geneli tüketici potansiyeli yüksek kişilerden oluşmaktadır. İstihdam edilen kişilerin çoğunluğu ve kent ekonomisini etkileyen unsurlar askeriye, üniversite ve diğ er kamu kurumlarındaki öğrenci, asker ve kamu personelidir.

Kütahya'da perakende ticarete yönelik oluşum meydana gelmesi kentin sanayileşme yönünden geri kalmasına neden olmuştur.¹⁸⁰

Yeraltı kaynakları yönünden zengin olan kentin sanayisi de bu yönde gelişmiştir. Kütahya'da sanayileşme 1950'li yıllardan sonra devletin öncülüğünde gelişmeye başlamıştır. İmalat sektörünün en önemli özelliği maden, orman ve toprağa dayalı olmasıdır. Türkiye'deki toplam linyit üretiminin de % 20'den fazlası Kütahya'dan karşılanmaktadır. Üretilen linyit kömürlerin önemli bir bölümü Kütahya ve Tavşanlı'da bulunan termik santrallerde kullanılmaktadır. Kütahya'da önemli kamu işletmelerinden olan Tügsaş, Kütahya Gübre Sanayi, Eti-Gümüş ile

¹⁷⁹ <<www.kutahya-bld.gov.tr/kutahya/eko.htm>>(10.03.2005)

¹⁸⁰ <<www.kutso.org.tr>>(10.05.2004)

Şeker Fabrikası 2004 yılı içerisinde özelleştirilmiştir. Bunlardan Eti-Gümüş Türkiye ve Balkanların tek gümüş üreten tesisidir. Ülkemizin yıllık gümüş ihtiyacının % 50' sini karşılamaktadır. Tügsaş tarafından da ülkemiz kimyasal gübre üretiminin yaklaşık % 7'si ile patlayıcı kimyasal hammadde (teknik amonyum nitrat) üretiminin % 100' ü karşılanmaktadır. Toprak sanayinin büyük gelişme gösterdiği Kütahya'da seramik, porselen, karo fabrikaları kaliteli üretimleri ile iç ve dış pazarda önemli bir yer edinmiştir. Bunun dışında kiremit-tuğla fabrikaları, iplik fabrikaları ve orman ürünlerinden tomruk işleyerek değişik nitelikli inşaat ve yapı kerestesi ile mobilya malzemesi üreten bir çok işletme mevcuttur.

Kütahya'da 31.940'ı özel sektörde ve 13.362' si kamu sektöründe olmak üzere toplam 45.302 sigortalı bulunmaktadır. İl'de bulunan kamu ve özel sektöre ait 261 adet sanayi kuruluşunda 17.815 kişi çalışmaktadır.¹⁸¹

Kütahya'da özel sektör yatırımları beklenen hızda olmasa da yapılmaktadır. Yatırımlara bakıldığında, tekstil sektörünün ön plana çıktığı görülmektedir. Çini, seramik, porselen sektörü kentin en önemli sanayi alanlarındandır. Turizm, madencilik, toprak ve gıda sanayileri de diğer sanayi yatırım alanlarıdır.

Kütahya'da imalat sanayisini incelendiğinde, 23 tane 150 kişiden fazla çalışana sahip büyük işletme, 17 tane 150-50 kişi arası çalışanı olan işletme ve 142 tane de 10 kişiden az çalışanı olan küçük ve orta ölçekli imalat sanayi işletmesi mevcut bulunmaktadır. Bu işletmelerin % 3'ü KİT, % 32'si anonim, % 24'ü limited, % 1'i kolektif ve % 40'ı gerçek veya ortak şahıs işletmesinden oluşmaktadır. Çalışanların % 41 madencilik ve taş ocakçılığı, % 20'si seramik, porselen ve çini, % 7'si taş ve toprağa bağlı kuruluşlar, % 6'sı gıda, % 3'ü orman ürünleri, % 9'u gübre,

¹⁸¹ <<www.kutahya-bld.gov.tr/kutahya/eko.htm>>(10.03.2005)

lastik, plastik, cam ve kağıt işleyen kuruluşlar, % 5'i dokuma, giyim, deri, % 1 madeni eşya ve makine imalat, tarım aletleri, % 8'i enerji sektöründe istihdam edilmektedir. Sanayi işletmelerininin 25 tanesi madencilik, 40 adedi seramik, porselen, çini, 20 adedi taş ve toprağa bağlı kuruluşlar, 69 adedi gıda, 51 adedi orman ürünleri, 16 gübre, lastik, plastik, cam ve kağıt işleyen kuruluşlar, 21 adedi madeni eşya ve makine imalat ve tarım aletleri, 3 adedi enerji sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlarda 22191 kişinin istihdamı sağlanmaktadır.¹⁸²

Kütahya ilinin, 2000 yılı ekonomik ve sosyal göstergelerinden, sanayi göstergeleri tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Kütahya İli Sanayi Göstergeleri

YIL	BİRİM	DEĞİŞKEN	KÜTAHYA	EGE	TÜRKİYE
SANAYİ GÖSTERGELERİ					
2000	Adet	Küçük sanayi siteleri işyeri sayısı	817	13. 941	81. 302
2000	Adet	İmalat sanayii işyeri sayısı	50	1969	11. 118
2000	Adet	İmalat sanayii yıllık çalışanlar ortalama sayısı	8096	187. 282	1 .130 .488
2000	Beygir	İmalat sanayi kurulu güç kapasite miktarı	121 940	2 .014. 306	13 .478. 078
2000	Gücü	Fert başına imalat sanayi elektrik tüketimi	211	823	550
2000	Kws	Fert başına imalat sanayii katma değeri	112	449	350

Kaynak: DPT İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (2003)

Kütahya'da küçük ve orta ölçekli sanayinin yaygın oluşu, yatırımların bölgeye çekilmesini gerektirmektedir. Bölgesel gelişmeyi sağlama, girişimcilere kolay ve hazır olanaklar sunup, yatırımları hızlandırılarak kentin ekonomik yapısı kısa zamanda istenilen hedeflere ulaştırılmalıdır.

II. KÜTAHYA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ VE KENT PLANLAMASI

1. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Organizasyonu ve Planlanması

1.1. Kütahya İlinde Organize Sanayi Bölgesi Kurulması İhtiyacı

¹⁸² Kütahya Valiliği, 2003, s. 319.

Kütahya'da OSB kurulmasının sebepleri çoktur. Bunların başında Kütahya'da mevcut sanayi birimlerinin kent içine ve yakın çevresine yerleşmiş olması, sanayinin verimli tarım topraklarını işgal etmesi söylenmektedir. Mevcut sanayi birimlerinin bir bölümü atıkları ile buldukları çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Kütahya'da yer alan sanayi kuruluşlarından bir bölümü kirlilik yaratmakta olup, arıtma yapmadığı gibi sıvı atıklarını herhangi bir tasfiyeye tabi tutmadan deşarj ettikleri bilinmektedir. Bu durum Kütahya ili için başta hava kirliliği olmak üzere su kirliliği gibi birçok çevre sorununu doğurmuştur. Kentin gelişimini OSB doğrultusunda planlamak, nüfusun artışıyla oluşan kentleşmenin çarpık kentleşmeye dönüşmemesi için gereklidir. Tarım sektörünün gelişmesi ve tarımsal alanların elden çıkmasının önlenmesi için Kütahya OSB'ye gereken ilgi gösterilmelidir.¹⁸³

Yukarıda vurgulanan konular OSB'nin Kütahya ilinde gerekli olduğunun açık kanıtlarıdır. Kentin ekonomisi, tarım sektörü başta olmak üzere sanayi ve madenciliktir. Kütahya'da KİT olarak nitelenen kuruluşların yoğun olması, il'de bölgeye dönük büyük ölçekli sanayi kuruluşlarından oluşan kamu yatırımlarının olduğunu göstermiştir. Bu tesisler Kütahya-Eskişehir karayolu üzerinde yoğunlaşmıştır. Kütahya OSB'nin bu bölgeye kurulması ile ilin ekonomik gelişimi, çevre problemlerinin çözümü ve planlı kentleşme için olumlu adım atılmış olacaktır.

1.2. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Kuruluşu

Kütahya OSB'nin kuruluşu daha önce de değinildiği gibi, verimli tarım toprakları üzerinde gelişmekte olan sanayinin, bulunduğu alanları daha fazla işgal etmemesi, bundan sonra kurulacak sanayi tesislerinin ise ihtiyaç duyduğu alanlar

¹⁸³ TÜMAŞ, 1989, s. I.7-I.11.

uygun altyapı ve çevre sorunlarını aza indiren imkanlarla donatılarak, yeni iş imkanları yaratılması ve kentsel gelişimin yönlendirilmesi gibi hedeflere ulaşılması için böyle bir çalışmaya gidilmiştir.

Bu hedefler sonrası, Kütahya OSB 29.03.1973 tarih ve 7/6177 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Karara dayalı olarak, İl Özel İdaresi, Kütahya Belediyesi ve Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası'nın katılımıyla oluşturulan Müteşebbis Heyetin 24.12.1976 tarihinde yapmış olduğu ilk toplantı ile OSB gerçekleştirme sürecine girmiştir.¹⁸⁴

Kuruluşundan 1979 yılına kadar geçen sürede olumlu bir çalışma yapılmamıştır. Oluşturulan müteşebbis heyet ilk toplantısından sonra, yapmış olduğu çalışmalarda, Kütahya'nın ekonomik durumu ile coğrafi konumu, ulaşım imkanları, arazi şartları, su, enerji temini gibi altyapı kolaylıkları, çevre kirliliği ve tarım topraklarının korunması gibi etkenler de göz önünde tutularak, Kütahya il merkezine 15 km. mesafede yer alan alayunt köyünün güneydoğusunda, büyük saka köy yolu üzerinde yolun her iki tarafında yer alan bölge Organize Sanayi Bölgesi olarak seçilmiştir.¹⁸⁵

Sanayinin kurulması için belirlenen bölge, 23.10.1979 tarihinde oluşturulan yer seçimi komisyonu tarafından incelenerek, ilgili birimlerin görüşlerine başvurulmuş, onay için Sanayi ve Ticaret Bakanlığına sunulmuştur. Bakanlık başvuru üzerine, 1980 yılında ilgili araziye Kütahya Organize Sanayi Bölgesi kurulması için gerekli ön izin vermiştir. 1986 yılında Müteşebbis Heyetin aldığı karar uyarınca, Organize Sanayi Bölgesinin tesis edileceği arazinin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli haritaları hazırlanarak, İller Bankasının onayından geçirilmiş ve 1987 yılında da bölgenin İmar

¹⁸⁴ Kütahya Valiliği, *Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu*, Kütahya, 1992, s. 6.

¹⁸⁵ TÜMAŞ, 1989, s. I.2.

Planı çalışmalarına başlanmıştır. Aynı yıl tamamlanan imar planı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının kabulü ile kesinlik kazanmıştır.¹⁸⁶

OSB'nin 1980-1986 yılları arasında gerekli hali hazır harita ve imar planları yaptırılmıştır. Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonundan altyapı için gerekli finansman sağlamak amacıyla 15.11.1988 tarihinde fizibilite çalışmaları yaptırılmış ve fondan 4.770.000 doları 08.12.1992 tarihinde temin edilmiştir. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin proje bedeli 10.020.000 doları, Avrupa Konseyi İskan Fonundan talep edilen kredi 4.000.000 dolar ve yaratılacak istihdam ise 5000-6000 kişi olarak hesaplanmıştır.¹⁸⁷

Kütahya Organize Sanayi Bölgesi tam anlamıyla faaliyete geçmeden Tavşanlı, Gediz, Simav ilçelerinde OSB kurulması çalışmaları başlamıştır. Tavşanlı Organize Sanayi Bölgesinde yer seçimi 07.11.1995 tarihinde yapılmış fakat kamulaştırma çalışmalarında sorunlar çıkmıştır. Yeni yer seçimi için 10.11.1999 tarihinde Bakanlığa başvurulmuş, 20.01.2000 tarihinde komisyon çalışmalarına başlamıştır. 1997 yılında kurulan bir başka OSB de Gediz ilçesindedir. Gediz-Simav yolu üzerinde Çeltikçi mevkiinde 290 hektarlık alan seçilmiştir. Gediz OSB'ye ait 173 parsel arsanın kamulaştırma çalışmaları 16.09.1998 tarihinde başlamıştır. 102 hektarlık OSB projesi, etüt, proje ve mühendislik hizmetleri için mahallinde ihale izni Bakanlıkça müteşebbis heyete verilmiş ve 15.01.1999 tarihinde ihalesi yapılmıştır. Sonuncusu ise, Simav'da kurulan OSB dir. Yer seçimi çalışmaları 06.08.1997 tarihinde mahallinde inceleme yapılarak Simav güneyköy beldesi hudutları dahilinde bozbeli mevkiinde 130 hektarlık alan seçilmiştir. 27.05.1998 tarihinde müteşebbis heyet görevine hizmetleri için mahallinde ihale izni Bakanlık

¹⁸⁶ Kütahya Valiliği, 1992, s. 6.

¹⁸⁷ <<www.kutahya.gov.tr/sanayi.htm>>(20.01.2005)

tarafından onaylanarak müteşebbis heyet görevine başlamış ve kamulaştırma safhasına gelinmiştir.¹⁸⁸

1.3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Kuruluş Yeri

Kütahya OSB'nin kuruluş yeri olarak, Afyon-Kütahya karayolu üzerindeki şimdi germiyan kampüsü olarak anılan bölge seçilmiştir. Buradaki çalışmaların uzaması ve kısa zamanda buraya yakın yerde bir semt doğması üzerine Kütahya il merkezine 15 km. mesafede yer alan Alayunt köyünün güneydoğusunda, Büyük-Saka köy yolu üzerinde yolun her iki tarafında kalan bölgenin Organize Sanayi Bölgesi yeri olarak seçilmesine sebep olmuştur. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi kredi yurtlar kurumu erkek öğrenci yurdunun bulunduğu yerin tam karşısından Zafertepe Mahallesi giriş yolundan Afyon-Kütahya yoluna bağlanmaktadır. Çevre yoluna uzaklığı 6,5 km'dir. OSB'nin olduğu bölge verimsiz, taşlık hazine adına tescilli alanları kapsamaktadır. Bu alanın güneyinde hazine adına tescilli bulunan, zemin yapısı gevşek düzlükler bulunmaktadır. Bu alanlar genellikle kamu kuruluşlarının kullanımına uygun bölgelerdir. OSB alanı olarak seçilen alan kuzey, kuzeydoğu ve doğudan ise dik eğimli yine hazine adına tescilli alanlarla çevrilidir. Yerleşime uygun olmayan bu alanların ağaçlandırılarak, sanayi bölgesinin çevreye olacak etkilerini azaltacak yeşil bir kuşak olarak düzenlenmesi planlama çalışmalarında öngörülmüştür. Bu dik eğimli alanların kuzeyinde ise alüvyal yapılı tarım arazileri yer almaktadır.¹⁸⁹ Kütahya OSB krokisi (Ek-2) de verilmiştir.

1.4. Bölge Arazisinin Kullanım Durumu

Kütahya Organize Sanayi Bölgesi 237.97 hektar büyüklüğünde onaylı bir araziye sahiptir. OSB alanı olarak 153.24 hektarlık bir alan gösterilmiş, geriye kalan

¹⁸⁸ Kütahya Valiliği, 2003, s. 324-325.

¹⁸⁹ Kütahya Belediyesi, ***Organize Sanayi Bölgesi 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu***, Ankara, 19 Kasım 1986, s. 1.

84.15 hektarlık alan ise organize sanayi alanı dışı kullanışlar için ayrılmıştır. İmar planında yer alan şekliyle OSB alanı içinde ve dışında yer alan kullanımların miktarları ve dağılımları aşağıda tablolarda verilmiştir.¹⁹⁰

Tablo 6. Organize Sanayi Bölgesi Alanı İçi

Kullanım Türü	Alanı (Ha)	Oranı %
Sanayi Parselleri	109.90	71.7
Yollar-Otopark	29.94	19.5
Yeşil Alan+Spor Alanı	4.22	2.8
İdari ve Ticari Tesisler	4.38	2.9
Eğitim Alanları	1.27	0.8
Teknik Altyapı Tesisleri	3.53	2.3
TOPLAM	153.24	100.0

Tablo 7. Organize Sanayi Bölgesi Alanı Dışı

Kullanım Türü	Alanı (Ha)	Oranı %
Endüstri meslek Lisesi	7.31	8.7
Tarım Alanı	28.50	33.9
Ağaçlandırılacak Alan	48.34	57.4
TOPLAM	84.15	100.0

Kaynak: *Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu (1992)*

1.4.1. Parselasyon Düzeni

1987 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na onaylanmış bulunan imar planına göre arazinin fiziki yapısı göz önüne alınarak planlanma sistemi oluşturulmuştur. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi için dört ayrı tip sanayi parseli önerilmiştir. Sanayi

¹⁹⁰ Kütahya Valiliği, 1992, s. 10.

parsellerinin boyutlandırılmasında ve bunların dağılımında sanayinin gelişme dinamikleri belirleyici faktörler olmuştur.¹⁹¹

Kütahya Organize Sanayi Bölgesi için önerilen parsellerle ilgili bilgiler aşağıda tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Parselleşme Durumu

Parsel Grubu	Personel Sayısı	Toplam Alanı(Ha)
A (32.500-65.000 m ²)	9	31.30
B (20.000-60.000 m ²)	13	30.28
C (15.000-30.000 m ²)	22	30.70
D (3.500-7.000 m ²)	51	17.62
TOPLAM	95	109.90

Kaynak: Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu (1992)

Bölge içerisinde atıl sanayi yaratmamak amacıyla 1/1000 ölçekli planda getirilen plan hükmüne göre, parsellerin birleştirilmesine veya ikiye ayrılmasına olanak sağlanmıştır. Böylelikle parsel boyutlarına büyük bir esneklik getirilmiştir. Bölge içinde 3500m² büyüklükte parsellere yer verilmiş olması kent merkezinden gelecek olan küçük ve orta ölçekli imalathanelerin yararlanması hedeflenmiştir. Kent dışından gelecek taleplerde düşünülerek 32.500m²’den 65.000 m²’ye ulaşan parseller ayrılmıştır.¹⁹²

Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin yüzölçümü 3000-46000 m² arasında değişen 100 adet sanayi parselinden meydana gelmiştir. 215 hektarlık alanda kurulu olan bölgenin 1.097.000 m²’si sanayi parselidir. Bölgedeki 100 adet sanayi parselinden 90 adedi yatırımcılara tahsis edilmiş olup, bunlardan 27 adet fabrika

¹⁹¹ Kütahya Belediyesi, 1986, s. 2.

¹⁹² Kütahya Valiliği, 1992, s. 11.

üretime geçmiş 3 adedi üretime ara vermiş 2 adet firma inşaatlarını tamamlayarak üretime hazır hale gelmiş ve halen 15 adet firma inşaat çalışmalarına devam etmektedir. Üretim halindeki fabrikalarda toplam 1300 kişi istihdam edilmiştir.¹⁹³

Kütahya Organize Sanayi Bölgesinde arsa tahsis edilen firmaların sektörel dağılımı tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. KÜTAHYA O.S.B.’DE KURULU FİRMALAR

NO	SEKTÖR ADI	FİRMA SAYISI
1	ÇİNİ SERAMİK SANAYİ	18
2	TEKSTİL DOKUMA	15
3	GIDA SANAYİ	15
4	LASTİK VE PLASTİK SANAYİ	6
5	KİMYA SANAYİ	5
6	PİŞMİL KİL VE ÇİMENTO SAN.	5
7	MAKİNE SANAYİ	5
8	İNŞAAT VE YAPI ELEMANLARI SAN.	4
9	ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİ	2
10	DÖKÜM SANAYİ	1
11	KAĞIT VE AMBALAJ SANAYİ	1
12	ELEKTRONİK SANAYİ	2

Kaynak: Kütahya Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü

Kütahya Organize Sanayi Bölgesindeki faaliyetteki firmalar ve tahsisli arsalar ayrıntılı bir biçimde (Ek-3)’de verilmiştir. Özellikle bölgedeki sanayi parselleri geçici maliyet üzerinden m²’si 9.000.000 dan, % 25’i peşin, kalanı 3 yılda 6 taksitle ödenmek üzere satılmıştır.

1.4.2. Arazinin Kamulaştırılması

¹⁹³ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Bölge Müdürlüğü, *Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu*, Kütahya, 2005, s. 2.

Kütahya OSB'nin kamulaştırma işlemleri, kullanılacak alanın, 2.081.000 m²'lik bölümü 'Hazine' adına, geri kalan 29.000 m²'lik bölümü de Alayunt köyü sakinlerine aittir. Hazine adına kayıtlı olan bölümün 622.000 m²'lik bölümü, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tavukçuluk Üretim İstasyonuna tahsislidir. 1990 yılında arazinin 1.459.000 m²'lik bölümünün kamulaştırılması için Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan satışı talep edilmiş, fakat 1990 fiyatlarıyla belirlenen 364.711.250 kamulaştırma bedeli temin edilemediğinden satın alınmamıştır. Bu gecikme yüzünden kamulaştırma bedeli % 100 oranında artmış ve artışla birlikte miktar 729.422.500 olmuştur. 1991 yılında yaşanan gelişmelerinde etkisiyle 'Yatırım Programında bulunan 218 milyon tutarındaki ödeneğe bütçe içerisinde 600 milyon transfer edilerek Bakanlık kredisiyle de birlikte 1.459.000 m²'lik alanın kamulaştırılması yapılmıştır. 1992 yılında arazinin 622.000 m²'lik bölümü için, üzerinde Tavukçuluk Üretim İstasyonuna ait yatırımların yer alacağı kamulaştırma uygulamasına geçilmiştir. 1992 yılında başlayan kamulaştırma çalışmaları 1994 yılında tamamlanmıştır.¹⁹⁴

Kütahya OSB'nin kamulaştırma işlemleri diğer OSB'lere göre daha rahat yürütülmüştür. Çünkü arazinin büyük bir kısmı hazine adına kayıtlıdır. 1979 yılından bu yana kamulaştırmanın gerçekleşmemesi, çok büyük bir ihmaldir. Bu ihmalin en büyük sorumlusu da yeterli ödenek ayırmayan Sanayi Bakanlığıdır.

1.4.3. Mekansal Yapısı

Planlama kapsamına alınan alan toplam 237.38 hektardır. Kuzey-Güney doğrultusunda uzanan 35 m'lik aks ile OSB'yi kuzey, kuzeydoğu ve doğudan çevreleyen ağaçlandırılacak alan OSB alanı dışında tutulmuş, toplam yatırım miktarı

¹⁹⁴ Kütahya Valiliği, 1992, s. 46.

azaltılmaya çalışılmıştır. Bu durumda OSB alanı 161.97 hektara inmiştir. Planlama alanı kapsamında kalan kullanım alanları aşağıdaki tablo’da verilmiştir.

Tablo 10. Kütahya OSB Kullanım Alanları

KULLANIM	ALAN (Ha)
Sanayi Alanı	111.19
Servis, Yönetim	26.76
Yollar	31.08
Ağaçlandırılacak Alan	68.36
TOPLAM	237.39

***Kaynak:** Organize Sanayi Bölgesi 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu*

32.500 m²’den 65.000 m²’ye kadar olan A tipi büyük sanayi parselleri bölgenin kuzeyine, demiryolundan katkı sağlanabilecek bir konuma yerleştirilmiştir. Demiryolundan alınacak bir hat ile 35 m.lik bir aks boyunca parsellere kolayca demiryolu bağlantısını sağlanmaktadır. 3500 m²’den 7000 m²’ye kadar olan D tipi parseller ise görece olarak bölgenin en ulaşılabilir kesimine bölge merkezi ile ilişkisi sağlanarak yerleştirilmiş bulunmaktadır. D tipi parselleri de aynı ulaşılabilirlik değerleri içinde orta büyüklükteki sanayilere yönelik bulunan C tipi parseller çevrelemiştir.¹⁹⁵

1.5. Altyapı Yatırımları

1.5.1. Ulaşım ve Bölge İçi Yapılaşma

Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin ulaşımını Alayunt-Saka köy yolu sağlamaktadır. Yollar ekonomik altyapı, bölgedeki mevcut karayolunun konumu,

¹⁹⁵ Kütahya Belediyesi, 1986, s. 3-5.

arazinin mülkiyet sınırları, sanayi parsel boyutları ve ulaşım kolaylıkları, gelecekte alanda yer alabilecek yapılaşmanın doğuracağı talepleri karşılayacak hale gelmesi de dikkate alınarak bölge ulaşımı planlanmıştır.

Halen kullanılan yolun yeniden düzenlenmesi halinde mesafe yaklaşık olarak 4 km'ye indirilecektir. OSB içerisinde, OSB'nin ihtiyaç duyacağı kamyon trafiğini barındırmak amacı ile 1.26 hektar büyüklüğünde bir kamyon ve tır parkı düzenlenmiştir. Ülkemizde giderek gelişen havayolu ulaşım sistemleri de düşünülerek 0.63 hektar büyüklüğünde bir helikopter alanı düzenlenmiştir. Yollar, içme ve kullanma suyu, yağmur suyu şebekesi ve kanalizasyon şebekesi gibi diğer altyapı tesislerinin çözümlerini de kolaylaştıracak ve ekonomik kılacak biçimde planlanmıştır.¹⁹⁶

Sanayi bölgesinin gelişmesiyle yetersiz kalacak olan Alayunt-Kütahya karayoluna alternatif olacak yeni bir karayolu bağlantısının konumu belirlenmiş ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan 35 m'lik aksın kesişme noktası bölgenin ana bağlantı noktası olarak seçilmiştir. Bölge içi ulaşım ağı birinci derece de 25m'lik yollardan, ikinci derece de ise 20m'lik yollardan oluşmuştur.¹⁹⁷

Kütahya hem coğrafi konumu hem de topoğrafik durumu bakımından ulaşım elverişli bir ilimizdir. OSB'nin, Afyon-Konya-Eskişehir-İzmir demiryolu ulaşımına bir kavşak noktası olan Alayunt istasyonunun yanında kurulması sebebiyle, demiryolu ulaşımından faydalanması önemlidir. Günümüzde OSB'nin ulaşım hattı konumu bölgenin Kütahya-Afyon ile bağlantısını sağlayan 6.5 km uzunluğundaki yol

¹⁹⁶ TÜMAŞ, 1989, s. IV.4-IV.5.

¹⁹⁷ Kütahya Belediyesi, 1986, s. 2.

güzergahının, temel ve sathı kaplaması bölge müdürlüğü tarafından yapılmış. Bölgenin iç yolları kilit taşı ile kaplanmış durumdadır.¹⁹⁸

Bölge içi yapılaşma durumu ise, planda gerekli görülen yerlerde inşaat yaklaşma sınırları gösterilmiştir. Planda yer almayan inşaat yaklaşma sınırları parsel ön ve arka cephelerine 5m'den az olmamaktadır. OSB alanında yer alan bütün tesislerin (teknik, sınai, idari) otopark ihtiyacını kendi alanlarında karşılamaları esas alınmıştır. Sanayi alanlarında yapı yüksekliğine kısıtlayıcı bir hüküm getirilmemiştir. Yönetim ve servis alanlarında yapılacak yapıların taban alanı, parselin % 60'ını aşmaması gerekmektedir. Bu oran tesisin ihtiyaç duyacağı açık alan ve otopark alanı için yeterli olacaktır. Bu gibi alanlarda yapılacak yapılar beş katla sınırlandırılmıştır.¹⁹⁹

1.5.2. Organize Sanayi Bölgesindeki Diğer Altyapı Yatırımları

a) İçme ve Kullanma Suyu

Organize Sanayi bölgelerinde su ihtiyacı, sanayinin cinsi kapasitesi, otomasyon durumu ile çalışan nüfus, iklim ve yeşil alan miktarı gibi birçok faktöre bağlıdır. İçme ve kullanma suyu 1000 m³'lük gömme, 100 m³ ayaklı su deposundan sağlanmaktadır. 1994 yılında altyapı inşaatının iç yollarının, 9135m'lik yarma ve dolmaları tamamlanmış, kanalizasyon hattının ise 4250m'lik kısmı yapılmıştır. Arazideki yer altı sularından kullanma suyu olarak ve bölgenin ihtiyacı olan sular sondaj kuyuları açılarak sağlanmaktadır. Pis su şebekesi değişik çaptaki beton borularla şebeke cazibe hattı ile fosseptik çukuruna bağlanmaktadır. Yağmur suyu şebeke hattı da gene cazibe hattı ile derelere boşaltılmaktadır.²⁰⁰

b) Kanalizasyon ve Yağmur Suyu Şebekesi

¹⁹⁸ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, 2005, s. 1-3.

¹⁹⁹ Kütahya Valiliği, 1992, s. 13.

²⁰⁰ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, 2005, s. 1.

Kütahya OSB’de 8149 m. pissu kanalizasyonu hattı mevcuttur. İçme ve kullanma suyunu temin eden sistemin, abonelere dağıttığı su kullanıldıktan sonra modern yöntemlerle toplanması ve yerleşim bölgesinin dışına taşınarak çevreye zararsız hale getirilmesi tasfiyesi gereklidir. Bu amaçla Kütahya OSB’de ‘Ayrık Sistem’ kanalizasyon şebekesi uygun görülmüştür. İçme ve kullanma suyu şebekesi ile 24 saat de dağıtılan suyun, 12 saat de kullanılmış su şebekesine döneceği kabul edilerek pissu yükü hesap edilmektedir. Kütahya OSB kullanılmış suları birkaç bölgeden kollektör yardımıyla toplanarak arıtma tesisi sahasına ulaştırılmaktadır.²⁰¹

Böylece Kütahya OSB’de arıtma ve tasfiye tesisleri oluşturulmasıyla çevre kirliliği açısından da ortaya çıkabilecek kirliliğinde önüne geçilmesi tasarlanmıştır.²⁰² OSB’de yağmur suyu şebekesi, Kütahya’da yağmur yağdığı zaman yağmur sularının çevreye zarar vermemesi için 6294 m. yağmursuyu kanalizasyon hattı oluşturulmuştur. Yağmur suyu şebekesinde açık kanal sisteminin uygulanması uygun görülmüştür. Böylece düşen yağmurlar yol kenarındaki açık kanallara ve bazı kısımlarda yollardan gelen suların ızgaralı betonarme kanallara verildikten sonra deşarj edilmektedir.²⁰³

c) Enerji Temini ve Haberleşme

Kütahya OSB’de enerji ihtiyacı TEK tarafından yapılan Kütahya şehir şebekesi yenileme ve genişletme projesi kapsamında ele alınmıştır. OSB’yi beslemek maksadıyla 10 km mesafe de gerçekleştirilecek iletkenli ayırım merkezi projeye

²⁰¹ TÜMAŞ, 1989, s. IV.8-IV.9.

²⁰² Mehmet Tosun, *Sanayi İşletmeleri İçin Optimal Kuruluş Yeri Olarak Organize Sanayi Bölgeleri ve Kütahya O.S.B’de Uygun Yatırım Konuları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 1995, s. 177

²⁰³ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Bölge Müdürlüğü, 2005, s. 1.

dahil edilmiştir. Buradan bölgeye 34,5kw'lık iletim hattı ile getirilecek elektrik enerjisi bir indirici merkezi ile 6.3kw indirilecek ve dağıtım şebekesi kurulacaktır.²⁰⁴

Günümüzde itibarıyla bölgede 1998 yılında alçak gerilim-orta gerilim hattı tamamlanmıştır. Azot indirici bölgesinden 14km uzunluğunda enerji nakil hattı çekilmiştir. OSB'nin kurulum gücü 1,5mw güç çekebilmektedir. Bölge ayrıca doğalgaza 2003 yılında kavuşmuştur. Halen 7 fabrika bu durumdan yararlanmaktadır.²⁰⁵ Bölgede haberleşme hizmetleri için ise PTT bina inşaatının OSB Müdürlüğü tarafından yapılacağı, santral ve diğer hizmetlerin ise PTT Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmesi planlanmıştır.²⁰⁶

Şuan itibarıyla Türk Telekom ile yapılan antlaşma gereği, santral binası bölgede yapılmış, Türk Telekom gerekli çalışmalarını tamamlamıştır. Ayrıca hesaplı internet erişimi görüntülü iletişim imkanı sağlayacak ADSL santrali kurulmuş ve yatırımcıların kullanımına açılmıştır.

d) İdari ve Sosyal Tesisler ve Yeşil alanlar

Kütahya OSB'de çalışacak nüfusun ve bölgede yer alacak işletmeleri, idari, sosyal, kültürel, sağlık, haberleşme, teknik yardım ve müşavirlik hizmetleri gibi ihtiyaçlarının karşılanması için sosyal hizmet binaları için 3.150 m² bir alan ayrılmıştır. Bu alan üzerinde idare binası, sosyal tesisler, sağlık merkezi, ticari tesisler, bakım ve garaj binası karakol ve itfaiye binaları için yerler bulunmaktadır.²⁰⁷

Bugün OSB'de sosyal tesislerin kaba inşaatı tamamlanmıştır. Tretuvarlar haricindeki altyapı çalışmaları tamamlanarak yatırımcılara hazır hale getirilmiştir.²⁰⁸

e) Çevre Düzenlemesi

²⁰⁴ Kütahya Valiliği, 1992, s. 15-16.

²⁰⁵ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Bölge Müdürlüğü, 2005, s. 1.

²⁰⁶ TÜMAŞ, 1989, s. IV.11.

²⁰⁷ H. Can Ergülen, 1998, s. 92-94.

²⁰⁸ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Bölge Müdürlüğü, 2005, s. 2.

Kütahya OSB’de yer alan parsellerde belirlenen alanlar yeşil alan olarak planlanmıştır. Diğer taraftan, kamu kullanımına imkan verecek şekilde aktif yeşil alanları ve spor alanları oluşturularak bunları ihtiyaç verebilecek yerlere yerleştirilmesi sağlanacaktır. Bunların dışında her bir sanayi parseli kendi iç planlaması sırasında yeşil alan düzenlemelerini kendisi yapacaktır.²⁰⁹

Yapılan gözlemlerde, çevre konusuna ve çevre düzenlemelerine önem verilmediği, fabrikaların arıtma tesislerinin olmadığı, kirliliğin çevredeki olumsuzlukları açıkça görülmüştür.

2. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinde Yer Seçimi Esasları

2.1. Kütahya Organize Sanayi Bölgesindeki Yer Seçimi Çalışmaları

Kütahya OSB’de yer seçiminde seçilen arazinin özelliklerinin yanında, bölgenin sosyo-ekonomik yapısı da dikkate alınmaktadır. Yer seçimi çalışmalarında, bugüne kadar kurulan OSB’lerde fiziksel planlama çalışmalarındaki kriterlere göre hareket edilmiştir.

Bu amaçla Kütahya OSB’de daha önce ifade edildiği gibi TOBB’un öneri niteliğindeki kriterlerine dayanılarak yer seçimi yapılmıştır. İlk yer tespiti çalışmaları 1974 yılında yapılmıştır. Yer seçimi yapılmak üzere 4 farklı bölge seçilmiştir. Bunlar sırasıyla, Afyon yolu 7.km, Eskişehir yolu 5.km, Afyon yolu 9.km (Kızıl bayır mevki) ve Enne barajının doğusu yer olarak seçilmiştir. Bu yerlerden Afyon yolu 7.km’deki bölge, Eskişehir yolu 5.km ve tavşanlı yolu 9.km’deki bölgelerin fizibilite hazırlanması için DPT’ye başvuruda bulunulmuştur. Yer tespiti için gerekli kuruluşlardan alınan raporlar doğrultusunda Eskişehir yolu 5.km çevresi ve Tavşanlı yolu 9.km’deki bölgelerin çevre kirliliği (Hakim rüzgarlar yönünden), tarım

²⁰⁹ Kütahya Valiliği, 1992, s. 16.

arazisi ve su rezervlerinin yetersizliği bakımlarından uygun görülmemiştir. Afyon yolu 7.km şimdiki germiyan kampüsünün bulunduğu yerlerin organize sanayi bölgesi olması kararlaştırılmıştır. Gerekli planlama, harita çalışmaları ve kamulaştırma çalışmalarının yapılması bir hayli zaman alması, bölgede hızlı kentleşme sonucu kısa zamanda yenidoğan semti doğmuştur. Bunun üzerine Organize Sanayi Bölgesi için tespit edilen bölge meskun saha içine girmiştir. Bu yüzden buradan vazgeçilerek 23.10.1979 tarihinde Alayunt-Saka yolu üzerinde Organize Sanayi Bölgesinin yer tespiti yapılarak İmar ve İskan Bakanlığının ön izni ile bölgede OSB kurulması kararı verilmiştir.²¹⁰

2.2. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Yer Seçimi Yapılan Bölgenin Özellikleri

OSB'nin bulunduğu arazinin tamamı kamu arazisi olup, arazinin devri çok ucuza gerçekleşmiştir. Arazi düz olup, yüzey suları ve kanalizasyon sularının akıtılmasına uygun yapıdadır. Zeminin yumuşak olması nedeniyle hafriyat çalışmalarında güçlük çıkarmamaktadır. Arazinin demiryolu ulaşımında kavşak noktası Alayunt istasyonunun yakınında yer alması önemli bir avantajdır. Karayolu ulaşımı ise Kütahya-İzmir devlet karayoluna 10 km.lik yolla sağlanması, bölgenin diğer bölgelere ulaşımında büyük kolaylık sağlamaktadır. Arazinin genel topoğrafik yapısı, gerek bölge-içi ulaşım yollarının köprü menfez gibi inşaat işlerinde, gerekse arazi düzenlenmesinde gerekecek yarma ve dolgu miktarlarının birbirlerini dengeleyecek şekilde olmasına imkan sağlamaktadır. Arazi verimsiz ve taşlık alanlarını kapsadığından tarım için uygun değildir. Bölge arazisi deprem bölgeleri haritasında tehlikesiz bölge olarak nitelenen IV. Derece de deprem kuşağında

²¹⁰ Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Bölge Müdürlüğü, **Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu**, Kütahya, 2003, s. 1.

bulunmaktadır. Arazide yer altı suyunun varlığı içme ve kullanma suyunun sondaj kuyularıyla erişilmesine imkan vermektedir.²¹¹

2.3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Yer Seçiminin Değerlendirilmesi

Kütahya OSB fizibilite raporunda yer seçimi çalışmaları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile müteşebbis heyetin işbirliğiyle gerçekleşmiştir. Bakanlığın müteşebbis heyet ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı arasındaki organizasyonu sağlamasıyla yer seçimi kesinleşen bölgenin, kamulaştırılması ve tapulaştırılması Arsa Ofisi kanalıyla yapılmıştır. Kesin yer seçimi öncesi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığının yer uygunluğu üzerine onaylarına başvurulmuştur. Kesin yer seçimi; müteşebbis heyet, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın ortak işbirliği ile TOBB'un belirlediği prensipler doğrultusunda kararlaştırılmıştır.²¹² Yer seçimi sürecinin başlamasıyla birlikte alternatif yerler arasından OSB için Afyon yolundaki germiyan kampüsünün yer aldığı bölge üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Zamanla ortaya çıkan bürokratik engeller, siyasal baskılar ve bu olumsuzluklara kamuoyundan da gelen tepkiler eklenince yapılan faaliyetler yavaşlamış bölge kısa zamanda plansız yapılaşmaya dönüşmüştür. Bölgede böylece OSB kurulma fikrinden vazgeçilmiştir. Eskişehir-Kütahya yolundaki Kütahya girişindeki sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı bölgenin tercih edilmemesi de OSB'ye olan rağbeti daha da azaltmıştır. Hatta Kütahya Nazım İmar Planını hazırlayan kent plancıları da yer seçiminin Kütahya'nın talebini karşılamadığını ifade etmişlerdir.

Yer seçiminde yavaş hareket edilmesi ve plansız kentleşme sonucu, OSB için Afyon yolundaki daha doğudaki alayunt çevresi uygun görülmüştür. Kente olan

²¹¹ TÜMAŞ, 1989, s. I.16-I.18.

²¹² *a.g.e.*, s. IV.3.

uzaklığın uygunluğu, demiryolu üzerinde bulunması, hakim rüzgarlar yönünden kente göre sakıncalı bir konumda bulunmayışı gibi nedenlerden dolayı alayunt çevresinin planlama açısından da böyle bir yer seçimine uygun olduğu kabul edilmiştir.²¹³

Yer seçimi yapılan bölge hakkında, ulaşılan tek kaynağa dayanılarak, daha önce ifade edildiği gibi yer seçimi TOBB'un tavsiye niteliğindeki yer seçimi kriterleriyle yapılmış, makro ve mikro ölçekli kriterlerin tam anlamıyla ele alınmadığı görülmüştür. Ayrıca yapılan ikinci yer seçimi olan alayunt çevresinin yer seçimindeki sürece dair herhangi bir kaynak da mevcut değildir. Yer seçimin sadece 1 yıl içerisinde alınmış bir karar olduğu belirtilmiştir. Eskişehir-Kütahya Karayolunun olduğu bölgeyi halk ve bazı kent plancıları ideal yer olarak ifade etmişlerdir. Gerekçesi ise, bölge ağırlıklı olarak yatırımlarıyla öne çıkmaktadır. Girişimciler için cazibe merkezi olan bölge dış yatırımcılar açısından da rağbet edilen bir yerdedir. Kütahya'da bölge çok gelişmiş durumda olmayan küçük ve orta ölçekli sanayinin kendine uygun bir alan ihtiyacını karşılayabilecek kapasiteye sahiptir. Bölge uzun vade de büyük ölçekli sanayinin de gelişmesine müsait bir konumdadır. Zaten bölgedeki yatırımlar her geçen gün artmaktadır. Sözü edilen alanın OSB gibi kullanılması ilde bulunan Sanayi ve Ticaret Odası tarafından da desteklenmiş ve alan tarımsal üretim faaliyetleri konusunda gözden çıkarılmıştır. Bölge sanayi alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bölge yıllardır ilde bulunan girişimciler tarafından parsellenerek ve arsa spekülasyonu yapılarak yatırımcılara satılmıştır. Verimli tarım arazisi olarak kullanılan alanın tarımsal verimliliği de böylece sona erdirilmiş bulunmaktadır. OSB'nin burada kurulmasıyla hem ekonomik

²¹³ Kütahya Belediyesi, 1982, s. 40-41.

anlamda kayıplar azaltılacak hem de tarımsal üretimde verimlilik korunacaktır. Kentin en büyük sorunlarından hava kirliliği ve su kirliliği insan yaşamını tehdit etmektedir. Burada kurulan KİT'ler ve diğer özel sektör yatırımlarının hatalı yer seçimi Kütahya'da çevre kirliliğine yol açmıştır. Bu olumsuz durum Kütahya'yı hava kirliliğinde Türkiye'de ilk 5 il arasına dahi sokmuştur. Diğer taraftan sulara karışan fabrika atıkları derelerle porsuk barajına dökülmektedir. Bu bölgeye kurulacak OSB ile fabrikalar ortak arıtma tesislerine kavuşacak her fabrikanın tek başına yapmak zorunda olduğu arıtma tesislerinin maddi külfeti azalacak bir bakıma bölge denetim imkanına kavuşarak bölgede hava ve su kirliliğinin zararlarının önüne geçilecektir. Bir başka olumlu özellik de bölgenin ulaşımıdır. Son yıllarda sermayesi yüksek yatırımların OSB yerine bu alanda gerçekleştirilmesi bölgenin kısa bir süre içerisinde planlanması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca bölgenin OSB olarak Kütahya iline kazandırılmaması ileride planlı kentleşme süreci açısından da olumsuz etkileri doğuracağı da görülmektedir. Bölge Kütahya ili için tam anlamıyla OSB kurulmasına uygun, değerlendirmeye açık bir konumdadır. Bölgenin yeri OSB kurulması için, hem halk hem kent plancıları hem de yatırımcılar için en optimum yer olarak hala gündemdeki yerini korumaktadır. Çevre illerle karşılaştığımızda; en yakın illerden biri olan Eskişehir'de de OSB aynı bölgeye benzer karayolu kenarında kurulmuştur. Yatırımlar ve teşviklerle Türkiye'nin sayılı OSB'leri arasına girmiştir. Tarihte Eskişehir, Afyon ve Uşak'ın Kütahya'ya bağlı olduğu düşünüldüğünde, günümüzle karşılaştırıldığında, Kütahya'daki gerilemenin temelinde sanayi hamlelerinin ne kadar yanlış ve plansız olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun temel nedenleri de, kurulan OSB'nin yarısından çoğunun boş

olması, girişimci kültürünün yetersizliği, yer seçimi süreçlerinin sorun olması ve birçok alanda ortaya çıkan plansız gelişmelerdir.

Genel olarak, Kütahya OSB beklenen sanayi hamlesini gerçekleştirememiştir. Tarımsal zenginliğini sanayiye dönüştürememiştir. Makro ve mikro yer seçimi kriterlerine göre hareket edildiğine dair herhangi bir kaynağa ulaşamamıştır. Yer seçiminin kent planlamasına uygun yapıp yapılamadığı da belirsizdir. Yapılan mülakatlarda da yer seçimi konusunda gerek halk gerekse kent plancıları olumsuz düşüncelerini söylemişlerdir. Özellikle Eskişehir-Kütahya yolunda Kütahya girişindeki bölgede gelişigüzel yapılan yatırımlar, çarpık sanayileşmeye dur denilmesi gerektiğini, bölgeye kurulacak OSB ile sanayileşmenin düzenli ve kent için yararlı hale geleceği üzerine basılarak ifade edilmiştir.

3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin İşlevleri

3.1.1. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi ve İstihdam

Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin kurulma amaçlarından bir tanesi de kente istihdam yaratmaktır. Gelişmiş sanayi ülkelerini incelediğimizde sanayilerinin gelişiminde küçük ve orta ölçekli sanayinin etkisi çok büyüktür. Küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam için gerekli iş yaratma maliyetinin asgari düzeyde olması ve kullanılan teknolojinin istihdam yaratıcılığı öne çıkmaktadır. Bu nedenle organize sanayi bölgelerinde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmeler istihdam sağlamakla büyük bir işlevi de yerine getirmiş olmaktadır. OSB'lerin en önemli görevi de bölgedeki genç nüfusun kaybını önlemek özellikle kentteki işsizliği büyük oranda azami seviyeye düşürmektir. Ekonomik yapısı büyük ölçüde tarıma bağımlı olan Kütahya'nın kırsal kesimi sürekli göç vermektedir. İl nüfusunun ülke toplam nüfusu içerisindeki payı da devamlı bir düşüş göstermektedir. Bu göçlerin temelinde,

kentlerin daha gelişmiş yaşam düzeyi ve donatım olanakları gibi bir çok faktörün etkili olduğu söylenmektedir. Kütahya Organize sanayi bölgesinin tam anlamıyla faaliyete geçmesiyle kırsal kesimden başka şehirlere göç eden insan kaybı da en aza indirilmiş olacaktır.

Kütahya sahip olduğu doğal kaynakları bu kaynaklara dayalı tesisleri ve tesislerin sağladığı olanaklar istihdam açısından yeterli gelişmeyi gösterememiştir. Tarım, hayvancılık, ticaret, ulaştırma ve haberleşme gibi diğer sektörlerin katkısının da istenilen seviyelere ulaşamaması sonucu il kentsel gelişimini tamamlayamamıştır.²¹⁴

Kütahya organize sanayi bölgesinde, faal olan 27 tesis toplam 1300-1500 kişiye istihdam sağlamaktadır. OSB'nin doğrudan istihdamının yanısıra, dolaylı istihdam etkisi de çok önemlidir. Yapılan çalışmalarda sanayinin istihdam ettiği kişi sayısının 4-5 katı kadar istihdamın hizmet sektörlerinde sağlanacağı belirtilmektedir. Bu durum hızlı nüfus artışına bağımlı olarak hızla artan aktif nüfus düşünüldüğünde, OSB'nin sanayide istihdam yaratacak en önemli güç olduğu görülmektedir.²¹⁵

Kütahya OSB'de kurulacak yeni kuruluşlar vasıtası ile istihdam yaratılarak, ilde büyük ölçüde hissedilen işsizliğe çözüm getirilecek dolaylı olarak da hizmet sektöründe istihdam yöre insanlarına sunulacak ve göçlerin çevre illere kaymasının önüne geçilecektir. Çevre iller olan Eskişehir, Uşak, Bilecik ve son zamanlarda da Afyonun göç alan illerin başında gelmesinde OSB'nin payı çok büyüktür. Bilecik'te dördüncü, Eskişehir, Afyon ve Uşak'ta ikinci OSB'ler tamamlanırken hatta üçüncüleri düşünülürken Kütahya'da sadece bir tanesinin düzene oturtulamaması ilde istihdam, işsizlik ve göçlerin temel problemini açıklamaktadır.

²¹⁴ << www.kutpo.com.tr>>(15.05.2004)

²¹⁵ TÜMAŞ, 1989, s. VII.6.

3.1.2. Kütahya'da Çevre Kirliliğini Önleme Aracı Organize Sanayi Bölgesi

Son yıllarda sanayileşme paralelinde hızla gelişen sanayi kuruluşları uygun yer olarak kent merkezlerini tercih etmişlerdir. Ancak üretim teknolojilerinin değişmesi ve sanayinin çevreye yaydığı olumsuz faktörler halk sağlığını etkileyecek dereceye varınca sanayi kuruluşları kent insanınca istenmemeye başlamıştır.

Bunun üzerine kent planlama kavramına uygun olarak sanayi kuruluşlarının kentin dışında ve kentten yeşil bantlarla ayrılan özel bölgelere yerleşmesinden hareketle organize sanayi bölgeleri anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Böylece çevresine kir, pis gaz, koku ve duman yayarak çevre kalitesini büyük ölçüde etkileyen sanayi kuruluşlarının altyapısı hazır edilmiş olan bölgelere yerleşmesiyle kirlenme ve sanayi atıkları da kontrol altına alınmış olacaktır.²¹⁶

Bu amaçla Kütahya'da kurulan KİT'lerin ve diğer sanayilerin insan sağlığını tehdit etmesi üzerine kentte OSB fikrine sıcak bakılmış ve uygulamaya konulmuştur. Çünkü Kütahya'nın en büyük sorunlarından biri çevre kirliliğidir. Kent merkezinde kalan azot fabrikası ve şeker fabrikası en büyük kirlletici unsurlardandır. Özellikle azot fabrikasının hatalı yer seçimi sağlık açısından zararlı etkenleri kentin üzerini karabulut gibi kaplamakta insan hayatı için tehdit unsuru olmaktadır. Kent de görülen hava kirliliğini etkileyen koşulların arasında, nüfus yoğunluğundan başka kentin topoğrafik ve meteorolojik şartları dikkate alınmadan yanlış olarak yapılanması, düşük vasıflı yakıt kullanılması, yanlış yakma teknikleri uygulanması, yeşil alanların az olması ve çöplerin yeterince zararsız hale getirilememesi gibi nedenler söylenmektedir.

²¹⁶ TÜMAŞ, 1989, s. III.16 - III.17.

Hava kirliliği yanında su kirliliği de gelecekte çok önemli sorunlar arasında yer alacaktır. Kütahya İlindeki sanayinin mevcut kirletici kaynaklarının Porsuk barajına deşarj edilmeden dereler yoluyla aktarımı, barajı gelecekte içme suyu olarak kullanacak Eskişehir ili için büyük tehdit oluşturmaktadır.

Bütün gelişmeler Organize Sanayi Bölgesinin kente gerekliliğini çevre kalitesinin arttırılması bakımından gereksinim duyulduğunu göstermiştir. Öte yandan organize sanayi bölgelerinin, yerleşim alanlarını da çevresine topladığı da bir gerçektir. Kentin düzenli gelişiminde OSB'nin etrafında gecekondulu önleme bölgeleri kurulması da kent planlaması bakımından geleceğe dönük en iyi önlemlerdendir.²¹⁷

OSB'deki bir başka konu da sağlık koruma bandıdır. Sağlık koruma bandına ait yeni düzenlemede, karma OSB'lerin mülkiyet sınırları içinde kalacak şekilde, 50 m. mesafenin sağlık koruma bandının ayrılması ve bu alandan itibaren tesislerin kurulmasına izin verilmiştir. Kirleticilik vasfı yüksek tesisler OSB'lerin orta kısımlarında kurulmasına bölgede kurulacak tesislerin fert, toplum ve çevre üzerindeki etkilerinin önlenmesi amacıyla ilgili mevzuatta (Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği, İşçi Sağlığı ve İşçi Güvenliği Mevzuatı) öngörülen esaslar ve kriterlere uygun olarak gerekli tedbirlerin alınması gerektiğine dair hükümler geçerli olmaktadır. Aynı iş kolundan tesislerin yer alacağı İhtisas OSB'lerin mülkiyet sınırları içinde Sağlık Bakanlığı tarafından kesinleştirilen ÇED raporunda belirtilen şekilde uygulanmaktadır. Üzerinde fiilen sanayi yapılaşması olan, Yer Seçimi Yönetmeliği esaslarına göre OSB yeri olarak belirlenen bölgelerde sağlık koruma bandı mesafesi, Sağlık Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığının müşterek çalışmaları sonucunda belirlenmiştir. OSB'nin, orman, sit

²¹⁷ H.Can Ergülen, 1998, s. 87.

alanı, üst ölçekteki plan kararı ile yapılaşmaya kapalı alan haline getirilen yerler ve topoğrafik yapı nedeniyle doğal eşiklerde (şevler, yarlar, tepe, dağ, dere, uçurum vs.) sınır teşkil etmesi halinde, yapılaşmaya kapalı alanlar ve eşikler tampon kabul edilerek korunması şartıyla sağlık koruma bandı olarak bırakılmıştır. OSB'ye bitişik karayolu ve demiryolu vb. altyapı tesislerinin kamulaştırma sınırları ile birlikte eşik oluşturması durumunda bu tür altyapı tesisleri de sağlık koruma bandı olarak tercih edilmektedir.²¹⁸

Planlı bir şekilde faaliyete geçmesine çalışılan Kütahya OSB'nin çevre kirliliğini önleme açısından yer seçimi gayet başarılıdır. Başka problemleri ulaşım, tercih edilebilirlik gibi sorunlar yaşanmakta ve bölgenin doluluk oranı arttırılmadığından sorunlu bir biçimde faaliyetini sürdürmektedir. Çevre konusunda hassas olduğu ifade edilmişse de, yapılan araştırmada bazı fabrika atıklarının açıkta yer aldığı, fabrika sahiplerince çevre konusuna özen gösterilmediği görülmüştür. Ancak bölgeye ve kente doğalgazın 2003 yılı itibarıyla gelmesi kentin en büyük sorunu olan hava kirliliğinin çözümü için etkinde bir gelişme olarak ifade edilebilir.

3.1.3. Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin Ekonomiye Katkıları

Kütahya'da önceden sanayileşme dağınık bir yapılanma içerisindeydi OSB kurulmasıyla Kütahya kenti tercihini sanayileşerek kalkınmadan yapmıştır. Kütahya ilinin potansiyellerinden organize sanayi bölgesinin kurulmasıyla faydalanılacak ve sanayinin hızlı gelişimi sağlanacaktır. OSB ile uygun koşulların yaratılması, bir taraftan tarım sektörüne girdi sağlarken, bir taraftan da, tarım da verimliliği artırıcı, tarım ürünlerini işleyecek sanayi kuruluşlarını faaliyete geçirecektir. Kurulacak

²¹⁸ << www.kobi-efor.com.tr >>(25.02.2005)

fabrikalarla istihdam imkanları doğmasıyla, göç ve işsizlik sorunu da halledilmiş olacaktır. Üreticiler yönünden ise sanayi bölgelerinin toplu olduğu bu bölgelerde geniş pazarlama imkanlarını ortaya çıkaracaktır. Kütahya sanayi sektörünün gelişmesiyle yatırımların artmasıyla, sahip olduğu potansiyelini ekonomiye dönüştürme olanaklarını elde edecektir.²¹⁹

DPT tarafından hazırlanan araştırmaya göre, Kütahya'nın Kütahya ilinde, Türkiye'de ve Ege Bölgesindeki mali göstergeleri, aşağıdaki tablo'da verilmiştir.

Tablo 11. Kütahya İli Mali Göstergeleri

YIL	BİRİM	DEĞİŞKEN	KÜTAHYA	EGE	TÜRKİYE
		Mali Göstergeler			
2000	Yüzde	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payı	0.74	15.28	100
2000	Milyon	Fert Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	1411	2130	1837
2000	Adet	Banka Şube Sayısı	55	1284	7786
2000	Milyon	Fert Başına Banka Mevduatı	245	708	939
2000	Yüzde	Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	0.25	9.95	100
2000	Yüzde	Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	0.24	10.02	100
2000	Milyon	Kırsal Nüfus Başına Tarım. Kre. Mik.	42	1492	138
2000	Milyon	Fert Baş. Sınai, Tic. ve Tur. Kre. Mik.	88	78	392
2000	Milyon	Fert Başına Belediye Gelirleri	50	78	82
2000	Milyon	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	100	344	464
2000	Milyon	Fert Baş. Gelir ve Kurum. Vergisi Mik.	60	119	165
2000	Milyon	Fert Başına Kamu Yatırımları Mik.	161	227	248
2000	Milyon	Fert Başına Teşvik Belgeli Yat. Mik.	1140	2475	2668
2000	ABD Doları	Fert Başına İhracat Miktarı	1	3416	2249
2000	ABD Doları	Fert Başına İthalat Miktarı	10	4162	3967

Kaynak: DPT İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (2003)

²¹⁹ H.Can Ergülen, 1998, s. 145-147.

Tablo'da mali ve ticari gelişmeler OSB'ler ile birlikte ihracat potansiyelini artıracak, yerli ve yabancı sermayenin bölgeye girişi hızlanacaktır. Ancak Kütahya ve ilçelerinde kişi başına düşen milli gelir girdisinin çoğunlukla kamu yatırımlarına dayalı olması, kişi başına düşen milli gelir açısından kamu girdilerinin Kütahya halkına önemli bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Bu da sonuçta geri kalmışlığa ve mağduriyetlere sebep olmaktadır. OSB'lerin Kütahya merkez ve ilçelerin teşvik kapsamına alınmamasında da bu yanlışlık öne sürülmektedir.²²⁰

Organize sanayi bölgesi karı yükseltmeye yönelik bir üretim aracı olarak geliştirilmiş ve bazı bölgelerde başarı ile uygulanmış bir çözümdür. Sanayi sektörünün gelişmesi ile tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi ve daha ileri derecelerde işlenmiş hale getirilmesi sağlanarak tarım sektörü geliştirilecektir. Böylece tarımdan elde edilen katma değerde artış sağlanarak, kentin ekonomisine ve ülkeye pozitif bir durumda yansıtacaktır. OSB mevcut sanayi tesislerinin altyapısı hazır bölgeye taşınmasının yanında teknoloji yenileme, kapasite artırma ve firmalara genişleme imkanı getirecek bir uygulamadır.²²¹

Kütahyalı yatırımcıları ve ileri gelenleri elini çabuk tutarak bölgeyi cazibe merkezi haline getirmelidir. Kütahya sanayisi başta tarım, maden, porselen ve çinicilik olmak üzere birçok alandaki potansiyellerini OSB ve İhtisas OSB'lerle ekonomiye dönüştürmek zorundadır.

3.2. Kütahya'da Organize Sanayi Bölgesinin Sanayicilere Sağlayacağı Faydalar

Kütahya'da OSB'nin kurulmasıyla, yatırımcılar için elektrik, yol, su maliyetlerinde önemli ekonomiler sağlanacaktır. Yatırım yapmak isteyen

²²⁰ <<www.tellal.com.tr/anasayfa/haberoku.asp>>(30.07.2004)

²²¹ TÜMAŞ, 1989, s. VII. 5.

sanayicilerin kent civarındaki arazileri satın almaları arsa spekülörleri yüzünden sanayicinin ödediği paraların altyapı tutarı kadar olmasına neden olmaktadır. Kütahya merkezine 15 km mesafedeki OSB alanının topluca alınması, yatırımcı için arazi maliyetini önemli ölçüde düşürerek yatırımcıları arsa spekülörlerinden kurtarmaktadır. Altyapı ve arazi imkanı dışında sanayici için projelerin topluca hazırlanması, ilgili kamu kuruluşları ile koordinasyonun daha etkin sağlanması gibi olanaklar Kütahya'da yatırım yapmak isteyenler için büyük fırsattır.

Sanayicilerin planlanan alana birlikte yerleşmeleri sonucunda ürünleri ile birbirlerini besleyen, üretimlerinde birbirleri ile ileri geri ilişkileri olan birbirlerinin ürünlerini ara mal olarak kullanan firmaların toplu halde bulunmaları bir taraftan ulaşım maliyetlerini asgariye indirirken, diğer taraftan ortak işgücü kalifiye pazarı ile pazarlama gibi imkanları ortaya çıkaracaktır. Böylelikle Kütahya ilinin ulaşım imkanları sayesinde imalat sanayi ürünlerinin iç ve dış pazarda satılması da kolaylaşacaktır.²²²

Sanayiciler için teşvik aracı olan Organize Sanayi Bölgeleri ile kentsel ihtiyaçlar, kentin gelişim potansiyeli göz önüne alınarak planlandığında, akılcı ve geleceğe dönük verilecek yer seçimi kararlarıyla hem yatırımcılar için hem de kent planlaması için başarılı sonuçların doğması kaçınılmaz olacaktır. Tam anlamıyla faaliyete geçecek ve yeni kurulacak OSB'ler ile kentin ekonomisi çevre illerle yarışacak konuma gelecektir.

3. Kütahya İli Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesinin Önemi

3.1. Kütahya İli Kent Planlaması ve Organize Sanayi Bölgesinin Yeri

²²² TÜMAŞ, 1989, s. VII.1-VII.3.

Kütahya ilinin nazım imar planı raporuna göre, kentin kentsel gelişim analizi, belli kriterler ışığında planlama çalışmalarına geçilmesi ve önceki araştırma sonuçlarının bir araya getirilmesiyle sonuca ulaşılmasıdır.

Raporda, Kütahya ili ana dokusunu tarihten gelen yapılaşma olup, yeni gelişen kent dokusu bölgenin çevresinde büyüyerek gelişmiştir. Geçmişte çalışma alanları kent merkezinde faaliyet göstermekte ve iskan alanları da hemen çevresinde oluşmaktadır. Fakat zamanla değişen ve çeşitli faaliyet kollarına dağılan çalışma alanları, beraberinde bölgelemeyi (zoning) gerekli kılmıştır. Kullanım bölgelemelerinden sanayi bölgelemesinin bir türü, Kütahya Organize Sanayi Bölgesi kentin güneydoğusunda, KSS kentin ana dokusunun güneyinde, Seyitömer ve Tunçbilek termik santralleri kent dışında, azot sanayi, şeker fabrikası, porselen, kiremit, cam gibi fabrikalar Eskişehir yolu üzerinde yer almaktadır. Resmi kurum alanları ulaşım açısından vatandaş ile ilişkilerinin yoğun olması sebebi ile kent merkezi ve yakın çevresindedir. Diğer çalışma alanları ise ticaret alanları olup, bu bölgeler tarihi ticaret dokusunun devamı ile gelişen merkezi ticaret alanları ile Eskişehir-Afyon yolu üzerindeki ticaret alanlarıdır.²²³

Kütahya kent planında kuzey yönünde demiryolundan öteye yayılan ova kesiminde yeraltı suyu düzeyi yüksektir. Bu koşullar yerleşime elverişsiz bir zemin oluşturmaktadır. Kentin doğu ve batı yönlerinden yayılan kesimlerinin zemini yerleşmeye uygundur. Kentin kuzeyinden yayılan Kütahya ovasının toprak kabiliyeti genellikle iyidir. Kentin en büyük sanayi kuruluşu olan azot fabrikasının yer seçimi yanlışlığı kentin kuzeyinde hava kirliliğine yol açmakta ve kuzey yönünün gelişimini engellemektedir. Sayılan faktörler kentsel gelişmeyi büyük oranda sınırlamıştır. Bu

²²³ Kütahya Belediyesi, *Kütahya Belediyesi Mücavir Hudutları Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, Kütahya*, 1982, s. 1-2.

sınırlanma kentin hemen çevresinde yer alan büyük askeri alanlar nedeniyle daha da artmıştır. Kuzeydoğudaki hava eğitim tugayı sahası, doğudaki mühimmat depoları sahası ve batıdaki jandarma okulu sahası kentin gelişme yönlerini önemli ölçüde tıkayan büyük ve geniş askeri alanlardır. Bütün olumsuzluklar kentin doğu-batı yönünde doğrusal bir gelişme eğilimi göstermesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Nazım imar planında da bunlar görülmektedir.²²⁴ Kütahya Belediyesi Mücavir Alan Sahaları 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı Haritası (Ek-4)'de verilmiştir.

Kentte yerleşimin plansız oluşu, sanayinin çevre problemlerinin de etkisiyle kentte yoğun olan hava kirliliği insan hayatını tehdit edici boyutlara ulaşmıştır. Artan nüfus, işsizlik sorunu, çevre kirliliği, kentin dengeli gelişmemesi, çevre illerdeki sanayileşme çabaları, ekonomik gibi etkenler bölgede Organize Sanayi Bölgesinin kurulması ihtiyacının bilinen sebeplerindedir.

Kütahya Organize Sanayi Bölgesinin kurulması ile, ilin hakim olduğu potansiyelleri (Tarım, Maden, Sanayi) değerlendirme imkanı doğacak ve özel sektöre teşvik olanağı yaratılacaktır. Sanayileşmenin planlı bir bölgede gelişmesiyle, çarpık sanayileşmenin çevre üzerindeki etkileri kontrol altına alınacaktır. OSB ile bölgedeki kentsel yapılaşmanın yönü de planlı bir şekilde olacaktır. Kütahya ilinin düzenli gelişmesi ile gelişen sanayinin bölge ekonomisi için katkısı artarken, sanayi kuruluşlarının kentsel çevre ve doğal kaynakları olumsuz yönde etkilemesinde ve kent içerisinde oluşacak gelişigüzel sanayileşmenin önlenmesinde Kütahya OSB önemli bir görevi üstlenmiş olacaktır.²²⁵

²²⁴ Kütahya Belediyesi, 1982, s. 29-32.

²²⁵ TÜMAŞ, 1989, s.VII. 6.

Kütahya ilinde kent planlamanın temel hedefleri, Kütahya ili ve çevresinin imar planı açısından kontrollü gelişimini sağlamaktır. Tarım alanlarının, arkeolojik, doğal ve kültürel sit alanlarının korunmasına önem verilmektedir. Özellikle deprem, doğal afet riskleri olan bölgeler göz önünde bulundurularak yapılan yapılaşmaya yön verilmektedir. Farklı zamanlarda uygulanan imar planlarında bütünlük sağlanarak, mevzii planlamalarının belirlenmesine yardımcı olmaktadır. En önemlisi de organize sanayi bölgesinin kentle uyumlu bir şekilde gelişimi sağlanarak kentin gelişigüzel genişlemesi önlenmektedir.²²⁶

Yapılan gözlemlerde ve mülakatlarda Kütahya OSB kentsel gelişimin güneydoğu yönünden ziyade üniversitenin yer aldığı batı yönünde geliştiği görülmüştür. Kent plancılarıyla yapılan mülakatlarda plancılar OSB'nin kent planlamasındaki yeri hakkında, kimine göre olumlu kimine göre de olumsuz fikirlerini vurgulamışlardır.

Sonuç itibarıyla, OSB'nin etkinliğinin tartışma götürür olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1973 yılından beri OSB'nin hala düzene girmemesi, kentte yer alan sanayi kuruluşlarının yer seçimlerinin kent planının bilgi ve otoritesinin dışında alınmış olması, OSB'nin yer seçiminin kent planlamasından bağımsız olduğu nazım imar planı raporunda da görülmüştür. Yer seçimi süreciyle başlayan yanlışlıklar OSB'nin gelişimini engellemiştir. Bir taraftan Eskişehir, Uşakta ve Afyon'da ikinci OSB'ler kurulurken diğer tarafta Bilecik'te dördüncü OSB kurulması Kütahya'da ise hala bir OSB'nin tam anlamıyla faaliyete geçmemesi devletin sanayi politikalarının bölgesel dengesizliği gideremediğine en güzel örnektir. Kent planlaması dışında

²²⁶ Kütahya Belediyesi, 1982, s. 3.

alınan kararlar zinciri olan Kütahya OSB'nin kentsel gelişimin yönünü belirlediği de mevcut durumda belirsizliğini korumaktadır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi için bir dönüm noktası olan Sanayi Devrimi dünyayı derinden etkilemiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte sanayileşme hareketleri, toprağın değerini artırarak, toprağa yeni anlamlar kazandırmıştır. Eskiden ev olarak kabul gören toprak, artık fabrika, maden işletim sahası olarak görülmeye başlamıştır. Zamanla fabrikaların artışı, istihdam imkanları, sanayileşme çabaları, sanayileşmenin yoğun olduğu kent merkezlerine doğru nüfus hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Ancak Sanayi Devriminin sebep olduğu gelişmeler özellikle sanayileşmenin plansız gelişmesi toplumda sosyal problemlerin artmasına neden olmuştur. Düzensiz sanayileşme sonrası oluşan olumsuz durum, devletleri çözüm yollarını aramaya yöneltmiştir.

Sanayi kaynaklı çevre kirliliği ve plansız kentsel gelişmelerin önlenmesi gayesiyle, sanayi ve kent formunun iyileştirilmesi için kentlerin planlanması anlayışı önem kazanmıştır. Kent planlamasıyla, kentin gelişigüzel büyümesi denetim altına alınarak, kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Kent planlaması yapılırken, kentin yerleşim düzeni, toprak yapısı fiziksel, coğrafi, ekonomik ve toplumsal özellikleri dikkate alınmıştır.

Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan gelişmelerden ülkemizde etkilenmiştir. Türkiye’de de sanayi kuruluşlarına bağlı olarak gerçekleşen yerleşimler zamanla plansız kentleri doğurmuştur. Plansız kentlerin oluşumu sanayi kuruluşlarının kent içinde kalmasına, sanayi kuruluşlarının çevre sorunlarına yol açmasına neden olmuştur. Bu koşullar gelişigüzel kurulan kentlerin planlı gelişmesi fikrini ortaya çıkarmıştır. Planlı dönem olarak ifade edilen 1960’lı yıllarda DPT’nin kurulmasıyla sanayileşme hareketleri, plan ve programa bağlı ulusal planlarla geliştirilmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalardan bir tanesi de, kentlerin gelişme eğilimleri ve kentte yaşayanların ihtiyaçları göz önünde tutularak, kent toprakları kullanılış

şekillerine göre bölgelere ayrılmıştır. Bölgeleme (Zonning) olarak ifade edilen kavramla, kentleşmeyi yönlendirmek, toprağın kullanımını kontrol altına almak gibi amaçlarla toprağın gelecekteki kullanımı planlanmıştır. Planlı dönem olarak adlandırılan yıllarda başlayan gelişmeler, hem ulusal planlarda sanayi politikası hem de İmar Mevzuatında kullanım bölgelemesinin bir türü olan Organize Sanayi Bölgeleri fikrini planlı sanayileşme ve kent planlamasında etkin birer araç konumuna getirmiştir.

Organize Sanayi Bölgelerinin amaçları ve öncelikleri ülkelerin özgün koşullarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Çoğunlukla sanayinin teşvik edilmesinde, kent planlamasında, bölgesel dengesizliğin giderilmesinde, çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasında, işsizlik, göç gibi sosyal problemlerin çözümünde yararlanılmıştır.

Organize Sanayi bölgesinin kalkınma planlarındaki amaçlarına bakıldığında, Organize Sanayi Bölgelerinden bağlı olduğu kenti ekonomik anlamda geliştirmesi, kentin gelişimini yönlendirmesi, sağlıklı bir çevre oluşturması, sermayenin kent dışına göçünü önlemesi beklenmektedir. Bu hedeflerin oluşumunda öne çıkan bir konu sanayi bölgeleri yer seçimidir. Yer seçimi kapsamında Organize Sanayi Bölgesi kurulacak ilin, ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesi, makro ve mikro yer seçimi kriterlerinin sağlıklı bir biçimde uygulanması gerekmektedir. Organize Sanayi Bölgeleri kurulurken bunlara önem verilmemesi Organize Sanayi Bölgelerinin beklentilere cevap verememesine, kirlenici unsurlarının artmasına, gerçekleşme olasılığı olmayan projelerin üretilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle Organize Sanayi Bölgesi kurulurken kentin gelişme potansiyeli talep dengesi kesin bir şekilde belirlenerek, kentin önceliklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Kent

planlamasının vasıtası olarak ifade edilen Organize Sanayi Bölgelerinin amaçlarına ulaşabilmesi için yer seçimi kriterleri tam anlamıyla uygulanmalı, kent planlamasından uzak sanayi bölgeleri yer seçimi yapılmaması gerekmektedir. Ayrıca işlevini yerine getirememiş OSB'ler Endüstri Bölgeleri haline getirilerek yabancı yatırımcılar ve Türk yatırımcıları için cazibe merkezi haline getirilmelidir. Böylece OSB'lerin kentleşme ve sanayileşme için boşa giden yatırımlar olarak ifade edilmesi de önlenmiş olacaktır

Kent planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin yerinin araştırıldığı tez çalışmasında, kent planlaması ve organize sanayi bölgelerinin tanımlanması, gelişimi, planlama kavramı içerisinde Organize Sanayi Bölgelerinin önemi, sanayi kuruluşlarının yer seçimi esaslarının kent planlamasındaki işlevi, Organize Sanayi Bölgelerinin kentleşme ve sanayileşme sürecine katkıları hakkında detaylı bilgiler verilerek, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin ortaya çıkışı ve mevcut durumu ile ilgili hukuki dayanakları ve kurumsal yapısı incelenmiştir. Yapılan çalışma ile, kent planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirdiği Kütahya ili kent planlaması ve Organize Sanayi Bölgesi çerçevesinde yapılan uygulamayla konu örneklendirilmiştir. Literatür taraması, alan araştırması sonuçlarıyla, kent planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin işlevleri, toplumla ve çevreyle olan ilişkileri bütüncül bir yaklaşım içerisinde ele alınmıştır. Organize Sanayi Bölgelerinin sanayileşme ve kentleşme sürecine olan katkılarında, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı, kuruluş amaçlarının gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği alan araştırması ile elde edilen bulgular ışığında yorumlanmıştır. Varsayımlarımızın ne ölçüde doğrulandığına bakıldığında;

1) Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri sanayi yatırımlarının yaygınlaştırılması, plansız kentleşmenin yönlendirilmesi, istihdam yaratılması, çevre sorunlarının giderilmesi, bölgesel dengesizliğin çözümü gibi amaçlarla yıllardır uygulanmaktadır. Yapılan çalışmada, Organize Sanayi Bölgesinin hedeflerine ulaşamadığı görülmüştür. Kütahya ili alan araştırmasında, Kütahya kentinin doğu-batı doğrultulu uzandığı bu yönde gelişmesi gerektiği kent planı açıklama raporunda belirtilmiştir. Kentin güneydoğu tarafında kalan Kütahya Organize Sanayi Bölgesi kentin yönlendirilmesinde etkin olamamıştır. Kentleşme Dumlupınar Üniversitesinin yer aldığı batı kesiminde yoğunlaşmıştır. Kent plancılarıyla yapılan mülakatlarda ve gözlemlerde durum değerlendirilmiştir. Ancak otorite yorumlarında kimine göre olumlu kimine göre olumsuz fikirler de vurgulanmıştır. Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluş amaçlarından bir tanesi de bölgesel dengesizliğin giderilmesidir. Uygulamada, Organize Sanayi Bölgeleri daha çok gelişmiş bölgelerde yer aldığı görülmüştür. Proje aşamasındaki Organize Sanayi Bölgelerinin oranı da gelişmiş bölgelerde öne çıkmıştır. Türkiye genelindeki 77 OSB projesinin bölgelere eşit olmayan dağılımı duruma en iyi örnektir. Ayrıca Organize Sanayi Bölgesi yatırımlarının projeleri çok yüksek oranda olmasına karşılık fiilen faaliyete geçenlerin sayısı daha düşüktür. (Ek-1) ve (Tablo-2) incelendiğinde bölgesel dağılımdaki dengesizlik daha net bir şekilde görülmektedir. Türkiye’nin ekonomik gelişme politikalarından olan Organize sanayi Bölgeleri bölgesel gelişme amacını gerçekleştirmediğini, doğusu ile batısı arasında ekonomik açıdan gerileme yaşandığını yapılan araştırmalar ve DPT’nin resmi verileri de doğrulanmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının gelişmiş bölgeler için çok sayıda OSB kararı vermesi, gelişme düzeyi birbirlerinden farklı gelişmiş ve az gelişmiş bölgelere uygulanan

teşvik ve muafiyetler arasındaki farkın çok küçük olması, siyasetçilerin seçim öncesi vaatleri Bakanlığın her ile bir OSB politikasını her ilçeye bir OSB politikası haline getirmesi gibi birçok neden OSB'leri amaçlarından uzaklaştırmıştır. Alan araştırmasında görüldüğü gibi merkezde OSB faaliyete geçmeden ilçelerde OSB'ler kurulması merkezdeki OSB'nin yıllarca bitmemesine, yatırımcılar için güven veren ortamın oluşmamasına sebep olmuştur. OSB bölgesel dengesizliği gidermek amacıyla kurulmuş zamanla amacından çıkarak düşünsel bazda kalmıştır. Kentlerin ekonomik olarak planlı gelişimini sağlayan OSB'ler ile kentlerin sanayi gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak özel sektör yatırımları bölgelere çekilmek istenmektedir. Uygulamada, Kütahya ekonomisine OSB faydalı olmamıştır. Çünkü, kuruluş sürecinde yaşanan yer seçimi problemleri bölgeye isteği azaltmıştır. Bölge tamamlanmadan fabrikalarıyla faaliyete tam anlamıyla faaliyete geçmediğinden ekonomiye yeterince katkı sağlayamamıştır. Kentin temel ekonomisi KİT'lere dayandığından ekonomik güç kamuda toplanmıştır. Ekonominin ağırlığını kamu yatırımlarının taşıması da ekonomik gücü bu yönde geliştirmiştir. Sonuç olarak, elde edilen veriler konu ile ilgili olan hipotezimizin doğrulandığını göstermiştir.

2) Organize Sanayi Bölgelerinin yer seçimi Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yayımlanan 'Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliği' kapsamında uygulanmaktadır. İmar ve Çevre düzeni planlarıyla ortak hareket edilerek, makro ve mikro esaslara göre yer seçimi yapılmaktadır. Alan araştırmasına göre, Kütahya Organize Sanayi Bölgesi yer seçimi çalışmalarında ilk yer tespiti başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü bölgede gerekli planlama, harita çalışmaları ve kamulaştırmada yaşanan problemler, bölgenin kısa zamanda semt olmasına, yer tespiti yapılan bölgeden vazgeçilmesine neden olmuştur. İkinci bir yer seçimi kararı

verilen OSB'nin yeri yeterli araştırma yapılmadan 1 yıl gibi bir süre içerisinde karara bağlanmıştır. Kent planlamasının gözötilmemesi, makro ölçekli yer seçimi kriterlerinin ikinci planda kalması, mikro ölçekli kriterlerin önemsenmesi yapılan görüşmelerde kent plancıları tarafından da ifade edilmiştir. Kütahya Organize Sanayi Bölgesi yer seçimi kent insanların ihtiyaçlarına cevap verememiş, kentin gelişimine, kamuoyunun beklentilerine karşılık bulamamıştır. Günün koşullarında Yer Seçimi Yönetmeliği olmadan Kütahya'da yer seçimi yapılması ve sorunlar yaşanması uygulamadan elde edilen verilerle kıyaslandığında, varsayımımızı büyük oranda desteklemektedir.

3) Uygulamada da görüldüğü üzere yer seçimi kriterleri eksik uygulanmıştır. Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri doğrudan istihdam yaratırken, dolaylı istihdam imkanları da sunmaktadır. Yapılan çalışmalarda, OSB istihdam ettiği kişi sayısının 4-5 katı kadarını da hizmet sektöründe sağlayacağı belirtilmiştir. Bu durum OSB'lerin kentin ekonomik gelişiminde, işsizliğin çözümünde, göç olaylarının sona ermesinde önemli bir fırsattır. OSB Kütahya yer seçimi sürecinin belirsizliği, yatırımcılar tarafından cazibe merkezi olmaması, kamuoyunda onay görmemesi bölgenin doluluk oranına ulaşmamasına rağbet görmemesine sebep olmuştur. Yatırımların Eskişehir-Kütahya yoluna yönelmesi OSB'nin istihdam gücünü azaltmıştır. OSB'ler planlanırken, yatırım kararı alınırken ekonomik anlamda olabirlilik analizleri yapılması gerekmektedir. OSB kurulurken konuya gereken önem verilmemesi Kütahya uygulamasında görüldüğü gibi boş yere zaman harcanmasına neden olmuştur. Yer seçiminde kentin potansiyellerinin dikkate alınmamasının sonucu yeterli istihdam sağlanamamıştır. OSB'nin beklenen ilgiyi görmemesi, yatırımların farklı bir bölgede toplanması OSB'nin istihdam düzeyini

istenen düzeye getirememiştir. Bu verilerle, hipotezimizin doğruluğu büyük oranda ispatlanmaktadır.

4) Gelişmiş ülkelerde yapılan OSB uygulamalarıyla Türkiye'deki OSB uygulamaları benzer nitelikler taşımasına karşın büyük farklılıklarda görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki OSB'lerin ülkemizdekilerden farklı yönleri, gelişmiş ülkeler makro kalkınma politikaları güdümünde, küçük ve orta ölçekli işletmelerin OSB'de yer aldığı, yarı-kentsel alanlarda, çevre değerlerinin korunduğu, OSB tipi ihtisaslaşmış, yer seçimi sürecinde makro ve mikro kriterlerin esas alındığı, OSB inşa şeklinin kiralık veya satılık sanayi parselleri şeklinde olduğu, tesislerin standart fabrika binaları veya standart sanayi parselleri biçimindeki ölçütlerle kurulmaktadır. Ülkemizdeki OSB'lerde ise, kalkınma planlarında belirtilen teşvik, bölgelerarası dengesizlik göz önüne alınmadan her ile bir OSB doğrultusunda, işletme ölçeğinin orta ve büyük ölçekli olduğu, yer seçimi ilkelerinden mikro ölçekteki faktörlerin etkin görüldüğü, kentsel alanlarda, birkaç OSB dışında çevre konusunun önemsenmediği, OSB tipi ihtisaslaşmamış, OSB inşa şeklinin satılık sanayi parselleri, tesislerin standart olmayan parseller gibi nitelikleriyle gelişmiş ülkelerden ayrılmaktadır. Dünya'daki ve ülkemizdeki OSB'lerin ortak yönleri, her ikisi de kar amacı gütmeyen özel kuruluşlar tarafından, kredi imkanları ile, ortak altyapı ve hizmet binalarının yer aldığı, planlı bir alanda kurulmuşlardır. Bu özellikleri bakımından gelişmiş ülkelerle benzer özellik göstermektedir. Alan araştırmasıyla da elde edilen sonuçların birebir uyumu hipotezimizin doğruluğuyla örtüşmektedir.

5) Ülkemizde OSB'ler belli bir süre yasal düzenleme getirilmeden uygulanmışlardır. OSB Kanunu ve Yönetmeliği sonrasında, önceden yaşanan sorunlar farklı boyutlarda devam etmiştir. Türkiye'de OSB devletle müteşebbis

heyetin sorumluluğunda gerçekleştirilmektedir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı mali konularda yetkili tek kamu kuruluşudur. İnsan ve çevre sağlığının korunması Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının sorumluluğundadır. Uygulamalara bakıldığında, OSB'lerin kuruluş ve işletme safhalarında devletin rolü pasif olarak algılanmakta, görevinin kredi sağlama ve çevre kirliliğini denetlemeyle sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu durum, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının kuruluş yeri seçiminden organizasyon ve planlama aşamalarına kadar yerini bulamadığını göstermiştir. Yetkilerin bir çok elde toplanması, yönetsel boşluğa ve denetimsizliğe neden olmuştur. 3194 sayılı imar kanununda çevre için sorun oluşturan yapıların mesela; sanayi tesislerine belediye olmayan yerlerde valiliklerce ruhsat verilmesi, aynı yetkinin Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığına da tanınması yetkinin farklı kurumlarca dağılımına bir örnektir. Ayrıca açılış izninin bir kurumdan, üretim izninin başka bir kurumdan, yapım izninin ise çok ayrı bir kurumdan alınması türünden bürokratik engeller sanayiciler tarafından sıkıntıya yol açmakta üretim ve kullanma izni alınmadan faaliyete geçen firmalara rastlanmaktadır. Alan araştırmasında da görüldüğü üzere Kütahya Organize Sanayi Bölgesi yer seçimi yapılan bölgede bürokratik engeller ve yetkinin farklı kurumlarca paylaşımı nedeniyle yapılan çalışmaların gecikmesi, bölgenin meskun saha içine girmesiyle bölgeden vazgeçilmesine neden olmuştur. Özellikle 4562 Sayılı OSB Kanunu, benimsediği temel ilkeleri sağlayacak düzenlemeleri içermemektedir. Hatta kanunun çıkmasından sonra OSB Yönetmeliğinin 1 yıl içerisinde hazırlanması öngörülürken yönetmeliğinin yürürlüğe girdikten sonra da değişikliklere uğraması da bunu göstermiştir. OSB Kanununda ve diğer yasalarda benzer konularda bir çok düzenleme olması, kanun maddelerinin sık sık değiştirilmesi, kanunun

uygulamalardan kopuk hazırlanması öne sürülen savımızı doğrulamaktadır. Bütün olumsuzluklardan ulaşacağımız sonuç, yasal süreçlerin uygulamalara yansımaları beklenirken ne yazık ki uygulamalar yasal süreçleri etkilemiştir.

ÖNERİLER

1) Planlı sanayileşme için öncelikle etkin bir sanayi politikası gereklidir. Devlet ülkede bölgelerarası kalkınma farklarını ortadan kaldırmayı hedefleyecek şekilde planlamalar yapmalı, altyapı ve ulaşım sorununu çözmelidir. Uygun koşullarda OSB'ler planlanmalıdır.

2) Organize Sanayi Bölgeleri kurulurken Organize Sanayi Kentleri de yaratılmalıdır. Sanayi için verilen teşviklere istihdam edilecek işçiler içinde lojman yapılması şartlara bağlanmalıdır. OSK projesi bir bölgede pilot bölge uygulaması olarak başlatılabileceği gibi birkaç bölgede de aynı anda başlatılmalıdır.

3) Mevzuat çerçevesinde Organize Sanayi Bölgelerinin Sanayi ve Ticaret Odalarınca kurulup işletilmesinin en uygun çözümdür. Müteşebbis heyet eliyle kurulacak bölgelere kıyasla bu uygulama idari ve hukuki sorunları yaşanmamasına sebep olacaktır.

4) OSB mevzuatı kamu anlayışına uygun eşgüdümü ve denetimi kolaylaştıracak şekilde bürokrasiyi azaltarak düzenlenmelidir.

5) Kent planlaması yapılırken kentin gelişme potansiyeli iyice değerlendirilerek, kentin gelişim yönü ve sanayileşme birlikte ele alınmalıdır.

6) Sanayileşirken kent içinde kalan çevre faktörlerinden uzak, kar amacını insan hayatından üstün tutan plansız sanayi yerleşimleri denetim altına alınarak kent dışına çıkarılmalıdır.

7) Devlet, sanayi ve üniversite işbirliğini kurmada sanayicinin eğitim eksikliğini gidermede rol üstlenmelidir. Arge çalışmaları benimsenerek üniversitelerle çalışacak birimler oluşturulmalıdır.

8) OSB yatırımları her ile her ilçeye bir OSB anlayışı ile değil, gelişme potansiyeli olan yerlerde kurulmalıdır. Boş kalma olasılığı olan bölgelerden kaçınılmalıdır. Bir ilde OSB tamamen kullanılabilir duruma geçmeden ilçelerde bir başka OSB yapımına izin verilmemelidir.

9) 4562 Sayılı OSB Kanunu ve 3194 Sayılı Kanunundaki karmaşalar sona erdirilmelidir. Birbirleriyle uyumsuz kanunlar çıkarılmamalıdır. Ülke koşulları dikkate alınarak gelişmiş ülke kent planlama deneyimleri ve OSB uygulamaları örnek alınmalıdır.

10) Sanayi yer seçimi kriterleri dengeli bir biçimde uygulanmalı, sanayi yer seçimi kentsel olgu ile bütünleştirilmelidir. Kent planlaması ve sanayi bölgesi yer seçimi kopukluğu giderilmelidir.

11) Sanayinin çevreye verdiği zararı aza indirmek için kurulan OSB'lerin kurulma sürecinde sanayicilerin çevre konusundaki hassasiyetleri sık sık denetlenmeli ve gereken cezai işlemler uygulanmalıdır. Gerekirse bu konuda Çevre ve Orman Bakanlığı ve İl valilikleri başta olmak üzere sanayicileri ve çalışanları bilinçlendirilmelidir.

12) OSB'ler kurulurken nazım imar planı, çevre düzeni planlarıyla ortak hareket edilmeli ve kentin gelişim potansiyeli, ihtiyaçları iyice etüde edilerek yer seçimi çalışmaları yapılmalıdır.

13) 4737 Sayılı Endüstri Bölgeleri Kanununa göre, cazibesini kaybetmiş yabancı sermayeyi çekmekte zorlanan, gelişigüzel kurulan OSB'lerin etkin ve

verimli çalışması için kısa zamanda Endüstri Bölgeleri haline getirilmesi gereklidir. Böylece OSB kurulması ve sonrası oluşan sorunlar bir an önce çözümlenerek, yerli ve yabancı yatırımların bölgelere çekilmesi uygulamayla kolaylaşacaktır.

Literatür ve alan araştırması sonucu elde edilen veriler kent planlamasında araç olarak görülen organize sanayi bölgelerinin kentlerin planlı gelişmesini sağlayamadığını, kaynakların etkin ve verimli kullanılmadığını, bölgelerarası dengesizliğin giderilemediği hatta daha da genişlediği, çevre konusunda duyarsızlığın sürdüğünü, istihdam ve ekonominin gelişmesi gibi konularda kentsel beklentilerin cevaplanamadığı, sonuç olarak kent planlamasında organize sanayi bölgelerinin etkin bir rol oynamadığı görülmüştür.

Kent Planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin Yeri: Kütahya Örneği adlı tez araştırmasıyla, bilimsel çalışmalara bir tuğla daha eklenerek, gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara önemli bir basamak oluşturulmaktadır.

KAYNAKÇA

ABRAMS Charles, **Urban Land Problems and Policies United Nations**, U. N, New York, 1953.

ALACADAĞLI, Esmeray, **Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Yönetim Sistemleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

ALGAN, Neşe, “İstihdam ve İş Yaratmada Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Rolü”, **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt X, Sayı 1-2, 1992, s. 87-92.

ALPAT, H. Ahmet, **Organize Sanayi Bölgeleri ve Tokat Organize Sanayi Bölgesi Uygulaması**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Eskişehir, Mayıs 2000.

BALABAN, Osman, “Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri Politikasına İlişkin Durum Değerlendirmesi”, **Planlama Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Haziran 2001, s. 61-75.

I. OSB Zirvesi Sonuç Raporları, **Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Kuruluşu ve Gelişimi**, TOBB Yayınları, Ankara, Şubat 2004.

BODUROĞLU, Ünver, “Organize Sanayi Bölgeleri ve Çevre Sorunları”, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Temmuz-Ağustos 1990, s. 12-13.

BULUT, Yakup, “Kent Planlaması ve GAP’ta Kent Planlamasına İlişkin Yaklaşımlar”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt I, DPT Yayınları, 2004, s. 70-90.

CAN, Nevzat, “Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri Politikasına İlişkin Durum Değerlendirmesi”, **Planlama Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Haziran 2001, s. 76-85.

ÇAKIR, Yılmaz, “Organize Sanayi Bölgeleri ve Çevre”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Cilt X, Sayı 347, Şubat 1995, s. 57-58.

Çevre İl Müdürlüğü, **Kütahya İli Çevre Durum Raporu**, Kütahya Çevre İl Müdürlüğü Yayını, Kütahya, 2005.

ÇEZİK, Asuman, Eraydın, Ayda, **Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri (1961-1981)**, DPT Yayınları, Ankara, 1982.

DİNÇER, Bülent, Kvasoğlu, Taner, Özasan, Metin, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT Yayınları, Ankara, 2003.

DİNÇER, Bülent, Özasan, Metin, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT Yayınları, Ankara, 2004.

- DÖNMEZ, Yusuf, **Kütahya Ovası ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası**, [BY], İstanbul, 1972.
- DPT, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1963.
- DPT, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)**, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1968.
- DPT, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1979)**, DPT Yayınları, Ankara, 1979.
- DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1985.
- DPT, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Yayın No: 2114, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1989.
- DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**, DPT Yayınları, Ankara, 2000.
- DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, DPT Yayınları, Ankara, 2000.
- DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, DPT Yayınları, Ankara, 2000.
- DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT Yayınları, Ankara, Mayıs 2003.
- EKE, Feral, “Türkiye’nin Bölge Planlama Deneyimleri”, **Planlama Dergisi**, TMMOB Yayını, 2002, s. 12-18.
- ERDOĞAN, Leman, ve Diğerleri, **Türkiye’de ve Dünyada Sanayi Bölgeleri Uygulamaları**, TOBB Yayın No: 311, Ankara, 1983.
- ERGUN, Turgay, Polatoğlu, Aykut, **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1992.
- ERGÜLEN, H. Can, **Kütahya Ekonomisinin Yeniden Canlandırılmasında Organize Sanayi Bölgeleri Rolünün Yeniden İncelenmesi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 1998.
- GERAY, Cevat, “Kent Planlamasının Yasal Çerçevesi ve Araçları”, **Prof. Dr. Fikret Arık’a Armağan A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1990, s. 95-124.

GOODMAN, W. I. ve FREUND E. C. (der), **Principles and Practice of Urban Planning**, International City Managers Association, Washington, 1968.

GÜLER, Canan ve Diğerleri, **Organize Sanayi Bölgeleri Durum Tespit Raporu**, DPT Yayınları, Ankara, Eylül 1990.

GÜNDOĞDU, Yeşim, **OSB ve Biga Uygulaması**, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Çanakkale, 1998.

GÜNDÜZ, A. Yılmaz, “Kentsel Ekonomi ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Projeleri”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt I, DPT Yayınları, 2004, s. 247-275.

İLKİN, Akın, **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1988.

KAHYA, Ergun, **Organize Sanayi Bölgelerinin Ekonomik Etkileri ve Sakarya Organize Sanayi Bölgesi**, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Sakarya, Ağustos 2002.

KALABALIK, Halil, **İmar Hukuku (Planlama, Arsa, Yapı, Koruma)**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

KELEŞ, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

KÜÇÜK, Salim, **Kentleşme Politikalarında Araç Olarak Organize Sanayi Bölgeleri**, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul, Ocak 1994.

KÜÇÜK, Yalçın, **Planlama, Kalkınma ve Türkiye**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.
Kütahya Belediyesi, **Kütahya Nazım İmar Planı Açıklama Raporu**, Kütahya, Eylül 1982.

Kütahya Belediyesi, **Kütahya Belediyesi Mücavir Hudutları Nazım İmar Planı Açıklama Raporu**, Kütahya, 1982.

Kütahya Belediyesi, **Organize Sanayi Bölgesi 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu**, Ankara, Kasım 1986.

Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, **Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu**, Kütahya, 2005.

Kütahya Valiliği, **Kütahya İlinin Durumu Potansiyeli ve Sorunları**, Kütahya Valiliği Yayını, Kütahya, 1989

Kütahya Valiliği, **Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Raporu**, Kütahya, 1992.

Kütahya Valiliği, **Kütahya 2002**, İl Özel İdaresi Yayınları, Kütahya, Eylül 2003.

MENĐİ, Ayşegül, Keleş, Ruşen, **İmar Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 2003.

MERİÇ, Aydın, **Organize Sanayi Bölgeleri ve Eskişehir Uygulaması**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Eskişehir, 1992.

Milli Güvenlik Kurulu, **Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri**, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara, 1993.

ONAT, Esen, **Organize Sanayi Bölgeleri Fiziki Planlama Esasları**, TOBB Yayını, Ankara, 1969.

ÖLÇEN, Nevin, **Türkiye’de Bölge Planlaması Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması**, [BY], Ankara, 1966.

ÖNEN, A. Nazan, **Sanayi Faaliyetlerinin Yer Seçimi Kriterleri ve Çevre Boyutu; Organize Sanayi Bölgesi Yer Seçiminin Isparta Organize Sanayi Bölgesi Üzerinde Araştırması**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, Temmuz 1994.

ÖZBAY, Erdoğan, “Organize Sanayi Bölgelerinin Önemi, İşlevleri ve Sorunları”, **Denizli’de Kentleşme ve Sanayileşme Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Makine Mühendisleri Odası Yayını, Denizli, 1999, s. 85-92

ÖZDEMİR, Mahmut, “Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri ve Sorunları, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Cilt 14, Sayı 105, 1990, s. 31-33.

ÖZDEMİR, Mahmut, **Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri**, TOBB Yayınları, Yayın No: 155, Ankara, 1990.

ÖZER, Mehmet Nazım, **Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerine Etkileri; Antalya Örneği**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 1998.

ÖZGÜÇ, İnci, “Organize Sanayi Bölgeleri”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Cilt 32, Sayı 375, Ağustos 1997, s. 7-13.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **Organize Sanayi Bölgeleri Programı**, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Yayını, Ankara, 1982.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri**, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Yayını, Ankara, Haziran 1996.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **Haziran 1999-2002 Dönemi Faaliyetleri Kitabı**, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Yayını, Ankara, Haziran 2002.

SAPMAZ, Selahittin, Eryaşar, Ahmet, Yüce, Şahin, “Organize Sanayi Bölgelerinin Kalkınmadaki Yeri”, **21. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayi Sempozyumu**, [BY], Ekim 1997, s. 157-158.

SARICA, İsmail, “Bölge Planlamaya Genel Bakış ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planı”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt II, DPT Yayınları, 2004, s. 192-217.

SEZEN, Seriye, **Türkiye’de Planlama**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1999.

SÜEL, Akın, **Organize Sanayi Bölgelerinin Geliştirilmesinde Doğrusal Programlama İle Bir Yöntem Denemesi; Manisa Organize Sanayi Bölgesi**, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1982.

ŞAHİN, Sonay, **Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri ve Malatya Örneği**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Malatya, 2001.

TAMER, Mustafa, **Kalkınma ve Bölge Valiliği**, DPT Yayınları, Ankara, 2001.

TANERİ, Ergun, **Bölge Planlaması**, Yıldız Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1986.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Kütahya İli Arazi Varlığı**, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 1989.

TEKELİ, İlhan, “Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler”, **Planlama Dergisi**, Cilt 3-4, Sayı 8, Eylül-Aralık 1990, s. 8-13.

TEZGEL, Zehra, “Dipsiz Kuyu Organize Sanayi Bölgeleri”, **Ekonomik Trend**, Cilt 3, Sayı 29, Temmuz 1995, s. 36-37.

TOSUN, Mehmet, **Sanayi İşletmeleri İçin Optimal Kuruluş Yeri Olarak Organize Sanayi Bölgeleri ve Kütahya OSB’de Uygun Yatırım Konuları**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kütahya, 1995.

TÜMAŞ, **Kütahya Organize Sanayi Bölgesi Fizibilite Raporu**, Ankara, Şubat 1989.

UNIDO, **Guideliens For The Establishment of Industrial Estates in Developing Countries**, New York, 1978.

ÜNAL, Erol, **İmar Planları, Programları, Uygulamaları**, Türkiye Belediyeler Derneği Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

ÖNAL, Servet, “Sanayileşme Sürecinde Organize Sanayi Bölgeleri”, **Standart ve Ekonomik Teknik Dergisi**, Cilt 37, Sayı 436, Nisan 1998, s. 81-83.

YÜCEL, Asuman, **Türkiye’de Arazi Kullanımı ve Sanayi Yer Seçiminde Kamu Sektörü Özel Sektör İlişkileri**, DPT Yayınları, Ankara, Mayıs 1987.

YÜCEL, Asuman, Köklü, Nadi, **Yerleşme-Kentleşme-İmar Planları-Organize Sanayi Bölgeleri**, DPT Yayınları, Ankara, Şubat 1984.

İnternet Adresleri

<<http://www.mpm.org.tr/OSB.pdf>>

<<http://www.geocities.com/dumodevler/organizesanayibolgesikavramvetanimi.htm>

>

<<http://www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx>>

<<http://www.aydinlanma1923.org/sayi/35/35-03.htm>>

<<http://www.kentli.org.tr>>

<<http://www.bilyap.com.tr>>

<<http://www.icisleri.gov.tr/yayinlar/inceleme-arastirma/organizesanayibolgelere.htm>>

<<http://www.kutso.org.tr>>

<<http://www.kutahya-bld.gov.tr/kutahya/eko.htm>>

<<http://www.kutahya.gov.tr/sanayi.htm>>

<<http://www.kutpo.com.tr>>

<<http://www.kobi-efor.com.tr>>

<<http://www.tellal.com.tr>>

Resmi Gazeteler

Resmi Gazete, 05.04.1990 tarih, 20483 sayılı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Resmi Gazete, 15.04.2000 tarih, 24021 sayılı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Resmi Gazete, 21.05.2001 tarih, 24408 sayılı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Resmi Gazete, 19.01.2002 tarih, 4737 sayılı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Resmi Gazete, 01.04.2002 tarih, 24713 sayılı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

ÖZET

Toplumların gelişimi sonucu ortaya çıkan kentleşme süreci, yerleşimlerin plansızlığı yüzünden sosyo-ekonomik, çevresel, politik, hukuki gibi mekana dönük birçok soruna yol açmıştır. Kentleşme sürecindeki olumsuzluklar artık bir ihtiyaç olarak görülen kent planlaması anlayışına önem kazandırmıştır. Kentsel gelişmelerin denetim altına alınması, gelişigüzel kentleşmenin yönlendirilmesi amacıyla sanayi politikalarından bir tanesi olan Organize Sanayi Bölgelerinden yararlanılmıştır.

Organize Sanayi Bölgeleri anlayışı başta kent planlaması, sanayi yatırımlarının teşviki, bölgesel dengesizliğin giderilmesi, çevre sorunlarının çözümünde ve istihdam yaratılmasında başvurulan bir yöntem olmuştur. Sanayileşmenin kentsel gelişmeleri zorlaması ve çevre sorunlarının kaynaklarından biri oluşu, kent planlaması ile Organize Sanayi Bölgelerinin ortak ele alınmasının temelini oluşturmaktadır. Kent planlamasında özellikle üzerinde durulan bir konuda sanayi bölgesi yer seçimidir. Yer seçiminin kent planlamasındaki önemi kentsel gelişmeleri yönlendirme görevi üstlenmesidir.

Kentlerin planlı gelişimi, sanayi kaynaklı çevre sorunlarının çözümü, istihdam yaratılması, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi temel hedeflere ulaşamamıştır. Kütahya ilinde yapılan alan araştırmasında görüldüğü üzere, Organize Sanayi Bölgesinin kurulması ve sonrasında yaşanan sorunlar kent planlamasında Organize Sanayi Bölgesinin etkin bir rol oynamadığını göstermiştir. Ayrıca alan araştırması sonuçlarında, kentlerin gelişme potansiyeline uygun etkin yer seçimi yapılmasının, kent planlamasında Organize Sanayi Bölgesinin yerini güçlendireceği de açıkça görülmüştür.

SUMMARY

Urbanization period, which exists as a result of development of societies, has caused lots of problems in connection with location such as socio-economical, environmental, political and jurisdictional problems due to not planning of the settlements. Negative issues within the course of urbanization have gained importance to city planning mentality, which is deemed as a need now. During controlling of the urban developments, Organized Industrial Regions, one of the industrial policies, are benefited for the purpose of directing random urbanization.

Organized Industrial Regions mentality is a method, which is applied during creation of employment and solution of environmental problems, removal of regional imbalances, promotion of industrial investments and firstly city planning. Enforcement of industrialization on urban developments and being one of the sources of environmental problems are forming the basis of mutual handling of city planning and Organized Industrial Regions. One of the issues, particularly underlined during city planning, is organized region location selection. Importance of location selection in city planning is to undertake the guiding of urban developments.

Basic aims, such as planned city developments, resolution of industry oriented environmental problems and removal of regional imbalances, could not be reached. As one can see during the site survey, which is performed within city of Kütahya, problems experienced during and after establishment of Organized Industrial Regions have shown that Organized Industrial Regions have no active role during city planning. Also in the results of the site survey it is clearly seen that effective location selection, appropriate for development potential of the cities, shall strengthen the location of the Organized Industrial Regions during city planning.

